

Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2011

1. Úvod

Rovnosť medzi mužmi a ženami (rodová rovnosť) patrí medzi základné hodnoty demokratických krajín a je vnímaná ako vyjadrenie sociálne spravodlivej demokratickej spoločnosti. Európska únia (ďalej len „EÚ“) zakotvuje rovnosť medzi mužmi a ženami medzi základné princípy a zaväzuje členské štáty uplatňovať vo všetkých politikách opatrenia pre jej posilňovanie. Z toho princípu vychádza aj predkladaná Súhrnná správa o rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2011, ktorá informuje o aktuálnom vývoji a trendoch ako aj o hodnotách základných ukazovateľov rodovej rovnosti, dostupných v čase spracovania správy. V správe sa kladie dôraz na analytické poznatky, ktoré viaceré štatistické ukazovatele vysvetľujú, interpretujú a naznačujú príčinné súvislosti. Viaceré indikátory mapujú aj dlhšie časové obdobie s cieľom poukázať na trendy alebo stagnáciu viacerých negatívnych fenoménov.

Štruktúra kapitol správy vychádza zo štruktúry Správy EÚ o rovnosti medzi mužmi a ženami, čo umožní lepšie porovnávanie trendov a vývoja v oblasti rodovej rovnosti v porovnaní s kontextom EÚ. Štruktúra správy bola schválená Výborom pre rodovú rovnosť rady vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť na zasadnutí 17. februára 2012.

1.1 Hlavné zistenia

Napriek nespornému pokroku v oblasti rovnosti žien a mužov na Slovensku pretrvávajú nerovnosti takmer vo všetkých oblastiach súkromného a verejného života. Rodové nerovnosti v pracovnom procese, ale i iných oblastiach na Slovensku spôsobuje niekoľko navzájom sa ovplyvňujúcich faktorov. Patria k nim napr. tradičné rozdelenie rodových rolí, nízka znalosť svojich práv a agendy rodovej rovnosti a v neposlednom rade aj nedostatok služieb pre zosúladenie rodinného a pracovného života. V nasledujúcom texte uvádzame súhrn najmarkantnejších rodových rozdielov, ktoré sa týkajú oblastí mapovaných správou.

V oblasti **zamestnanosti žien** je na Slovensku situácia porovnateľná s krajinami EÚ, hoci ju ovplyvňujú pre nás špecifické faktory ako väčšie regionálne rozdiely a málo pracovných miest na menšie úväzky. Miera ekonomickej aktivity u mužov dosahuje stále neporovnateľne vyššiu úroveň ako u žien, keď rodový rozdiel dosahuje zhruba 17 p.b. Rovnako je to v prípade rozdielu v mierach zamestnanosti medzi ženami a mužmi, ktorý dosahuje hodnoty cca. 13 p.b. v neprospech žien. Nárast dlhodobej nezamestnanosti sa premieta aj do zloženia skupiny nezamestnaných žien a mužov podľa dĺžky trvania nezamestnanosti. Najväčšie rozdiely sa prejavujú v zamestnanosti v pred dôchodkovom veku; tento trend odráža predovšetkým problémy žien nad 45 rokov s uplatnením sa na trhu práce.

V oblasti **pracovného procesu sú ženy** konfrontované s horizontálnou i vertikálnou segregáciou. V oblastiach ako zdravotníctvo, sociálne služby a školstvo tvoria ženy až 80 % pracovnej sily, v sektore verejnej správy 70 %. Naopak, v súkromnom sektore s vyššími zárobkami predstavujú ženy iba 42 % zo všetkých zamestnancov. Rodové rozdiely sú najmarkantnejšie v podnikateľskej sfére, kde na jednu podnikateľku pripadajú traja muži - podnikatelia.

Stále pretrvávajú výrazné rozdiely v platovom ohodnotení žien a mužov; tzv. **rodový mzdový rozdiel** sa stabilne pohybuje nad 20 % a v 1. štvrtroku 2011 dosahoval hodnotu 20,9 %. Pozitívom je, že tento rozdiel sa znížil v ostatných 5 rokoch o pätinu. Napriek veľmi dobrej vzdelanostnej úrovni žien (na Slovensku dokonca vyššej ako u mužov) ženy nedosahujú porovnateľné zárobky s mužmi, nakoľko vzdelanie v „typicky ženských oblastiach“ je oceňované nižšie. Stereotypné predstavy a predsudky o „práci vhodnej pre ženy“ sa odrážajú aj pri výbere študijných odborov. Rozdiely v platovom ohodnotení žien sa prenášajú aj do rozdielov v **zabezpečení mužov a žien v dôchodkovom veku**. Životný štandard žien v penzijnom veku sa výrazne znižuje a posilňuje sa feminizácia chudoby v tejto vekovej kategórii.

V zamestnávateľskej praxi na Slovensku je veľmi rozšírené aj nerovnaké zaobchádzanie odvíjajúce sa od rodičovstva či materstva. Z uvedeného vyplýva (aj keď sú tam iné dôvody) aj nízke zastúpenie žien na pozíciách vyššieho a vrcholového manažmentu, čo znamená obmedzené možnosti žien podieľať sa na spolurozhodovaní. Podobne je to s **participáciou žien** vo verejnom živote a v politike. Nízka účasť žien vedie k tomu, že ženy nemajú možnosť ovplyvňovať strategické rozhodovanie a plánovanie, ktoré však má v konečnom dôsledku dopad aj na ich životné situácie.

Starostlivosť o deti a o iných členov rodiny zabezpečujú v dôsledku pretrvávajúcich rodových stereotypov naďalej prevažne ženy. Len veľmi málo otcov zostáva na rodičovskej dovolenke (ich podiel nikdy neprekročil 2 %). Nízky podiel mužov na domácich prácach a absentujúce verejné aj súkromné služby (resp. ich finančná nedostupnosť) mnohým ženám bráni v návrate na trh práce a ženy sú konfrontované s tzv. dvojitým bremenom. Mnohé ženy poskytujú starostlivosť starším členom rodiny bez zodpovedajúceho vybavenia alebo dostupných služieb.

Dôležité sú z toho pohľadu **následky krízy**, o ktorých sa domnievame že sa budú prehlbovať. Hospodárska kríza ešte posilnila niektoré diskriminačné praktiky. Niektorí zamestnávatelia využívajú krízu ako alibi pre zneužitie pracovnej sily najmä žien, ktoré sú skôr ochotné pracovať v neistých a prekérnych podmienkach, za nižší plat a bez sociálneho zabezpečenia. Tlak na zabezpečenie príjmov v domácnosti spôsobuje, že najmä ženy sa rozhodujú prijať prácu aj pod ich úrovňou vzdelania a kvalifikácie.

Ďalším vážnym problémom je **násilie páchané na ženách a domáce násilie**, ktoré je napriek viacerým priaznivým legislatívnym úpravám stále aktuálnym a vážnym problémom, pričom absentuje systematický prístup k otázke riešenia problematiky násilia páchaného na ženách a domáceho násilia, spojený najmä s nedostatkom primeraných služieb. Za pozitívum možno považovať podpísanie Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu. Plnenie medzinárodných záväzkov vyplývajúcich z tohto dohovoru po jeho ratifikácii Slovenskou republikou značnou mierou napomôže k prevencii tohto fenoménu a účinnej pomoci ženám zažívajúcim násilie v párových vzťahoch.

Celkovo môžeme konštatovať, že ženy v SR sú **diskriminácii** vystavené v oveľa vyššej miere ako muži (diskriminácia na základe pohlavia bola až dvojnásobne častejšie smerovaná k ženám a diskriminačné praktiky súvisiace s rodinnou situáciou sa týkali prevažne žien): ženy v SR čelia nie len „rodovo neutrálnym“ formám diskriminácie (z dôvodu veku, zdravotného stavu či etnicity) a vyššej diskriminácii na základe pohlavia, ale aj ďalším formám – založeným na rodičovských povinnostiach (starostlivosť o deti je stále mnohými zamestnávateľmi vnímaná ako záležitosť žien).

1.2 Súhrn indikátorov rodovej rovnosti

Indikátor	Ženy		Muži		Absolútny rodový rozdiel ¹	
	SK	EÚ-27	SK	EÚ-27	SK	EÚ-27
Miera zamestnanosti (v %, 20 – 64 ročných, 2011)	57,6	62,1	72,7	75,1	15,1	13,0
Miera zamestnanosti (v %, 15 – 64 ročných, 2010)	52,3	58,2	65,2	70,1	12,9	11,9
Miera zamestnanosti starších (v %, 55 – 64 ročných, 2010)	28,7	38,6	54	54,6	25,3	16
Podiel pracujúcich na kratší pracovný čas (v %, zo všetkých zamestnaných, 2010)	5,4	31,9	2,8	8,7	2,6	23,2
Miera nezamestnanosti (v %, 2011)	13,6	10,1 ¹	13,5	9,8	0,1	0,3
Miera dlhodobej nezamestnanosti (v %, 2010)	9,5	3,8	9	3,9	0,5	0,1
Rodový príjmový rozdiel v neupravenej forme (v %, 2010)					20,7	16,4 ²
Rodová distribúcia neplatennej práce (hod/týždeň, 2010)	24,5	24,5	6	9,2	18,4	15,3
Celková dotácia platenej a neplatennej práce (hod/týždeň, 2010)	67,1	61,9	52,6	53,3	14,7	8,6
Miera rizika príjmovej chudoby (v %, 2010)	12,2	17,2	11,7	15,7	0,5	1,5
Miera rizika príjmovej chudoby starších (v %, 65 a viac ročných, 2010)	10,1	18,1	3,9	12,9	6,2	5,2
Miera materiálnej deprivácie (v %, 2010)	25,7	18,1	23,9	16,9	1,8	1,2
Miera rizika chudoby a sociálneho vylúčenia (v %, 2010)	21,6	24,5	19,6	22,3	2	2,2
Miera rizika chudoby a sociálneho vylúčenia starších (v %, 65+ ročných, 2010)	19,5	22,6	12,3	16,2	7	6,4
Stredná dĺžka života pri narodení (v rokoch, 2010)	78,84	81,9 ³	71,6 2	76	7,22 roka	5,9 roka
Politická participácia na európskej úrovni (v %, Európsky parlament, 2012)	38	34	62	66	24	32
Politická participácia na národnej úrovni (v %, národné parlamenty, 2011)	15,3	25	84,7	75	69,4	50
Politická participácia v národných vládoch (v %, 2011)	14	23	86	77	63	54
Politická participácia vo vedení regionálnych zastupiteľstiev (v %, 2011)	0	14	100	86	100	72
Politická participácia na regionálnej úrovni (v %, reg. zastupiteľstvá, 2011)	15,4	32	84,6	68	69,2	36
Miera participácie na riadení (vedúci pracovníci/manažérky, 2010)	34,6	33 ⁴	65,4	67	30,8	34
Rodová skladba najvyššieho súdu (v %, 2011)	52	33	48	67	4	15
Rodová skladba vedenia centrálnej banky (v %, 2011)	20	18	80	82	60	64
Rodová skladba vo vedení najväčších firiem (v %, 2011)	13	14	87	86	74	72

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky, Sociálna poisťovňa, Eurostat, ÚPSVaR, Ministerstvo vnútra SR a iné.

¹ Sezónne neočistené údaje za 4.štvrtrok 2011

² Predbežné údaje. Definícia pozri Kap. 4.

³ Rok 2009

⁴ Kategórie 121 *Directors and chief executives* + 13 *Managers of small enterprises* (Database: women&men in decisionmaking). Poznámka: nie je úplne komparatívne s údajmi za Slovensko)

2. Vývoj v oblasti rodovej rovnosti v roku 2011

2.1 Politika a legislatíva

Slovenská republika má v oblasti rodovej rovnosti pomerne účinnú domácu legislatívu a stala sa aj zmluvnou stranou záväzných multilaterálnych medzinárodných zmlúv ako je **Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien** (New York, 18. decembra 1979, vyhláška č. 62/1987 Zb.) a **Opčný protokol k Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien** (New York, 6. októbra 1999, oznámenie č. 343/2001 Z. z.). Silný dôraz na rovnosť žien a mužov kladie aj EÚ, ktorá ju zakotvila v **Zmluve o založení Európskeho spoločenstva** (tzv. Amsterdamská zmluva) a prevzala aj do **Lisabonskej zmluvy**. Lisabonskou zmluvou sa menia, dopĺňajú a aktualizujú predchádzajúce zmluvy o EÚ a uznávajú sa ňou práva, slobody a zásady ustanovené v **Charte základných práv Európskej únie**, ktorá je ako jej súčasť právne záväznou aj pre SR. To znamená, že EÚ musí pri navrhovaní a uplatňovaní sekundárnych právnych aktov EÚ dodržiavať základné práva ustanovené v charte a takto musia konať aj členské štáty EÚ pri uplatňovaní právnych predpisov EÚ. Medzi práva, ktoré by mal každý požívať, patrí aj rovnosť pred zákonom, dodržiavanie zákazu diskriminácie a rovnosť medzi mužmi a ženami.

Slovenská republika posilnila v zmysle legislatívy a politiky EÚ v roku 2011 legislatívny a inštitucionálny rámec týkajúci sa rodovej rovnosti, a to predovšetkým novelou **Zákonníka práce**, zákona o inšpekcii práce a novelizáciou ďalších právnych predpisov. Ďalším dôležitým prínosom bolo podpísanie **Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a o boji proti nemu**.

Zákonník práce

Problematikou rodovej rovnosti a rovnosti príležitosti v oblasti pracovnoprávnych vzťahov a zamestnanosti sa zaoberá Zákonník práce. Zákonník práce v čl. 6 Základné zásady ustanovuje, že ženy a muži majú právo na rovnaké zaobchádzanie, ak ide o prístup k zamestnaniu, odmeňovanie a pracovný postup, odborné vzdelávanie a o pracovné podmienky. Tehotným ženám, matkám do konca deviateho mesiaca po pôrode a dojčiacim ženám sa zabezpečujú pracovné podmienky, ktoré chránia ich biologický stav v súvislosti s tehotenstvom, narodením dieťaťa, starostlivosťou o dieťa po pôrode a ich osobitný vzťah s dieťaťom po jeho narodení. Ženám a mužom sa zabezpečujú pracovné podmienky, ktoré im umožňujú vykonávať spoločenskú funkciu pri výchove detí a pri starostlivosti o ne.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky (MPSVR SR) v roku 2011 predložilo vláde SR dve novely Zákonníka práce, ktoré sa okrem iného dotýkali zadefinovania jasného vzťahu medzi uplatňovaním antidiskriminačného zákona a Zákonníka práce v oblasti aplikovania zásady rovnakého zaobchádzania. Na základe požiadavky Európskej komisie predložilo MPSVR SR v roku 2011 novelu Zákonníka práce (zákon č. 48/2011 Z. z.), ktorej účelom bolo:

1. Článok 1. Základné zásady presnejšie vymedzil vzťah medzi antidiskriminačným zákonom (zákon č. 365/2004 Z. z.) a Zákonníkom práce, upravil výnimku z aplikácie zásady rovnakého zaobchádzania (tzv. prípustné rozdielne zaobchádzanie). Podľa Európskej komisie znenie čl.1 Základných zásad Zákonníka práce nebolo v súlade s právom Európskej únie a ani s antidiskriminačným zákonom. Z uvedených dôvodov sa v čl. 1 Základných zásad Zákonníka práce doplnil odkaz na antidiskriminačný zákon, ktorý ako právny predpis *lex generalis* upravuje zásadu rovnakého zaobchádzania a prípustné rozdielne zaobchádzanie. Do čl. 1 Základných zásad

Zákonníka práce boli doplnené dôvody „sexuálna orientácia“ a „genetické vlastnosti“ s cieľom zaistenia súladu s právom EÚ.

2. Článok 6. Základných zásad, § 157 a § 161 zosúladiť Zákonník práce s právnymi predpismi EÚ tak, aby sa vymedzila ochrana biologického stavu tehotnej ženy a osobitného vzťahu medzi ňou a dieťaťom a aby sa pri zabezpečovaní pracovných podmienok prihliadalo aj na potreby žien a mužov starajúcich sa a vychovávajúcich deti. Prijaté zmeny týchto ustanovení vychádzajú z účelu smernice Európskeho parlamentu a Rady 2006/54 ES, ktorou sa osobitne chráni biologický stav ženy v čase tehotenstva, krátko po pôrode a v čase dojčenia a osobitný vzťah medzi matkou a dieťaťom krátko po pôrode, pričom po uplynutí tohto obdobia už nie je potrebné chrániť tento stav a vzťah osobitným spôsobom, ktorý uprednostňuje túto ženu pred inými ženami a pred mužmi. V nadväznosti na citovanú smernicu sa v Zákonníku práce zvýšila ochrana pracovných podmienok matky v čase návratu z materskej dovolenky a zabezpečilo sa týmto aj právo na prospech, na ktorý by žena mala, ak by na materskú dovolenku nenastúpila (§ 157). V súlade s filozofiou Zákonníka práce sa analogicky priznáva obdobné právo aj mužovi. Účelom zmeny čl. 6 Základných zásad Zákonníka práce je vyváženie rodinného a pracovného života tak, aby sa pri utváraní a zabezpečovaní pracovných podmienok prihliadalo aj na potreby žien a mužov starajúcich sa a vychovávajúcich deti.
3. § 13 odsek 2 Zákonníka práce zosúladiť toto ustanovenie s § 2 ods. 1 a § 8 ods. 1 antidiskriminačného zákona; Zákonník práce výslovne uvádza aj ďalšie dôvody, kedy sa zakazuje diskriminácia v pracovnoprávných vzťahoch, pričom základné definície a prípustné výnimky (prípustné rozdielne zaobchádzanie) sa spravujú ustanoveniami antidiskriminačného zákona. Vzhľadom na to, že výslovné vymedzenie antidiskriminačných dôvodov v čl. 1 Základných zásad Zákonníka práce je širšie ako to ustanovuje antidiskriminačný zákon a vzhľadom na to, že články Základných zásad Zákonníka práce majú všeobecnejšiu povahu, bol zosúladený § 13 ods. 2 Zákonníka práce s čl. 1 Základných zásad Zákonníka práce s antidiskriminačným zákonom. Zákonník práce výslovne uvádza aj ďalšie dôvody, kedy sa zakazuje diskriminácia v pracovnoprávných vzťahoch, pričom základné definície a prípustné výnimky sa spravujú antidiskriminačným zákonom.
4. § 157 ods. 1 Zákonníka práce zosúladiť toto ustanovenie so smernicami EÚ; právna úprava vyplývajúca z prijatej novely sa dotýka podmienok návratu zamestnankyne po materskej dovolenke a zamestnanca po rodičovskej dovolenke do práce a § 157 ods. 2 Zákonníka práce sa týka návratu zamestnankyne/ca po skončení rodičovskej dovolenky do práce.
5. Všeobecne do tejto novely boli transponované nasledovné smernice Európskeho parlamentu a Rady:
 - 2002/73/ES z 23. septembra 2002, ktorou sa mení a dopĺňa smernica Rady 76/207/EHS o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami, pokiaľ ide o prístup k zamestnaniu, odbornej príprave a postupu v zamestnaní a o pracovné podmienky (od 15. augusta 2009 je nahradená smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES)
 - 2010/18/EÚ z 8. marca 2010, ktorou sa vykonáva revidovaná Rámcová dohoda o rodičovskej dovolenke uzavretá medzi BUSINESS EUROPE, UEAPME, CEEP a ETUC a zrušuje sa smernica 96/34/ES do 8.3.2012

Podľa článku 10 bod 2 smernice 92/85/ES o zavedení opatrení na podporu zlepšenia bezpečnosti a ochrany zdravia tehotných pracovníčok a pracovníčok krátko po pôrode alebo

dojčiacich pracovníčok, v zmysle ktorej, „ak zamestnávateľ prepustí pracovníčku v zmysle článku 2 v období uvedenom v bode 1 (tehotná pracovníčka, pracovníčka krátko po pôrode, dojčiaca pracovníčka), musí písomne uviesť opodstatnené dôvody jej prepustenia. Na základe uvedeného sa do Zákonníka práce doplnilo, že zamestnávateľ môže skončiť pracovný pomer v skúšobnej dobe s tehotnou ženou, matkou do konca deviateho mesiaca po pôrode a dojčiacou ženou len písomne, vo výnimočných prípadoch, ktoré nesúvisia s jej tehotenstvom alebo materstvom a musí ho náležite písomne odôvodniť, inak je neplatné.

Zákonom č. 257/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, sa s účinnosťou od 1. septembra 2011 novelizoval § 13 ods. 4 Zákonníka práce. V súvislosti s dodržaním zásady rovnakého zaobchádzania sa doplnilo ustanovenie § 13 ods. 4 o právo zamestnanca podať zamestnávateľovi sťažnosť nielen v súvislosti s porušením zásady rovnakého zaobchádzania, ale aj z dôvodov uvedených v § 13 ods. 3 (napríklad mobbing a bossing na pracovisku).

Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu

Dňa 11. mája 2011 podpísala Slovenská republika v Istanbule nový **Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu** (ďalej len „Dohovor“), ktorý je prelomovým medzinárodným právnym dokumentom zaväzujúcim členské štáty Rady Európy prijať účinné legislatívne a iné opatrenia na boj proti násiliu páchanému na ženách a domácejmu násiliu. Dohovor je multilaterálnou medzinárodnou zmluvou prezidentskej povahy, medzinárodnou zmluvou o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodnou zmluvou, ktorá priamo zakladá práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a medzinárodnou zmluvou, na ktorej vykonanie je potrebný zákon. Podľa čl. 7 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky sa pred jej ratifikáciou vyžaduje súhlas Národnej rady Slovenskej republiky. Podľa čl. 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky má prednosť pred zákonmi.

Vláda SR sa Dohovorom zaoberala na svojom zasadnutí 4. mája 2011, kedy schválila uznesenie č. 297 o jeho podpísaní s výhradou ratifikácie. Rovnakým uznesením vlády SR uložila „ministerke spravodlivosti v spolupráci s ministrom zahraničných vecí, ministrom vnútra, podpredsedom vlády a ministrom práce, sociálnych vecí a rodiny, ministrom školstva, vedy, výskumu a športu, ministrom kultúry, ministrom zdravotníctva, podpredsedom vlády a ministrom financií, ministrom hospodárstva, 1. podpredsedom vlády a ministrom dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja, generálnym prokurátorom SR, predsedníčkou Štatistického úradu SR a zástupcami vybraných mimovládnych organizácií pôsobiacich v oblasti predchádzania násiliu na ženách a domácejmu násiliu a boja proti nemu, vykonať právnu analýzu dohovoru a v prípade potreby predložiť na rokovanie vlády návrh potrebných legislatívnych úprav na zabezpečenie vykonávania dohovoru“ v termíne do 30. júna 2013 a v termíne do 31. decembra 2013 „predložiť na rokovanie vlády návrh na ratifikáciu dohovoru po vykonaní právnej analýzy a po prijatí potrebných legislatívnych opatrení zabezpečujúcich vykonávanie dohovoru.“

Ministerka spravodlivosti SR oslovila listom z 28. júna 2011 vecne príslušné rezorty so žiadosťou o poskytnutie súčinnosti a o identifikovanie a prijatie, resp. zabezpečenie potrebných opatrení v rámci pôsobnosti daného rezortu týkajúcich sa implementácie článkov dohovoru a o identifikovanie kontaktnej osoby za rezort, ktorá bude spolupracovať pri plnení úloh súvisiacich s predložením návrhu na ratifikáciu dohovoru Slovenskou republikou.

K dohovoru sa konala v Bratislave významná medzinárodná konferencia *Efektívne spôsoby predchádzania násiliu na ženách a domácejmu násiliu a boja proti nemu*, ktorú zorganizovalo

Ministerstvo spravodlivosti SR v partnerstve s Radou Európy a Nóorskymi grantmi dňa 29. novembra 2011. Na konferencii sa zúčastnili zástupcovia/kyne z 18 členských štátov Rady Európy, resp. prijímateľských a donorských štátov nóorskych grantov v programovom období 2009 - 2014. V rámci programu konferencie vystúpili zástupkyňa generálneho tajomníka Rady Európy, osobitná spravodajkyňa OSN pre násilie na ženách, ministerka spravodlivosti Slovenskej republiky, štátna tajomníčka Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, štátna tajomníčka Ministerstva zdravotníctva Nórskeho kráľovstva, ako aj členovia/ky Parlamentného zhromaždenia Rady Európy, Kongresu miestnych a regionálnych samospráv Rady Európy a ďalší experti/ky z Rady Európy a zo Slovenskej republiky, vrátane zástupcov/kyň MPSVR SR a medzinárodných i domácich mimovládnych organizácií.

Strategické dokumenty a akčné plány

Strategické dokumenty a akčné plány, ktorými sa riadila politika rodovej rovnosti v roku 2011 boli:

- **Národná stratégia rodovej rovnosti na roky 2009 – 2013**

bola schválená uznesením vlády č. 272 z 8. apríla 2009. Je základným programovým dokumentom vlády SR v oblasti rodovej rovnosti. Stratégia identifikovala a navrhla spôsob cieleného uchopenia európskej politiky rodovej rovnosti a jej implementáciu de iure a de facto.

- **Národný akčný plán rodovej rovnosti na roky 2010 – 2013**

schválený vládou Slovenskej republiky dňa 12. mája 2010 uznesením č. 316/2010; vychádza z primárnej a sekundárnej legislatívy EÚ a je v súlade so Stratégiou EÚ rovnosti žien a mužov na roky 2010 - 2015. Prostredníctvom realizácie úloh zadefinovaných v predmetnom pláne bude Slovenská republika pripravovať odpočet plnenia záväzkov vyplývajúcich z európskej stratégie. Plán bude vyhodnotený a aktualizovaný pre nasledovné obdobie ako súčasť Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike.

- **Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násillia páchaného na ženách na roky 2009 –2012 (NAP)**

schválený vládou Slovenskej republiky dňa 17. júna 2009 uznesením č. 438 nadväzuje na operačné ciele **Národnej stratégie na prevenciu a elimináciu násillia páchaného na ženách a v rodinách**, pričom ich rozvíja v zhode s novými skutočnosťami a požiadavkami medzinárodných dokumentov a praxe. Úlohy NAPu sú prevažne formulované v kontexte predchádzajúceho plánu konkrétnymi opatreniami v pôvodne stanovených štyroch oblastiach, pričom oblasť výskumu je rozšírená o otázky štatistického zisťovania a monitoringu. Materiál je ďalej doplnený o tri rozširujúce oblasti, a to vzdelávanie a scitlivovanie pomáhajúcich profesií, násillie voči ženám na pracovisku a práca s páchatelmi násillia.

V roku 2011 bola vypracovaná a vládou schválená Priebežná správa o plnení Národného akčného plánu na prevenciu a elimináciu násillia páchaného na ženách na roky 2009 – 2012 a aktualizácia úloh. Z hľadiska finančného zabezpečenia NAPu je podstatná časť úloh finančne zabezpečená v rámci rozpočtov zodpovedných subjektov, ako aj z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu v rámci pripravovaného národného projektu z Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia (OP ZaSI), zameraného na prevenciu a elimináciu násillia páchaného na ženách. Je nutné zdôrazniť, že pri realizovaní úloh NAP sa ukázala ako nezastupiteľná úloha mimovládnych organizácií (ďalej len „MVO“), ktoré majú dlhoročné skúsenosti a odborné znalosti v oblasti násillia páchaného na ženách a je dôležité osobitne vyzdvihnúť význam úzkej kooperácie štátneho sektora a MVO. V oblasti reálnej pomoci ženám, na ktorých je páchané násillie, a ich deťom majú dôležité postavenie aj samosprávne

kraje a obce, ktoré venujú rastúcu pozornosť skvalitňovaniu pomoci obetiam násilia páchaného na ženách. Úlohy z NAPu a pripravovaného národného projektu boli prenesené aj do **Stratégie prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2012 – 2015**, ktorú schválila vláda SR uznesením č. 807 zo 14. decembra 2011.

▪ **Opatrenia na zosúladenie rodinného a pracovného života**

Cieľom schválených opatrení je podporiť zvýšenie zamestnanosti osôb s rodinnými povinnosťami a zodpovednosťou za nezaopatrované deti a odkázaných (závislých) členov najbližšej rodiny a zníženie rizika, že tieto osoby budú vystavené dileme práca verzus rodina alebo sa stanú objektom diskriminácie na trhu práce a v zamestnaní z dôvodu starostlivosti o rodinu. Rodinné povinnosti obmedzujú možnosti ďalšieho vzdelávania, prístup k zamestnaniu, účasť, resp. návrat na trh práce, ale aj odborný a kariérny rast a často sú bariérou pri udržaní si zamestnania. V roku 2011 sa začali práce na aktualizácii opatrení tak, aby sa navrhnuté opatrenia stali nástrojom vytvárania priestoru pre vyrovnávanie sa s nepriaznivými demografickými zmenami na Slovensku. Pripravovaný materiál redefinuje odporúčania pre sociálnych partnerov a vyššie územné celky, ako aj obce a mestá.

Na základe uznesenia vlády SR č. 862/2007 z 11. októbra 2007 bola v roku 2011 vypracovaná už tretia **Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2010**. Správu prerokovala Hospodárska a sociálna rada SR dňa 28. marca 2011. Vláda SR predmetnú správu prerokovala na zasadnutí dňa 13. apríla 2011 a schválila uznesením č. 247/2011 s pripomienkami a predložila ju na rokovanie Výboru pre sociálne veci a Výboru pre ľudské práva a národnostné menšiny NR SR.

2.2 Inštitucionálny rozvoj

Rada vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť

V roku 2011 sa vytvoril priestor pre deliberatívnu demokraciu predovšetkým novým inštitucionálnym mechanizmom v podobe **Rady vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť** (ďalej len „Rada“), ktorá zaviesla reformu poradných orgánov vlády Slovenskej republiky. Podľa schváleného štatútu je Rada stálym odborným, poradným, koordinačným a konzultatívnym orgánom vlády Slovenskej republiky aj v oblasti presadzovania zásady rovnakého zaobchádzania a princípu rovnosti vrátane rodovej rovnosti, sleduje vnútroštátne plnenie medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky v oblasti ochrany ľudských práv, predovšetkým záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných dohovorov, vrátane súvisiacich opčných protokolov ratifikovaných Slovenskou republikou. Členkami a členmi rady sú najmä štátni tajomníci/čky, zástupkyne/zástupcovia verejnej správy a odborníci/čky z oblasti ľudských práv .

Úlohy sekretariátu Rady vykonáva **Sekcia ľudských práv a rovnakého zaobchádzania Úradu vlády SR**. Na sekcii vznikol aj **odbor rovnakého zaobchádzania a rodovej rovnosti**, ktorý má horizontálne implementovať problematiku ľudských práv, rovnosti príležitostí a zaoberať sa aj otázkami spolupráce s mimovládnyimi neziskovými organizáciami. V oblasti ľudských práv a rovnakého zaobchádzania sekcia zabezpečuje odborný, poradenský a iniciatívny servis pre podpredsedu vlády SR pre ľudské práva a národnostné menšiny.

Výbor pre rodovú rovnosť

Jedným z výborov Rady je **Výbor pre rodovú rovnosť** ustanovený ako odborný, poradný a koordinačný orgán Rady. Sekretariát výboru je spoločným sekretariátom aj pre ďalšie tri výbory Rady a sídli na MPSVR SR. Odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí odborne zastrešuje činnosť výboru. Riaditeľka odboru je zároveň výkonnou tajomníčkou výboru bez hlasovacieho práva. Výbor na svojom konštitutívnom zasadnutí 20. 6. 2011 prijal návrh svojho štatútu. Prvé riadne zasadnutie výboru sa konalo 23. 9. 2011. Výbor pre rodovú rovnosť na svojom prvom riadnom zasadnutí schválil rokovací poriadok v zmysle pripomienok a zvolil podpredsedníčku výboru. Výbor schválil plán práce na rok 2011 a vytvoril pracovné skupiny pre nasledujúce oblasti:

- Tvorba stratégií v oblasti rodovej rovnosti
- Ekonomika, trh práce a zosúladenie rodinného a pracovného života
- Eliminácia násilia páchaného na ženách
- Vzdelávanie, veda a výskum
- Zdravie
- Rodové nerovnosti vo vede a výskume
- Rodičovstvo a súkromný život

Výbor pre rodovú rovnosť na svojom druhom riadnom zasadnutí zbral na vedomie informáciu o návrhu prípravy Stratégie na ochranu a podporu ľudských práv na Slovensku. Na pokračovaní zasadnutia 1. 12. 2011 výbor prerokoval národný projekt Inštitút rodovej rovnosti, ktorý je rezortným projektom MPSVR SR a je podporený z Európskeho sociálneho fondu a národný projekt Eliminácia a prevencia násilia páchaného na ženách, ktorý rezort MPSVR SR pripravuje. V ďalšom priebehu rokovania sa venoval výbor Výročnej správe horizontálnej priority rovnosť príležitostí a iným aktuálnym otázkam.

Druhým realizovaným opatrením v oblasti podpory rozvoja občianskej spoluúčasti na rozhodovaní o otázkach verejného záujmu bolo zriadenie postu **splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rozvoj občianskej spoločnosti**. Splnomocnenec je členom Rady a zároveň predsedá jej Výboru pre mimovládne organizácie. Všetky doteraz existujúce poradné orgány pre oblasť ľudských práv, eliminácie diskriminácie a rozvoja občianskej spoločnosti, transformované na Výbory novej Rady, majú v Rade svojho zástupcu/kyňu, ktorý/á bude reprezentovať danú ľudsko-právnu oblasť.

Odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí MPSVR SR

Národný inštitucionálny mechanizmus tvorí v rámci štruktúry MPSVR SR od roku 1999 odbor, ktorý prešiel viacerými zmenami. Od 15. marca 2007 bol **odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí** (ďalej len „ORRRP“) MPSVR SR v priamej riadiacej a kontrolnej pôsobnosti ministerky práce, sociálnych vecí a rodiny SR; v roku 2010 prešiel do priamej pôsobnosti štátnej tajomníčky MPSVR SR. Organizačné zmeny uskutočnené v roku 2010 a 2011 znamenali pre ORRRP najmä zníženie administratívnych kapacít. ORRRP bola v roku 2010 pričlenená agenda integrácie cudzincov bez personálneho posilnenia. Organizačnou zmenou z 25. 8. 2011 bola agenda integrácie cudzincov odčlenená z odboru a vytvorené *Centrum pre koordináciu integrácie cudzincov* s rovnakým počtom zamestnancov ako ORRRP (3 štátnozamestnanecké miesta (ďalej len „ŠZM“). Rapídny zníženie administratívnych kapacít ORRRP z pôvodných 10 ŠZM na 3 ŠZM a pri zachovaní plného rozsahu pôvodnej agendy z roku 2010, ORRRP iba s veľkými nasadením a vysokým počtom nadpracovaných hodín plnil úlohy Slovenskej republiky v danej agende. Od septembra 2011 došlo k zmene na poste riaditeľky ORRRP a od októbra bol počet ŠZM zvýšený na 4 ŠZM, čo však predstavuje menej ako polovicu pôvodného stavu z júna 2010.

ORRRP reprezentuje SR v rôznych medzinárodných orgánoch a poradenských komisiách a vykonáva popri štandardných úlohách aj funkciu **koordinátora pre horizontálnu prioritu rovnosť príležitostí v štrukturálnych fondoch**; Na základe Národného strategického referenčného rámca je MPSVR SR zodpovedné za koordináciu horizontálnej priority rovnosť príležitostí (HP RP). ORRRP zabezpečoval proces koordinácie implementovania HP RP prostredníctvom oddelenia *podporného strediska k rovnosti príležitostí*. Organizačnou zmenou z 1. 11. 2010 bolo podporné stredisko zrušené. Pre agendu HP RP bola vyčlenená na plný úväzok iba jediná osoba a to až od októbra 2011. Uvedená organizačná zmena na MPSVR SR vážne ohrozila schopnosť plniť úlohy v zmysle úloh zadefinovaných v Národnom strategickom referenčnom rámci a v Systéme riadenia štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu na programové obdobie 2007–2013.

ORRRP organizoval v roku 2011 viacero seminárov, konferencií a panelovú diskusiu ako napr. dňa 30. 5. 2011 konferenciu *Prínosy a benefity služieb starostlivosti* spojenú so slávnostným ocenením jubilejného 10. ročníka súťaže **Zamestnávateľ ústretový k rodine, rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí**. Konferenciu otvorila štátna tajomníčka MPSVR SR a ocenenia víťazom odovzdal podpredseda vlády a minister práce, sociálnych vecí a rodiny. Dňa 8.12.2011 ORRRP zorganizoval panelovú diskusiu **Rovnoprávne rodičovstvo a striedavá starostlivosť**.

Za pozitívum v roku 2011 možno považovať implementáciu **národného projektu Inštitútu rodovej rovnosti** z operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia Centrom vzdelávania MPSVR SR. Národný projekt je, napriek viacerým problémom s nastavením aktivít vzhľadom na rozsah a závažnosť problémov vzťahujúcich sa na rodovú rovnosť, dôležitým nástrojom podpory zvýšenia zastúpenia žien v rozhodovacích pozíciách prostredníctvom vytvorených krajských kontaktných miest vo všetkých samosprávnych krajoch. Krajské kontaktné miesta ocenili v roku 2011 *Výnimočné ženy Slovenska*, pričom celoslovenské ocenenie bolo zorganizované 20. septembra 2011 na pôde Národnej rady SR. V rámci projektu sa uskutočnilo mnoho vzdelávacích aktivít pre orgány štátnej správy a samosprávy; za všetky aktivity uvádzame vzdelávanie v rodovej rovnosti pre Ministerstvo obrany SR, Ministerstvo hospodárstva SR, úrady práce, sociálnych vecí a rodiny a iné inštitúcie.

Významným pozitívom je **publikovanie údajov o rodových nerovnostiach Štatistickým úradom Slovenskej republiky**⁵ a vytvorenie internetovej stránky Štatistického úradu SR, na ktorej sú zverejnené štatistické údaje o problematike rodovej rovnosti a ich každoročná aktualizácia.⁶

⁵ Publikácia Rodová rovnosť 2011

⁶ <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=27711>

2.3 Občianske iniciatívy a verejná diskusia

MVO a záujmové združenia sa podieľajú na príprave a tvorbe koncepcií, plánov a politík v rámci participatívnej demokracie a majú rozhodujúci podiel na vedení verejnej diskusie v tejto oblasti. Uvedené aktivity sa posilnili zriadením Rady a jej výborov. V nasledujúcom texte uvádzame príklady niektorých mimovládnych aktivít, pričom vymenovanie nie je úplné a závisí od podkladov a informácií doručených od samotných MVO pri príprave správy.

V roku 2011 odbor pracovných vzťahov MPSVR SR organizoval osobitné stretnutia so zástupkyňami mimovládnych organizácií a záujmových združení v súvislosti s prípravou novely Zákonníka práce. Už koncom roku 2010 upozornilo združenie *Občan, demokracia a zodpovednosť* (ODZ)⁷ v spolupráci s ďalšími 24 ľudsko-právnymi mimovládnyimi organizáciami, že v tom čase pripravovaná novelizácia Zákonníka práce dostatočne nechránila tehotné ženy pred diskriminačným prepúšťaním z práce v skúšobnej dobe. Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny SR preto predložili hromadnú pripomienku s návrhom znenia dvoch ustanovení Zákonníka, dôsledne zosúladených s príslušnými smernicami EÚ a medzinárodnými dohovormi. Vláda a po nej aj NR SR nakoniec schválili podstatnú časť navrhovanej úpravy oboch ustanovení (viď Kap. 2.1.).

MVO *Občan, demokracia a zodpovednosť*, *Možnosť voľby* a iné iniciovali hromadnú pripomienku k návrhu zákona o rozsahu zdravotnej starostlivosti uhrádzanej na základe verejného zdravotného poistenia a o úhradách za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti. MVO nesúhlasili s návrhom Ministerstva zdravotníctva SR, aby antikoncepcia bola zaradená medzi prostriedky, ktoré sa nemôžu hrať z verejného zdravotného poistenia. Napriek úsiliu MVO bola novela ministerstva zdravotníctva v NR SR schválená bezo zmeny.

Verejná diskusia v roku 2011 bola zameraná hlavne na otázky rovnoprávneho rodičovstva po rozvode, t.j. uplatňovanie tzv. **striedavej osobnej starostlivosti o deti**. Tejto téme sa venovali hlavne mimovládne organizácie zastupujúce práva otcov ako *Liga otcov*, *Otcovia.sk* a iné, pričom ich hlavným cieľom bolo zvýšiť citlivosť súdov, úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, politikov a verejnosti k riešeniu otázok súvisiacich so striedavou osobnou starostlivosťou a upozorňovať/poukazovať na znevýhodňovanie otcov pri rozhodovaní v konaniach súdov o zverovaní maloletých detí do osobnej starostlivosti jedného z rodičov (najčastejšie matke dieťaťa).

Projekty MVO⁸

V apríli zorganizoval *Aspekt* s nadáciou *Friedrich Ebert Stiftung* a internetovým portálom *JeToTak.sk* podujatie *Rodová perspektíva v ekonómii*. Východiskom diskusie bola publikácia *Rodová perspektíva v ekonómii*. Aspekty mocenských vzťahov (ASPEKT a FES, 2010⁹) a cieľom podujatia bolo prelomiť „strategické mlčanie“ na tému rodových vzťahov v ekonómii a upriamiť pozornosť na alternatívne ekonomické uvažovanie, okrem iného na základe aktuálnych skúseností s finančnou a hospodárskou krízou. Prezentácia kníh o rodovej perspektíve v ekonómii, ktorú na stretnutí predniesla Jana Cviková, je prístupná na webovej stránke ASPEKTU¹⁰. V roku 2011 realizoval *Aspekt* v spolupráci s nadáciou *Heinrich Böll*

⁷ <http://www.oad.sk/node/612,590,596,594,567,565>, <http://www.diskriminacia.sk/?q=node/1471>

⁸ Poznámka: Výpočet uvedených aktivít a projektov nie je úplný, zakladá sa iba na informáciách doručených alebo dostupných ORRRP v čase prípravy správy

⁹ <http://www.aspekt.sk/content/knizna-edicia/rodova-perspektiva-v-ekonomii>

¹⁰ <http://www.aspekt.sk/content/aspektin/video-rodova-perspektiva-v-ekonomii-april-2011>

Stiftung projekt s názvom *Women Doing Politics*, v rámci ktorého vyšla publikácia *Politiky a političky. Aspekty politickej subjektovosti žien*¹¹. Celé znenie publikácie bude zverejnené na webovej stránke Aspektu. Texty publikácie prinášajú ukážky toho, ako sa vytvára a formuje politická subjektivita žien, spájajú rôzne časové horizonty, spoločenské situácie, ako aj rôzne formy a chápania politiky.¹² Obdobné osvetové aktivity na školách a prevádzkovanie knižnice v Prešove organizovalo v roku 2011 OZ *Esfem*.

Občianske združenia *Občan, demokracia a zodpovednosť* (ODZ), *Možnosť voľby* v spolupráci s *Centrom pre reprodukčné práva* (*Center for Reproductive Rights*) v New Yorku venovalo v roku 2011 pozornosť ochrane reprodukčných práv žien. V roku 2010 tieto MVO uskutočnili prieskum vo forme hĺbkových rozhovorov so ženami v reprodukčnom veku s rôznym sociálno-ekonomickým zázemím z okresov Prešov a Košice, so zástupkyňami a zástupcami MVO pracujúcich so ženami a s ďalšími odborníkmi/čkami v tejto oblasti. Správu z prieskumu prezentovali v marci 2011 od názvom *Vypočítaná nespravodlivosť: Zlyhávanie Slovenskej republiky v zabezpečovaní prístupu k antikoncepčným prostriedkom*. Správa dokumentuje prekážky, ktorým čelia ženy na Slovensku v prístupe k moderným antikoncepčným prostriedkom a k informáciám o antikoncepcii a súčasne formuluje odporúčania potrebných opatrení pre kľúčové zainteresované subjekty.¹³

Občianske združenie *QUO VADIS* realizovalo v roku 2011 dva projekty zamerané na rodovú rovnosť. Projekt *Posilnite naše hlasy* podporený *Open Society Institute* v Budapešti bol zameraný na vzdelávanie v oblasti ľudských práv a rodovej rovnosti pre rómske organizácie v Banskobystrickom regióne, najmä rómske ženy a muži so stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním, ktorí boli priamymi účastníkmi vzdelávacích aktivít v oblasti rodovej rovnosti. Prostredníctvom aktivít projektu sa otvorila možnosť pre strategický vplyv na miestnu a národnú politiku v oblasti rodovej rovnosti a rómskej problematiky, čo prispeje k ich lepšej úprave v prospech rómskych žien. Druhý projekt *Obraz rómskej ženy* podporený *Nadáciou otvorenej spoločnosti* z Bratislavy je nadstavbovým projektom k spomínaným aktivitám. Projekt poskytuje priestor na vybudovanie odborne pripravených aktivistov/iek v oblasti uplatňovania práv marginalizovanej rómskej komunity v Banskobystrickom kraji. Za najvyšší spoločenský dosah možno považovať zrod rómskych žien a mužov, argumentačne a odborne pripravených v politickom živote.

Združenie *Občan, demokracia a zodpovednosť* v roku 2011 realizovalo projekt *Zlepšenie uplatňovania zásady rovnakého zaobchádzania na trhu práce prostredníctvom spolupráce s inšpektorátmi práce pri ich vzdelávaní*,¹⁴ ktorý podporil Úrad vlády SR v rámci programu Podpora a ochrana ľudských práv a slobôd. Cieľom projektu bolo prispieť ku kvalitnejšiemu uplatňovaniu zásady rovnakého zaobchádzania v praxi inšpektorátov a k zvýšeniu efektívnosti ich fungovania na trhu práce, so zameraním na problematické aspekty najmä pri identifikovaní, odhaľovaní a sankcionovaní prípadov diskriminácie z rôznych dôvodov vrátane pohlavia a rodu. Projekt nadviazal na úspešnú spoluprácu s inšpektorátmi práce v roku 2010, počas ktorej boli vygenerované základné témy na diskusiu a na riešenie.

Ďalší projekt s finančnou podporou Úradu vlády SR realizoval *Aspekt* pod názvom *Publikačné aktivity pre rozvoj rodovej kompetencie*. V rámci projektu sa uskutočnili

¹¹ <http://www.aspekt.sk/content/knizna-edicia/politiky-politicky-0>

¹² Editorom publikácie je Jana Cviková, autorkami textov sú Ľubica Kobová, Zuzana Maďarová a Alexandra Ostertágová

¹³ http://www.oad.sk/node/598_631,633,634,584, <http://www.oad.sk/image/tid/128> - foto <http://www.diskriminacia.sk/?q=node/1615>

¹⁴ <http://www.oad.sk/node/647,648,576,587>

stretnutia so švajčiarskou spisovateľkou slovenského pôvodu Irenou Brežnou na školách vo viacerých mestách, kde čítala zo svojho románu *Na slepačích krídlach* (Aspekt 2008, 2010) a diskutovala so študentmi/kami¹⁵. Okrem toho vydal Aspekt aj čítanku Terézie Vansovej¹⁶.

V rámci rovnakého grantového programu realizovala *Ženská loby Slovenska* projekt *Bližšie k Európe*, ktorého hlavným cieľom je zlepšiť na Slovensku informovanosť o dianí v oblasti politiky rodovej rovnosti v rámci EÚ a v zahraničí, na čo slúži primárne webový portál www.gender.sk.

Projekt *Rúcame stereotypy* realizovalo *Združenie lesníčiek* zo Zvolena rovnako s finančnou podporou Úradu vlády SR. Cieľom projektu bolo predchádzať všetkým formám diskriminácie v rámci pracovného a spoločenského uplatnenia žien najmä v tradične mužských povolaniach na vidieku SR. Aktivity projektu boli zamerané na právne poradenstvo k diskriminácii najmä v pracovnom procese a sprístupnenie odborných informácií k diskriminácii na príkladoch dobrej praxe. Sprievodnou akciou odborného seminára *Rúcame stereotypy* s medzinárodnou účasťou bolo vyhodnotenie súťaže *Vidiecka žena* za rok 2011.

S podporou rovnakého grantového programu boli v roku 2011 zrealizované ďalšie aktivity ako kampaň *Fenestra 16 dní proti násiliu páchanému na ženách*. Pri príležitosti kampane vyhlásila Fenestra súťaž „*Násilie páchané na ženách nie je IN - KONAJME*“, v rámci ktorej sa mohla verejnosť uchádzať o ocenenia. Súťažné materiály mohli byť fotografie, plagáty a video spoty. Ďalšie aktivity v rámci kampane boli: regionálna konferencia *Mosty k pomoci – od dobrého úmyslu k dobrej spolupráci*; divadelný happening *Vec: cesta číslo 5* demonštrujúci odmietanie násilia páchaného na ženách a verejné zhromaždenie *Vypískajme násilie!*, ktoré vychádzalo z historického kontextu, v 70. rokoch 20. stor. sa ženy zažívajúce násilie v Peru prostredníctvom pískania bránili pred násilnými partnermi.

V oblasti násilia páchaného na ženách realizovali aktivity aj iné občianske združenia, napr. *Aliancia žien Slovenska*. V rámci pilotnej časti projektu s podporou *Avonu* uskutočnili semináre pre 30 stredných škôl v Bratislavskom samosprávnom kraji, dlhodobjšie vzdelávanie pre sociálne pracovníčky ÚPSVaR v Bratislavskom a Trnavskom samosprávnom kraji, ako aj pre Centrum právnej pomoci z celej SR. V roku 2011 pokračovala Aliancia žien aj vo vzdelávaní na Právnej klinike Trnavskej univerzity dvojsemestrálnym predmetom *Domáce násilie*.

¹⁵ <http://www.aspekt.sk/content/aspektin/ake-boli-stretnutia-so-spisovatelkou-irenou-breznou>,
<http://www.aspekt.sk/content/aspektin/stretnutia-so-spisovatelkou-irenou-breznou>);

¹⁶ <http://www.aspekt.sk/content/knizna-edicia/terezia-vanova-slovenka-doma-i-na-cestach>

3. Rovnaká ekonomická nezávislosť

Ekonomická nezávislosť je podmienkou, aby ženy a muži mali kontrolu nad svojimi životmi a mohli sa skutočne slobodne rozhodovať. Z hľadiska verejných politík ide o podporu zamestnanosti žien, ktoré sú viac vystavené riziku prerušenia platenej práce v dôsledku tradičného, rodovo špecifického prisudzovania starostlivosti o závislých členov rodiny ženám. Zároveň ide aj o zmiernenie týchto rizík zvyšovaním monetárnej hodnoty neplatenej práce, resp. nastavovaním opatrení na jej lepšie prerozdelenie medzi mužov a ženy, prípadne štát. V konečnom dôsledku by podpora ekonomickej nezávislosti žien mala znížiť ich závislosť od sociálneho systému a zabrániť nedôstojnej a v chudobe prežitej starobe. Ako sa darí na Slovensku zabezpečovať rovnakú ekonomickú nezávislosť žien v porovnaní s mužmi, indikujú nasledovné zistenia.

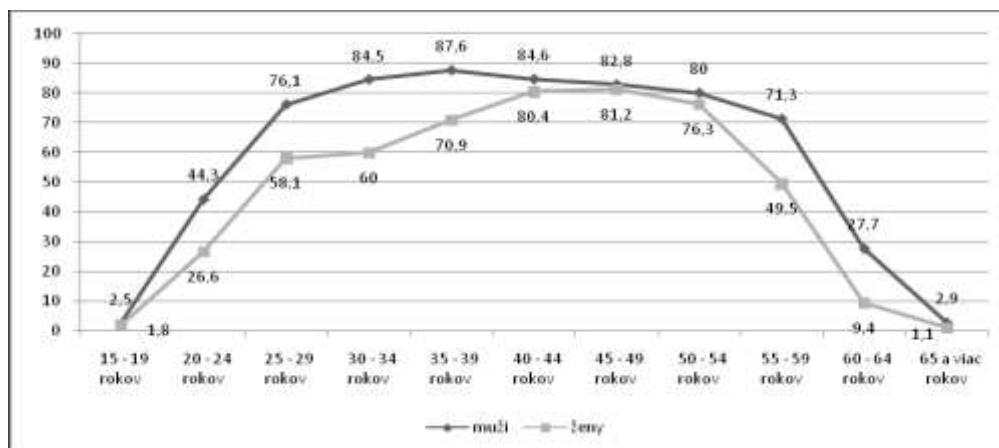
3.1 Zamestnanosť a nezamestnanosť

Východiskom pre nasledujúcu analýzu je fakt, že napriek tomu, že žien je v produktívnom veku o niečo viac ako mužov, ich miera ekonomickej aktivity je už dlhodobo o 17 p. b. nižšia ako u mužov. **V roku 2011 dosiahol rodový rozdiel mier ekonomickej aktivity 15 a viac ročných 17,9 p. b.** Mimo trh práce (ekonomicky neaktívnych 15+) je o 482,2 tisíc žien viac ako mužov (údaj za rok 2011). Ak nerátame 2/3 podiel žien medzi dôchodcami (spôsobený aj stále nižším vekom odchodu do dôchodku a dlhším vekom dožitia žien), takmer 200 tisíc žien sú v domácnosti alebo na rodičovskej dovolenke.¹⁷ Miery zamestnanosti a nezamestnanosti preto treba vnímať v kontexte celkovo nižšieho počtu žien na platenom trhu práce.

Miera zamestnanosti 15 – 64 ročných dosiahla v roku 2011 úroveň 52,7 % u žien a 66,3 % u mužov. Miera zamestnanosti sa medziročne zvýšila u žien aj u mužov. U mužov sa však zvýšila o 1 p. b., u žien iba o 0,5 p. b. **Rodový rozdiel mier zamestnanosti 15 – 64 ročných v roku 2011 dosiahol 13,6 p. b., čo predstavuje v porovnaní s rokom 2010 zvýšenie o 0,7 p. b.** (v roku 2010 dosiahol rodový rozdiel mier zamestnanosti 15–64 ročných svoje päťročné minimum 12,9 p. b.). Podobný vývoj majú aj miery zamestnanosti vekových skupiny 20–64 ročných, relevantných pre stratégiu Európa 2020. U 20–64 ročných mužov dosiahla miera zamestnanosti 72,7 %, u žien tej istej vekovej skupiny 57,6 %. Rodový rozdiel mier zamestnanosti 20–64 ročných sa zo 14,4 p. b. v roku 2010 zvýšil na 15,1 p. b. v roku 2011 v neprospech žien.

¹⁷ Štatistický úrad Slovenskej republiky

GRAF 1 MIERA ZAMESTNANOSTI ŽIEN A MUŽOV PODĽA VEKU V ROKU 2011 (%)

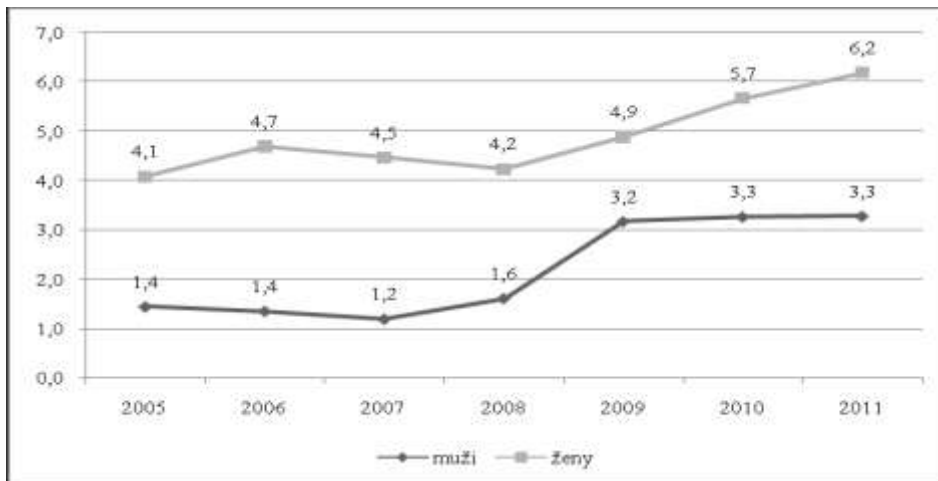
Zdroj: Štatistický úrad SR

Nižšia zamestnanosť žien sa prejavuje vo všetkých vekových skupinách, rodový rozdiel mier zamestnanosti podľa 5-ročných vekových skupín však výrazne variuje. Zatiaľ čo vo vekovej skupine 20 – 24 rokov dosahuje hodnotu 17,7 p. b., vo vekovej kategórii 30 - 35 stúpa na 24,5 p. b., svoju najvyššiu hodnotu. Takmer rovnakú úroveň miery zamestnanosti si muži a ženy udržiavajú v jednotlivých 5-ročných vekových skupinách od 40 do 49 rokov. Vzápätí sa však opäť rozchádzajú a vo vekovej skupine 55 – 59 rokov dosahuje rodový rozdiel svoju druhú najvyššiu hodnotu 21,8 p. b. v neprospech žien.

Slovenská republika už dlhodobo patrí v Európe medzi krajiny s najnižším podielom žien a mužov zamestnaných na kratší pracovný čas. Efekt znevýhodňovania žien v dôsledku nižšieho pracovného úväzku sa na Slovensku neprejavuje tak výrazne ako v iných krajinách (napr. ako v Holandsku s 75,8 % podielom žien pracujúcich na kratší pracovný čas). V krízovom roku 2009 však podiel zamestnaných mužov na kratší pracovných čas zo zamestnaných mužov dosahuje úroveň 3,2 % (medziročné zvýšenie o 1,6 p. b.) a u žien 4,9 % (medziročné zvýšenie o 0,7 p. b.). Zatiaľ čo zvyšovanie podielu žien zamestnaných na kratší pracovný čas zo zamestnaných žien rastie aj počas rokov 2010 a 2011, u mužov sa zastavil. V roku 2011 dosahuje podiel žien zamestnaných na kratší pracovný čas zo zamestnaných žien úroveň 6,2 % a u mužov 3,3 % (podľa metodiky VZPS). Navyše 32,5 % žien a 52,6 % mužov zamestnaných na kratší pracovný čas sú podzamestnaní, t. j. chceli by odpracovať viac hodín a sú schopní nastúpiť do nového zamestnania do dvoch týždňov.¹⁸

¹⁸ Platná definícia od 1. 1. 2011: Podzamestnaní - osoby, ktoré v sledovanom týždni pracujú na kratší pracovný čas, chceli by však odpracovať viac hodín ako v súčasnosti a sú schopné nastúpiť do nového zamestnania do dvoch týždňov (Štatistický úrad Slovenskej republiky, metodické vysvetlenie VZPS)

GRAF 2 VÝVOJ MIERY ZAMESTNANOSTI ŽIEN A MUŽOV NA KRATŠÍ PRACOVNÝ ČAS (% ZO ZAMESTNANÝCH OSÔB)

Zdroj: Štatistický úrad SR, podľa metodiky VZPS

Podľa viacerých indícií rastie počet zamestnancov a zamestnankýň pracujúcich na iné ako stále formy práce. V 4. štvrťroku 2011 bolo zamestnaných na dočasnú, príležitostnú či sezónnu prácu 7,08 % žien a 6,87 % mužov zo všetkých zamestnancov/kýň (v 4. štvrťroku 2010 to 6,1 % žien a 5,9 % mužov). Z toho viac ako 30 % bolo zamestnaných na dohodu o vykonaní práce (v 3. štvrťroku 2011). O rok skôr to bolo takmer 25 % žien a 23 % mužov (Štatistický úrad SR, VZPS).

Výrazný rodový aspekt má zvýšenie počtu žien pracujúcich ako opatrovatelky v Rakúsku. Medziročne v rokoch 2009 – 2010 stúpol počet opatrovujúcich v Rakúsku zo 7,5 tisíc na viac ako 15 tisíc, v rokoch 2010 a 2011 sa rast zastavil. Podiel opatrovatel'ov cudzincov zo Slovenska v Rakúsku narástol zo 40 % v roku 2008 na dve tretiny v roku 2010. Pritom 70 % týchto žien je starších ako 34 rokov a 60 – 70 % z nich žije v domácnosti s deťmi (20 % s mladšími ako 15 rokov). Efektom tohto druhu pracovnej migrácie žien je suplovanie chýbajúcej platenej alebo neplatenej starostlivosti v materskej krajine, zväčša opäť ženami.¹⁹

Slovenský trh práce patrí v rámci Európy k rodovo najsegregovanejším pracovným trhom. Rodová segregácia zamestnaní a ekonomických sektorov, t.j. segregácia žien do nižších pracovných pozícií a odvetví s celkovo nižším finančným ohodnotením sú faktormi udržiavania nižšej ekonomickej autonómnosti žien. Hrubé indexy rodovej segregácie, vhodné najmä na sledovanie hlavne dlhodobého vývoja indikujú, že **rodová segregácia v zamestnaní má od roku 2002 klesajúcu tendenciu, zatiaľ čo sektorová stúpa**. Ženy majú vyššiu koncentráciu, resp. vyšší podiel na zamestnanosti v menšom počte odvetví v porovnaní s mužmi.

¹⁹ Bahna, M., 2011: Migrácia ako stratégia hmotného zabezpečenia rodiny: týždňovkári v Česku a slovenské opatrovatelky v Rakúsku

TABUĽKA 1 VÝVOJ RODOVEJ SEGREGÁCIE V ZAMESTNANÍ A V EKONOMICKÝCH SEKTOROCH NA SLOVENSKU

	2002	2007	2009
Rodová segregácia v zamestnaní	30,8	30,3	26
Rodová segregácia v ekon. sektoroch	22,5	22,9	24,6

Poznámka: rodová segregácia v zamestnaní sa počíta podľa priemerného národného podielu zamestnanosti mužov a žien v jednotlivých povolaniach. Z rozdielov sa vypočítava celkový rozdiel medzi mužmi a ženami vyjadrený ako

pomer celkovej zamestnanosti (klasifikácia ISCO). Rodová segregácia v sektoroch sa počíta podľa priemerného národného podielu zamestnanosti mužov a žien v jednotlivých sektoroch. Z rozdielov sa vypočítava celkový rozdiel medzi mužmi a ženami vyjadrený ako pomer celkovej zamestnanosti (klasifikácia NACE).

Zdroj údajov: Eurostat, Labour Force Survey

NEZAMESTNANOSŤ

GRAF 3 VÝVOJ RODOVÉHO ROZDIELU V MIERE NEZAMESTNANOSTI (V P.B., 15 A VIAC ROČNÝCH, VZPS)

Miera nezamestnanosti²⁰ 15 a viac ročných podľa Výberového zisťovania pracovných síl v roku 2011 dosiahla 13,6 % u žien a 13,5 % u mužov.²¹ V absolútnych číslach to predstavovalo približne 204,8 tisíc mužov a 163,1 tisíc žien. V porovnaní s rokom 2010 ide o zníženie

mier nezamestnanosti u žien o 1 p. b. a u mužov o 0,7 p. b. Rodový rozdiel mier nezamestnanosti 15 a viac ročných sa z 0,4 p. b. znížil na 0,1 p. b v neprospech žien.

Nezamestnanosť mladých žien a mužov od 15 do 24 rokov treba vidieť v dlhšom časovom období. Miera nezamestnanosti tejto vekovej skupiny dosahovala vysoké hodnoty aj v období rokov 1999 – 2002, pričom u mladých mužov bola, s výnimkou v roku 2008, vždy vyššia v porovnaní s mladými ženami.

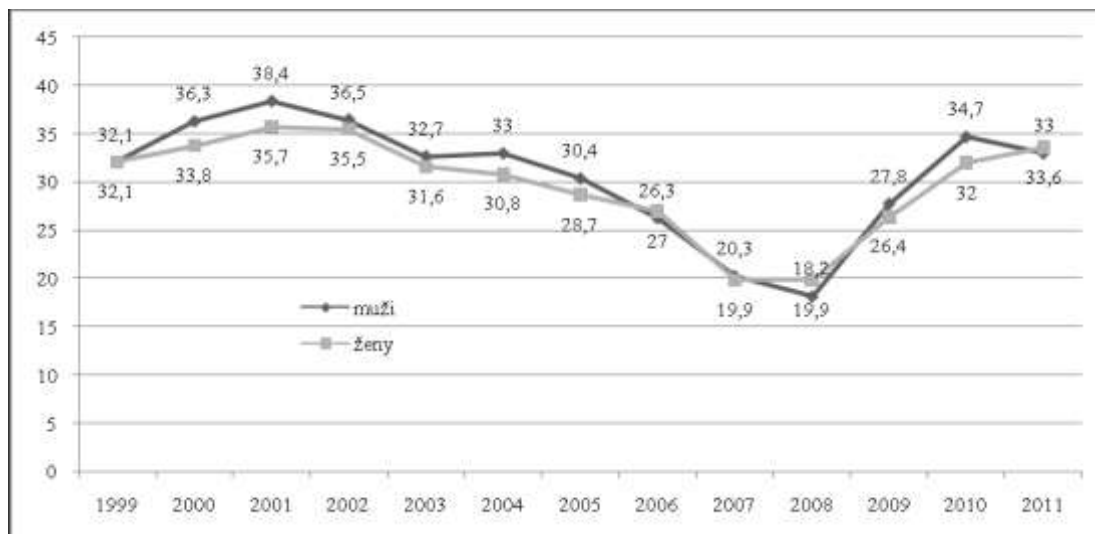
Rozdiel je v dramatickom náraste v období troch rokov 2008 – 2010, pričom v období 1999 – 2002 bol rast pozvoľnejší. V absolútnych číslach počet nezamestnaných mladých mužov predstavuje 47,8 tisíc a žien 28,2 tisíc (v roku 2011). Miera nezamestnanosti 15 – 24 ročných

²⁰ **Nezamestnaní** - všetky osoby vo veku od 15 rokov, ktoré súčasne spĺňajú tri podmienky: 1. v sledovanom týždni nemajú žiadnu platenú prácu, 2. v posledných štyroch týždňoch si aktívne hľadajú prácu alebo si prácu už našli a do zamestnania nastúpia v priebehu 3 mesiacov, 3. sú schopné nastúpiť do práce najneskôr do dvoch týždňov. Tieto osoby môžu, ale nemusia byť evidované na úradoch práce ako uchádzači o zamestnanie. Za aktívne spôsoby hľadania si zamestnania sa považujú: hľadanie si zamestnania prostredníctvom úradov práce alebo súkromných sprostredkovateľní práce, prostredníctvom príbuzných alebo známych, využívaním inzercie, priamym oslovením zamestnávateľov, zúčastnením sa pohovorov na prijatie do zamestnania a podnikaním krokov na začatie vlastnej podnikateľskej činnosti (metodika VZPS)

²¹ Štatistický úrad Slovenskej republiky, Výberové zisťovanie pracovných síl

v roku 2011 dosiahla 33,6 % u žien a 33 % u mužov. Zatiaľ čo u mužov došlo medziročne k zníženiu o 1,7 p. b., u žien k zvýšeniu miery nezamestnanosti o 1,6 p. b.

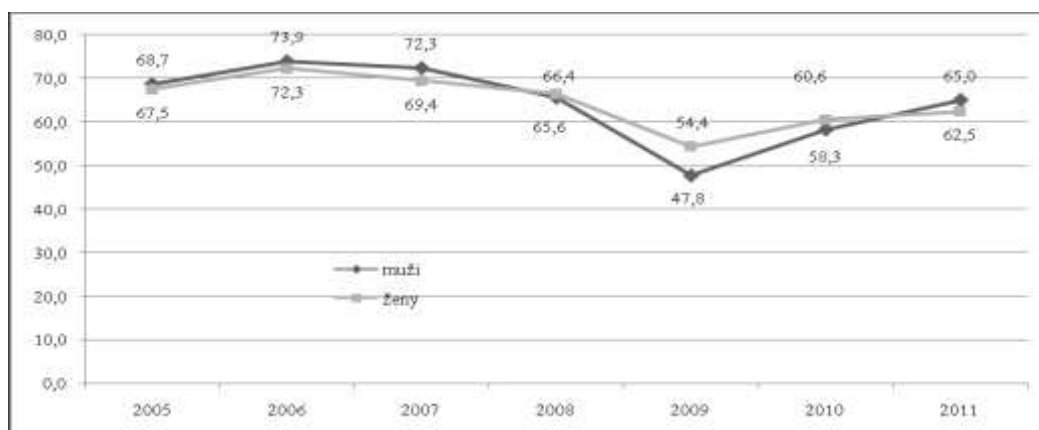
GRAF 4 MIERA NEZAMESTNANOSTI 15-24 ROČNÝCH ŽIEN A MUŽOV (V %, 1999-2011)

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Slovensko má výrazný problém s dlhodobou nezamestnanosťou žien a mužov. Zníženie dlhodobej nezamestnanosti na 3% do roku 2020 patrí medzi strategické ciele v rámci stratégie Európa 2020. Pred ekonomickou krízou sa ju darilo postupne znižovať u žien aj u mužov. V roku 2010 dosiahol podiel dlhodobo nezamestnaných z ekonomicky aktívnej populácie 9,2%. U mužov ukazovateľ stúpol medziročne z 5,8 % na 9 %, u žien zo 7,4 % na 9,5 %.²² Podľa metodiky VZSP bolo v roku 2011 dlhodobo nezamestnaných (viac ako 1 rok) 133,2 tisíc mužov a 101,9 tisíc žien, čo predstavuje 65% zo všetkých nezamestnaných mužov a 62,5 % zo všetkých nezamestnaných žien. V porovnaní s rokom 2010 došlo k zvýšeniu podielov o 6,7 p. b. u mužov a 1,9 p. b. u žien.²³

GRAF 5 VÝVOJ MIERY DLHODOBO NEZAMESTNANÝCH PODĚA POHLAVIA (V %, Z NEZAMESTNANÝCH)

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

²² Zdroj údajov: Eurostat, LabourForceSurvey, ročný priemer, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupModifyTableLayout.do>

²³ Štatistický úrad Slovenskej republiky, podľa metodiky Výberového zisťovania pracovných síl

Miera evidovanej nezamestnanosti dosiahla k 31. 12. 2011 úroveň 14,5 % u žien a u mužov 12,8 %. Miera nezamestnanosti vypočítaná z celkového počtu UoZ predstavuje 16 % u žien a 14 % u mužov. Z regionálneho hľadiska je najvyššia miera evidovanej nezamestnanosti žien v Banskobystrickom samosprávnom kraji (20,6 %), v Prešovskom samosprávnom kraji (19,9 %) a v Košickom samosprávnom kraji (18,9 %).²⁴ Disponibilní uchádzači/čky v absolútnych číslach predstavujú 173 385 žien a 189 043 mužov.²⁵

Marginalizované rómske komunity

Pozornosť si zasluhujú rodové nerovnosti v marginalizovaných rómskych komunitách, kde je situácia rómskych žien výrazne poznačená silnými rodovými stereotypmi a vyššou úrovňou obmedzovania ľudských práv žien, následne sa prejavujúcimi aj postavením na trhu práce. Výskum životných podmienok rómskych domácností²⁶ identifikoval mieru rodových rozdielov, ktoré predstavujú ďalšiu štruktúru v geografickej a etnickej štruktúre na Slovensku.

Údaje potvrdili rodové disproporcie vo všetkých porovnávaných ukazovateľoch; boli vlastné rómskej i všeobecnej populácii, no za rómsku dosahovali niekoľkonásobne vyšší rozdiel. Zamestnanosť rómskych žien bola aj pri celkovej veľmi nízkej úrovni za súhrnnú rómsku populáciu vo všetkých vekových a generačných skupinách minimálne o polovicu nižšia oproti rómskym mužom (v priemere 20 % za rómskych mužov a 10 % za rómske ženy).

V porovnaní s geograficky blízkou všeobecnou populáciou bolo zaostávanie rómskych žien vyššie ako pri komparácii zamestnanosti mužov. **Miera zamestnanosti rómskych mužov bola v porovnaní s mužmi všeobecnej populácie z geografickej blízkosti trikrát nižšia (20 % oproti 61 %), za rómske ženy to bolo v porovnaní so ženami všeobecnej populácie až 4-5-krát menej (11 % oproti 49 %).** „Geograficko-etnická“ rodová priepasť v zamestnanosti bola v prípade žien vysoká už u najmladšej generácie (7,7 % za rómske ženy 15-24 rokov ku 16,7 % za rovnaké ženy všeobecnej populácie), s prechodom k starším generáciám sa ale ešte rozširovala (až na rozdiel 4,7 % ku 23,7 % za vekovú kategóriu 55-64 rokov). Konkrétne za populáciu vymedzenú vekovým intervalom 15+ rokov sa zamestnanosť rómskych žien dostala na úroveň 10,5 % a zamestnanosť žien zo všeobecnej populácie v geografickej blízkosti dosiahla úroveň 39,6 %; za rómskych a všeobecných mužov to bolo 19,5 % ku 52,7 %.²⁷

²⁴ ÚSPVaR: Mesačná štatistika o počte a štruktúre uchádzačov o zamestnanie za mesiac december 2011

²⁵ ÚPSVaR: Mesačná štatistika o počte uchádzačov o zamestnanie za mesiac december 2011

²⁶ UNDP 2012: Sprava o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010. Bratislava. Rukopis v tlači. Išlo o sociografické mapovanie rómskych komunít triedených podľa stupňa integrácie s majoritnou populáciou na segregované, separované a rozptýlené. Kontrolný súbor tu predstavovala všeobecná populácia žijúca v geografickej blízkosti rómskych osídlení. Zber údajov sa realizoval v XI.- XII. 2010 face-to-face rozhovormi na základe štruktúrovaného dotazníka. Do analýzy bolo zahrnutých 1 083 rómskych domácností, pričom súbor pozostával z 723 jednotiek a 3 614 jednotlivcov (z toho 1 832 mužov a 1 782 žien). Kontrolný súbor tvorilo 360 domácností a 1 060 jednotlivcov (z toho 517 mužov a 543 žien).

²⁷ Priemerná miera zamestnanosti za celú populáciu Slovenska dosiahla v roku 2010 u mužov 58,2 % a v prípade žien 43,4 %. Znamená to, že nielen rómski muži a ženy, ale aj muži a ženy reprezentujúci geograficky blízku všeobecnú populáciu, vykázali dosť výrazne nižšiu zamestnanosť ako celok mužov a žien krajiny. Opätovne zistené údaje identifikovali trojakú redukciu v úrovni zamestnanosti: medzi celkom Slovenska a všeobecnou populáciou z regiónov susediacich s rómskymi komunitami; medzi všeobecnou populáciou z blízkosti rómskych komunít a rómskou populáciou; medzi príslušníkmi jednotlivých typov rómskych komunít. K týmto všeobecným geografickým a etnickým diferenciam sa ešte ďalej pridávajú rodové rozdiely.

TABUĽKA 2 PREHĽAD ZÁKLADNÝCH MIER VO VZŤAHU K TRHU PRÁCE PODĽA POHLAVIA – POROVNANIE RÓMSKEJ¹ A GEOGRAFICKY BLÍZKEJ VŠEOBECNEJ POPULÁCIE² (V %, UNDP, 2010)

	Rómska populácia		Geograficky blízka všeobecná populácia	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Zamestnanosť vymedzená podľa metodiky VZPS³	Očistený podiel pracujúcich (odpracovaná 1 hod.+) ⁴ na celku populácie			
- 15-64 rokov	20,1	11,0	61,2	49,1
- 15-24 rokov	15,2	7,7	23,3	16,7
Nezamestnanosť vymedzená podľa metodiky VZPS	Podiel nezamestnaných na pracovnej sile			
- 15-64 rokov	72,0	75,1	10,4	9,5
- 15-24 rokov	73,4	73,3	26,1	10,0
Miera ekonomickej aktivity	Podiel ekonomicke aktívnych (pracujúci + nezamestnaní) na celku populácie			
- 15-64 rokov	71,9	44,0	68,3	54,2
- 15-24 rokov	57,1	28,9	31,5	18,6
Mimo trhu práce	Ako % z celku populácie			
- 15-64 rokov	28,1	56,0	31,7	45,8
- 15-24 rokov	42,9	71,2	68,5	81,5

Poznámka 1: Rómska populácia predstavuje 3 614 jednotlivcov (1832 mužov a 1782 žien) z marginalizovaných rómskych komún definovaných podľa stupňa integrácie s majoritnou populáciou (1 277 segregovaných, 1 232 separovaných a 1 105 rozptýlených komún); Náhodný proporčný výber miest zberu dát čerpal z Atlasu rómskych komún na Slovensku z roku 2004

Poznámka 2: Geograficky blízka populácia predstavuje kontrolný súbor 1 060 jednotlivcov (517 mužov a 543 žien) žijúcich v blízkosti rómskych osád. Kvôli nerovnomernému rozptýleniu rómskej populácie v rámci SR a veľkým regionálnym rozdielom bolo vhodnejšie porovnávať určité sociálno-ekonomické údaje nie so všeobecnou populáciou Slovenska, ale so všeobecnou populáciou žijúcou v geografickej blízkosti rómskych osídlení. Základom pre výber miest zberu dát vo vzorke všeobecnej populácie bolo vybraných 90 okrskov v rámci susedných obcí, z ktorých boli rómske miesta zberu dát. Tieto boli klasifikované na urbánne (viac ako 5 000 obyvateľov) a rurálne (menej ako 5 000 obyvateľov) a z nich sa náhodným výberom vybralo 45 miest zberu dát a domácností, z ktorých jednotlivci pochádzali.

Poznámka 3: Jednotlivé statusy ekonomickej aktivity boli vymedzené podľa metodiky VZPS.

Poznámka 4: Za celok SR boli v roku 2010 priemerné hodnoty nasledovné: miera zamestnanosti za mužov 15-64 rokov 65,2 % a za ženy 52,3%; miera nezamestnanosti mužov 15+ rokov 14,2 a žien 14,6; miera ekonomickej aktivity mužov 67,8% a žien 50,8 %; mimo trhu práce bolo z mužov 32,2 % a zo žien 49,2 %

Zdroj údajov: UNDP 2012, Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010

Miera nezamestnanosti mužov a žien sa vo vnútri obidvoch porovnávaných populácií tak významne ako zamestnanosť neodlišovala. Dôvodom bola celkovo vysoká nezamestnanosť za rómsku populáciu, ale rodovo vyrovnaná nezamestnanosť za všeobecnú populáciu z blízkeho priestorového okruhu. V rámci rómskej populácie predstavoval rozdiel medzi ženami a mužmi cca 3 p. b.; za všeobecnú populáciu boli v porovnaní s nimi jej hodnoty sedemkrát nižšie, no rodovo sa líšili iba o 1 p. b. Kým nezamestnanosť rómskych mužov 15-64 rokov vystúpila na 72 % a za rómske ženy až na viac ako 75 %, za všeobecnú populáciu rovnakého vymedzenia mala za mužov hodnotu tesne nad 10 % a za ženy vyše 9 %. Vôbec najvyššiu nezamestnanosť dosiahli rómske ženy strednej 25-54 ročnej generácie 75,7 %, z geograficky

blízkej všeobecnej populácie zasa muži prináležiaci k najmladšej 15-24 ročnej, predproduktívnej generácii (26,1 %).²⁸

Ženy, obzvlášť rómske, boli vo väčšej miere vôbec mimo trhu práce: 56 % rómskych žien vo veku 15-64 rokov na rozdiel od 45,8 % žien všeobecnej populácie a 28,1 % rómskych mužov.²⁹ Vylúčenie rómskej populácie z trhu práce (ekonomická neaktivita) je vysoké a úspešné zaradenie medzi pracujúcich je nízke v celkovom pohľade, no pri rómskych ženách nadobúda priam obrovské rozmery, ktoré sa ešte s priestorovým vylúčením ďalej rozširujú.

Rómske ženy sú neporovnateľne častejšie ako muži na rodičovskej dovolenke a v domácnosti a menej ich je pracujúcich, ale aj nezamestnaných. Celkovo sa do skupiny ekonomicky aktívnych (t. j. pracujúci a nezamestnaní spolu) zaradilo 76,6 % rómskych mužov, z rómskych žien to bolo len 52 %. **Ekonomicky aktívna je v priemere každá druhá rómska žena, z rómskych mužov patrili medzi ekonomicky aktívnych traja z každých štyroch.**

Do pracovného statusu rómskych žien intervenuje aj typ bývania. V segregovaných sídlach ich bolo pracujúcich 2,5 %, v separovaných sídlach 6,2 %, v rozptýlených však už 9,8 %. Zatiaľ čo pri počte študujúcich či žien na MD a RD sa typ sídla neprejavil, pri dôchodkyniach a ženách v domácnosti už áno. Starobný dôchodok poberá najmenej žien v segregovaných sídlach, avšak najviac invalidných dôchodkov v porovnaní s iným typom sídla. Žien v domácnosti je najviac v segregovaných (6,8 %), v rozptýlených však o polovicu menej (3,2 %). Možno konštatovať, že k prehlbovaniu rodových a etnických rozdielov rómskych žien prispieva i priestorová segregácia. V segregovanom prostredí sa rómske ženy takmer vôbec nedostávajú k pracovnej aktivite, častejšie zostávajú v domácnosti alebo sú invalidné dôchodkyne. Okrem všeobecných faktorov³⁰ tu môže pôsobiť aj silnejší vplyv kultúrnych noriem a očakávaní týkajúcich sa roly mužov a žien v rodine a v spoločnosti³¹; v prípade zvýšeného výskytu invalidných dôchodkýň (vrátane nižšieho podielu starobných dôchodkýň) môžu údaje poukazovať na negatívnejšie dopady zlej kvality života v segregovaných osadách na zdravie rómskych žien z tohto prostredia.

Celkovo však komparácia rómskej a všeobecnej populácie poukázala na úplne odlišnú úroveň vývoja, napriek geografickej blízkosti. Uvádzané čísla o uplatnení na trhu práce akoby hovorili o dvoch odlišných krajinách, nie o „susedoch“. ³²Ekonomická aktivita na obyvateľa je u priemerného príslušníka majority 12,7 eura ročne, čo je na úrovni 25 % najbohatších krajín sveta. Priemerná ekonomická aktivita Róma je 1,4 eura ročne, čo je na úrovni 25 % najchudobnejších krajín sveta.³³ V prípade rómskych žien z marginalizovaných rómskych komunít sa geograficko-etnické rozdiely umocňujú rigidnými rodovými normami, ako ďalším faktorom znevýhodnenia. Ak teda celková slovenská spoločnosť už dlhodobo vykazuje veľké rodové rozdiely podľa postavenia na trhu práce, v rómskej populácii sú tieto rozdiely ešte hlbšie.

²⁸ Ďalšie triedenie vid' štatistická príloha.

²⁹ S mierou ekonomickej aktivity to bolo presne naopak – rómske ženy dosiahli najnižšiu úroveň (len 44 % ekonomicky aktívnych rómskych žien vo veku 15-64 rokov na rozdiel od 54,2 % žien všeobecnej populácie a 71,9 % rómskych mužov).

³⁰ Napríklad demografických (vyššia plodnosť, vyššia a skoršia úmrtnosť žien i mužov, nižší očakávaný vek dožitia), zdravotných (horší zdravotný stav, vyššia chorobnosť) a pracovných (menej pracovných príležitostí, nekvalifikovaná pracovná sila).

³¹ Viac pozri v Kultúrne združenie Rómov Slovenska, 2009: Dáta o ľudských práva rómskych žien, Banská Bystrica

³² UNDP 2012, Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010

³³ Na základe analýzy Svetovej banky, vypracovanej pre MPSVR SR (dostupné na : <http://www.employment.gov.sk/reformy-ministerstva-prace-sa-opierali-o-jedinecne-vyskumy-svetovej-banky.html>)

3.2 Zosúlad'ovanie práce a rodiny

Kľúčovým faktorom postavenia žien a mužov spoločnosti, resp. rovnakej ekonomickej nezávislosti je vzťah medzi platenou a neplatenou prácou, ako aj distribúcia neplatennej práce medzi mužov a ženy.

V tomto kontexte treba vnímať aj opatrenia na zosúlad'ovanie práce a rodiny, ktoré by mali podporovať mužov v ich väčšej účasti v starostlivosti o závislé osoby a zároveň zabezpečili, aby ženy a muži využívali možnosti na zosúladenie práce a rodiny rovnako. Bez takejto podpory sa len reprodukuje neúmerná záťaž žien neplatenou prácou.

Celková časová alokácia na neplatenú prácu je dlhodobo výrazne rodovo nevyvážená. V roku 2010 zamestnané ženy venovali starostlivosti o deti, starostlivosti o dospelých a domácim prácam, teda neplatennej práci, týždenne priemerne 4 krát viac času ako zamestnaní muži.

TABUĽKA 3 CELKOVÝ TÝŽDENNÝ PRACOVNÝ ČAS (PLATENÝ A NEPLATENÝ) PRACUJÚCICH MUŽOV A ŽIEN (V HODINÁCH/TÝŽDEŇ)³⁴

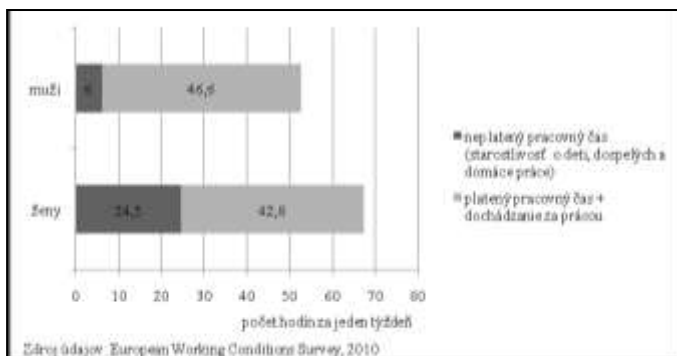
		Neplatený pracovný čas	Platený pracovný čas + dochádzanie	Celkový pracovný čas	Absolútny rozdiel medzi mužmi a ženami		
					Neplatený pracovný čas	Platený pracovný čas + dochádzanie	Celkový pracovný čas
2005	ženy	26,6	44,4	71	18,9	4,6	14,3
	muži	7,7	49	56,7			
2010	ženy	24,5	42,8	67,3	18,4	3,8	14,7
	muži	6	46,6	52,6			

Poznámka: neplatený pracovný čas je súčtom odhadu počtu hodín venovaných starostlivosti o deti, starostlivosti o dospelých a domácim prácam.

Zdroj údajov: European Working Conditions Surveys 2005 a 2010, Eurofound

³⁴ Použitá vzorka zahŕňa len ľudí, ktorí mali v referenčnom týždni zisťovania platené zamestnanie. Vzhľadom na toto obmedzenie by sa zistené rozdiely v čase, ktorý v priemere strávia muži a ženy v platenom zamestnaní a neplatenou prácou v domácnosti a v rodine, mali interpretovať opatrne. V prípade plateného zamestnania napríklad odrážajú rozdiely medzi mužmi a ženami predovšetkým odlišné modely v rodovom zastúpení pracujúcich na čiastočný úväzok v členských štátoch EÚ, nie v rodovom zastúpení zamestnaných osôb vo všeobecnosti. Ak by boli do zisťovania zahrnutí všetci ľudia v produktívnom veku (teda nie len tí, ktorí majú platené zamestnanie), dalo by sa očakávať, že oba rozdiely medzi ženami a mužmi vo využití času budú výraznejšie.

GRAF 6 CELKOVÝ TÝŽDENNÝ PRACOVNÝ ČAS (PLATENÝ A NEPLATENÝ) PRACUJÚCICH MUŽOV A ŽIEN (V HODINÁCH/TÝŽDEŇ) ³⁵

V roku 2010 neplatenej práci venovali ženy 24,4 hodiny za týždeň a muži 6 hodín. Platenej práci a dochádzaním do práce ženy 42,8 hodín a muži 46,6 hodín. Celková priemerná týždenná dotácia vynakladaná na platenú a neplatenú prácu bola u žien 67,3 hodín a 52,6 hodín u mužov.³⁶ V priebehu rokov sa znížila časová dotácia u žien aj u mužov, rozdiely však zostali takmer na rovnakej úrovni.

Systematické a úplné údaje o zavedených opatreniach na zosúladovanie práce a rodiny a miere ich využívania nie sú dostupné. Pravidelné výberové zisťovanie pracovných síl umožňuje sledovať celkový počet osôb využívajúcich jednotlivé atypické formy práce, nie všetky je však možné triediť podľa dôvodu využívania, t. j. za účelom starostlivosti o závislých členov rodiny.

Čiastočné poznatky je možné získať z dostupných údajov Eurostatu. V roku 2010 pracovalo na kratší pracovný čas z relevantnej skupiny zamestnaných 25 – 49-ročných s najmladším dieťaťom do 6 rokov celkovo 7,1 % žien a 1,6 % mužov. Pracujúcich z domu bolo viac mužov (9,4 %) ako žien (5,6 %), 7 % žien a 2,4 % mužov pracovalo na dobu určitú. Dostupné údaje majú len obmedzenú výpovednú hodnotu a nie je možné overiť efektivitu ostatných opatrení na zosúladovanie práce a rodiny z rodovej perspektívy.

TABUĽKA 4 MIERA ZAMESTNANOSTI ŽIEN A MUŽOV (25 – 49) S NAJMLADŠÍM DIEŤAŤOM MENEJ AKO 6-ROČNÝM PODĽA VYUŽÍVANIA NÁSTROJOV ZOSÚLAĎOVANIA PRÁCE A RODINY (V %, 2005 A 2010)

		Pracujúci na kratší pracovný čas	Pracujúci z domu	Pracujúci na dočasnú zmluvu
2005	Ženy	3,2	9,2	4,1
	Muži	-	7	2,9
2010	Ženy	7,1	5,6	7
	Muži	1,6	9,4	2,4

Zdroj údajov: Eurostat, Labour Force Survey

³⁵ Použitá vzorka zahŕňa len ľudí, ktorí mali v referenčnom týždni zisťovania platené zamestnanie. Vzhľadom na toto obmedzenie by sa zistené rozdiely v čase, ktorý v priemere strávia muži a ženy v platenom zamestnaní a neplatenou prácou v domácnosti a v rodine, mali interpretovať opatrne. V prípade plateného zamestnania napríklad odrážajú rozdiely medzi mužmi a ženami predovšetkým odlišné modely v rodovom zastúpení pracujúcich na čiastočný úväzok v členských štátoch EÚ, nie v rodovom zastúpení zamestnaných osôb vo všeobecnosti. Ak by boli do zisťovania zahrnutí všetci ľudia v produktívnom veku (teda nie len tí, ktorí majú platené zamestnanie), dalo by sa očakávať, že rozdiely medzi ženami a mužmi vo využití času budú výraznejšie.

³⁶ European Working Conditions Surveys 2010, Eurofound

Viacere výskumy pritom potvrdzujú, že pružný pracovný čas patrí vo všeobecnosti medzi najviac zavedené opatrenia. V roku 2011 malo z viac ako 5 tisíc sledovaných podnikov a organizácií zavedený pružný pracovný čas takmer 30 %.³⁷

Čiastkové údaje poskytujú výsledky auditu Zamestnávateľ ústretový rodine, rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí za rok 2011. **Najčastejším zavedeným a aj využívaným opatrením na zosúlad'ovanie práce a rodiny je pružný pracovný čas**, viaceré prihlásené organizácie ponúkajú podnikové jasle či škôlku. Využívanie konta pracovného času či zdieľané pracovného miesta z rodinných dôvodov sa zatiaľ v praxi neujali a sú využívané zatiaľ iba veľmi málo.³⁸

Medzi bariéry dosahovania rodovej rovnosti zvyšovaním ekonomickej nezávislosti žien patrí aj **nedostatok miest v predškolských zariadeniach** pre deti v niektorých väčších mestách. Ženy, ktoré sa snažia po materskej či rodičovskej dovolenke vrátiť čo najskôr späť do práce, aj z dôvodu prepadu príjmov rodiny, narážajú na nedostatočný počet voľných miest vo finančne dostupných predškolských zariadení. O počte chýbajúcich miest máme iba čiastočné informácie v podobe vývoja počtu žiadostí o prijatie, resp. počte nevybavených žiadostí o umiestnenie dieťaťa do materskej škôlky. Počet žiadostí sa začal výraznejšie zvyšovať od roku 2007, v priemere o 1 000 žiadostí ročne. Zatiaľ čo v roku 2009 bolo v štátnych škôlkach evidovaných 4 917 žiadostí, v roku 2010 to bolo 5 773 žiadostí, v roku 2011 už 6 609.³⁹ Podiel žiadostí zo všetkých zapísaných detí sa pritom zvýšil zo 2,1 % v roku 2008 na 4,7 % v roku 2011. Najvypuklejšia situácia je v Bratislavskom kraji, ktorý sa podieľa na všetkých nevybavených žiadostiach 45-percentami a zo zapísaných detí v tomto kraji tvoria žiadosti 17 %. Pritom počet nevybavených žiadostí môže byť výrazne podhodnotený, pretože nepoznáme počet rodičov, ktorí sa rozhodli nežiadať oficiálne o umiestnenie detí do materských škôl. Navyše prognóza na rok 2008 – 2025 hovorí, že počet detí v materských škôlkach bude rásť minimálne do roku 2019, približne o 16 %.⁴⁰

Celkovo však možno konštatovať, že **prítomnosť detí mladších ako 6 rokov v rodine významne znižuje mieru zamestnanosti žien, ale iba minimálne zamestnanosť mužov**. Miera zamestnanosti žien 25–49 ročných s dieťaťom mladším ako 6 rokov je nižšia ako 40 %, u mužov tej istej vekovej kategórie a v tej istej fáze rodičovstva však viac ako 83 %.

TABUĽKA 5 MIERA ZAMESTNANOSTI 25 – 49 ROČNÝCH ŽIEN A MUŽOV S DIEŤAŤOM MLADŠÍM AKO 6 ROKOV (V %, 2005 – 2010)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Muži	83.7	86.2	88.5	91.4	90.4	86.4
Ženy	37.2	37.9	37.8	40.6	38.3	37.2

Zdroj údajov: Eurostat, Labour Force Survey

Oblasť zosúlad'ovania práce a rodiny v dôsledku nekonceptného prijímania opatrení na podporu rodiny a podporu zamestnanosti sa vyznačuje viacerými protichodnými tendenciami.

³⁷ Informačný systém o pracovných podmienkach a nákladoch na podnikovú sociálnu politiku 2011

³⁸ Porubánová, S. 2012: 11. ročník súťaže Zamestnávateľ ústretový k rodine, rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí, IVPR/MPSVR SR

³⁹ Štatistické ročenky školstva, Materské školy, Ústav informácií a prognóz školstva, vždy ku 1.9. daného roku

⁴⁰ Herich, J., 2008: Kvantitatívna prognóza vývoja ukazovateľov materských a základných škôl, ÚIPŠ

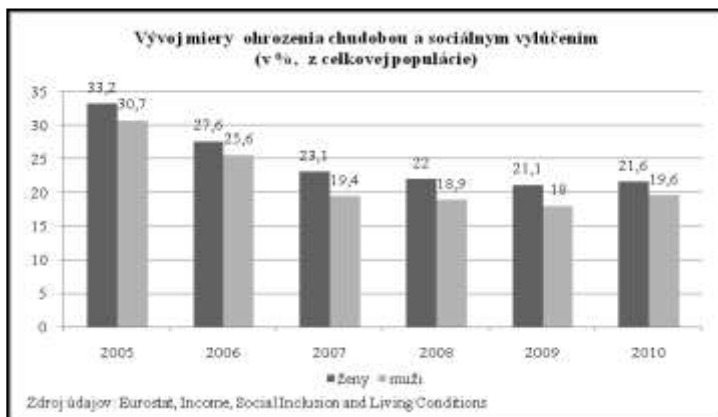
Na jednej strane sa podporuje súbeh starostlivosti o malé deti a pracovnej činnosti, na druhej strane však chýba zabezpečenie dostatku finančne dostupnej predprimárnej starostlivosti. Výška príspevkov a schémy pracovného voľna v súvislosti s pôrodom, starostlivosťou a výchovou detí, ako aj so starostlivosťou o závislých starších členov rodiny, by sa mali odvíjať od dôležitosti a nevyhnutnosti vykonávanej práce - výchova a starostlivosť o budúce generácie a udržiavanie sociálnej súdržnosti, a nie na základe práce definovanej ako zhodnocovanie kapitálu.⁴¹

⁴¹Michalitsch, M., 2010: Trh a moc. Ekonomické (re)produkovanie rodovej nerovnosti, in Cviková, J. (ed.): rodová perspektíva v ekonómii. Aspekty mocenských vzťahov. Aspekt, Bratislava 2010

3.3. Riziko chudoby alebo sociálneho vylúčenia

O dôsledkoch nižšej ekonomickej nezávislosti žien spôsobené častejším a dlhším prerušovaním plateného zamestnania, nízkym ohodnotením ich práce, viac ako 4-násobným zaťažením neplatenou prácou v porovnaní s mužmi vypovedajú nasledovné ukazovatele. **Ženy na Slovensku sú dlhodobo viac ohrozené rizikom chudoby a sociálnym vylúčením ako muži.**

GRAF 7 VÝVOJ MIERY RIZIKA CHUDOBY ALEBO SOCIÁLNEHO VYLÚČENIA (V% Z CELKOVEJ POPULÁCIE)

Žien v príjmovej chudobe (pod hranicou 60% mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu) a zároveň sociálne vylúčených (materiálne deprivovaných a s nízkou intenzitou práce) v roku 2010 bolo na Slovensku 21,6 % a mužov 19,6 %.⁴²

Od roku 2005 vývoj miery rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia zaznamenal klesajúcu tendenciu u mužov aj u žien, hoci od roku 2007 sa pokles spomalil a v roku 2010 dokonca

mierne stúpol u žien aj u mužov. Podiely žien aj mužov sú však pod priemerom EÚ-27 (22,8 % u mužov a 24,5 % u žien v roku 2010), do úvahy však treba brať relatívnosť kompozitného ukazovateľa.

TABUĽKA 6 MIERA RIZIKA CHUDOBY ALEBO SOCIÁLNEHO VYLÚČENIA ŽIEN A MUŽOV PODEA VIACERÝCH PARAMETROV (V %, 2010)

		Podľa veku				
		< 18 rokov	18-24 rokov	25-49 rokov	50 – 64 rokov	65 a viac
ženy		27	22,3	19,1	23,3	19,5
muži		23,9	23,2	19	17,8	12,3
		Podľa ekonomickej aktivity				
		Pracujúci		Nezamestnaní	Osoby na dôchodku	
ženy		11		29	22	
muži		11,1		29,2	12,2	
		Podľa vzdelania				
		Základné a nižšie stredné		Vyššie stredné	Terciárne	
ženy		34,9		19,8	9,3	
muži		34,9		18,5	6	

Zdroj údajov: Eurostat, Income, Social Inclusion and Living Conditions

⁴² Podiel ľudí, ktorých príjem je pod národnou hranicou 60% mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu a/alebo je ohrozených materiálnou depriváciou a/alebo žije v domácnosti s veľmi nízkou intenzitou práce.

Podrobnejšie triedenia však odkrývajú ďalšie rodové rozdiely. Podľa veku sú ohrozené viac dievčatá mladšie ako 18 rokov v porovnaní s chlapcami tej istej vekovej kategórie. Hoci v mladšom a strednom produktívnom veku sú podiely ohrozených žien a mužov približne rovnaké, podiely starších žien (50-64 a 65 a viac ročných) sa už od podielu mužov vzdiaľujú. Osobitne a už dlhodobo sú výrazne viac ohrozené ženy na dôchodku (absolútny rozdiel 7,2 p. b.) v porovnaní s mužmi - dôchodcami. Navyše v porovnaní s rokom 2009 sa zvýšil podiel žien a mužov vo všetkých vekových kategóriách s výnimkou 65 a viac ročných. Podiel žien a mužov ktorí pracujú, ale aj tak sú v riziku chudoby a sociálneho vylúčenia, dosiahol 11 % žien aj u mužov (mierne zníženie v porovnaní s rokom 2009). Stúpol však podiel nezamestnaných žien (29 %) a mužov (29,2 %), ktorí sa dostali do tejto nepriaznivej sociálnej situácie (u mužov výraznejšie z 26,8 % v roku 2009 na 29,2 % v roku 2010). Podľa vzdelania sú rizikom chudoby a sociálnym vylúčením najviac ohrození muži a ženy s nižším dosiahnutým stupňom vzdelania (34,9 % žien a 34,9 % mužov), ale aj 9,3 % žien a 8 % mužov s terciárnym vzdelaním.

Podľa typu domácnosti sú príjmovou chudobou a sociálnym vylúčením **najviac ohrozené domácnosti s osamelým rodičom** (s matkou 39,3 % a s otcom 33,9 % v roku 2009) a domácnosti jednotlivcov 32 % žien a 33,5 % mužov (údaj za rok 2010).⁴³ Celoplošné výskumy však nezachytávajú tzv. „kolektívne domácnosti“, ako sú inštitucionálne a rezidenčné zariadenia starostlivosti. To môže viesť k podhodnoteniu chudoby žien, pretože vo všeobecnosti je výrazne viac žien v inštitucionálnej starostlivosti ako v nezávislých súkromných domácnostiach. Navyše ženy sú výrazne viac zastúpené v najstarších vekových kategóriách - v aj mimo rezidenčnej starostlivosti.⁴⁴

Kompozitný ukazovateľ možno rozložiť na príjmovú chudobu a materiálnu depriváciu. Miera rizika príjmovej chudoby (príjem nižší ako 60 % mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu) je relatívny ukazovateľ a treba ho vnímať v kontexte administratívne určenej hranice chudoby (životného minima), ale aj výšky minimálnej mzdy. V roku 2009 hranica rizika chudoby na Slovensku v hotovosti bola 283,6 Eur na mesiac a domácnosť jednotlivca, v roku 2010 stúpila na 306 Eur.⁴⁵ V rámci Európy patrí miera príjmovej chudoby na Slovensku medzi najnižšie. Do roku 2007 miera rizika chudoby klesá u žien aj u mužov, od roku 2008 sa však mierne zvyšuje. **V roku 2010 sa nachádzalo v príjmovej chudobe 12,2 % žien a 11,7 % mužov.**⁴⁶ Bez sociálnych transferov by príjmová chudoba bola o mnoho vyššia u oboch pohlaví, pretrvávajúce rodové rozdiely v mierach rizika chudoby však môžu indikovať rodovo nerovné, resp. rodovo necitlivé nastavenie distribúcie sociálnych transferov. Absolútne rozdiely v mierach chudoby žien a mužov dosahovali od 1,3 p. b. v roku 2007 až 1,7 p. b. v roku 2009. V roku 2010 sa absolútny rozdiel znížil na 0,5 p. b.

Devastujúca je dlhotrvajúca príjmová chudoba (pod hranicou chudoby v aktuálnom a najmenej počas dvoch ďalších rokov). **Podiel žien a mužov v dlhotrvajúcej chudobe dosiahol 5,1 % v roku 2009** (v roku 2008 to bolo 5 % u žien a 4,1 % u mužov).⁴⁷ V prípade Slovenska, ale aj všetkých ostatných východoeurópskych krajín, je dlhotrvajúca chudoba

⁴³Eurostat, Income, Social Inclusion and Living Conditions

⁴⁴ Marin, B., Zólyomi, E., (eds.) 2010: Women's Work and Pensions: What's Good, what's Best?, Designing Gender-Sensitive Arrangements, European Centre Vienna, Ashgate, s. 36

⁴⁵ Predbežné údaje Štatistického úradu Slovenskej republiky, zo dňa 15. 7. 2011

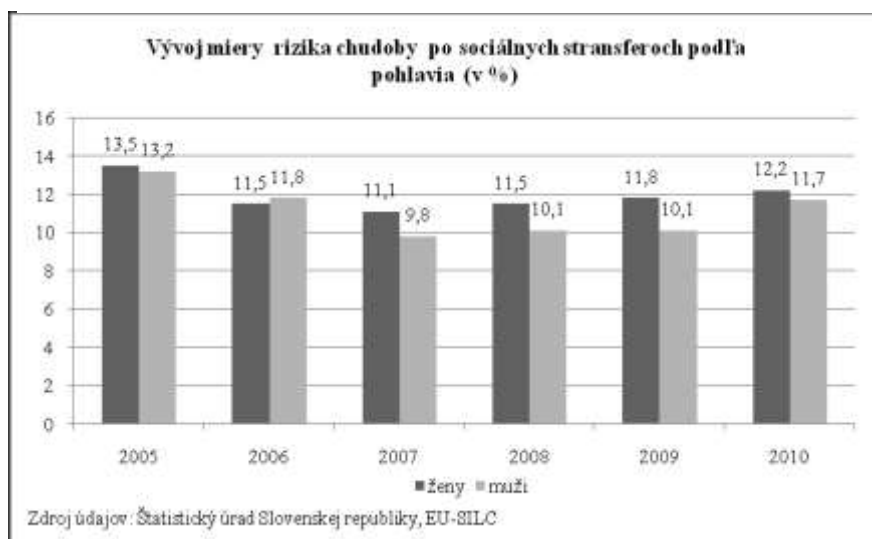
⁴⁶ Referenčným rokom príjmovej chudoby je prechádzajúci rok respondentov/respondentiek, t. z. miera rizika chudoby v roku 2010 sa vzťahuje na príjem nižší ako 60% mediánu v roku 2009.

⁴⁷ Zdroj údajov: Eurostat, Income, Social Inclusion and Living Conditions

intenzívne prepojená s materiálnou depriváciou. Podiel ľudí v dlhotrvajúcej chudobe a súčasne v materiálnej deprivácii bol 71,8 % (v EÚ-27 bol priemer 41,4 % v roku 2008).⁴⁸

Hoci relatívna príjmová chudoba žien a mužov na Slovensku je pomerne nízka v porovnaní s EÚ-27, viaceré ukazovatele sociálnej exklúzie dosahujú výrazne nepriaznivejšiu úroveň. Takýmto ukazovateľom je materiálna deprivácia (3 položky), ktorej sa v roku 2010 nachádzalo 25,7 % žien a 23,9 % mužov. **Žien 65 a viac ročných je o 6,4 p. b. v materiálnej deprivácii viac ako mužov v tej istej vekovej kategórii** (v roku 2009 to bolo o 8,3 p. b.). V závažnej materiálnej deprivácii (4 položky) v roku 2010 bolo 11,8 % žien a 11,1 % mužov. Podiel domácností s nedoplatkami súvisiacimi s bývaním rastie už dlhodobo a zvýšil sa aj podiel domácností, pre ktoré bývanie je finančná záťaž (z 6,1 % v roku 2008 na 7,5 % v roku 2009). Obzvlášť podiel žien 65 a viac ročných, pre ktoré je výška nákladov na bývanie veľmi zaťažujúca, je vysoký (ženy 16,6 % a muži 9 %).⁴⁹

GRAF 8 VÝVOJ MIERY RIZIKA CHUDOBY PO SOCIÁLNYCH TRANSFEROCH PODĽA POHLAVIA (V%)

Na zvýšené riziko chudoby a sociálneho vylúčenia má silný vplyv aj nastavenia sociálneho zabezpečenia v starobe. Doterajšie nastavenie I. piliera, resp. všetky doterajšie zmeny nezabránili, aby ženy mali v priemere výrazne nižšie starobné dôchodky ako muži.

Priemerný mesačný starobný dôchodok v roku 2011 dosiahol hodnotu 411,5 Eur pre mužov a 321,9 Eur pre ženy.⁵⁰ V roku 2011 **rodový rozdiel v sólo starobných dôchodkoch dosiahol 21,76 %**. V roku 2010 to bolo 21,3 %, v roku 2005 dokonca 16,8 %. Súčasnú nastavenie, aj napriek stále „dobiehajúcemu“ veku odchodu do dôchodku žien k veku odchodu do dôchodku mužov na 62 rokov nezabránilo zvyšovaniu rodových rozdielov v starobných dôchodkoch.

Navyše výrazne viac žien ako mužov poberá veľmi nízke dôchodky. Vo výškovom pásme do 185 Eur (približne vo výške životného minima) sa nachádza 15,3 tisíc žien, ale len 4,8 tisíc mužov. Pričom dôchodok do 365 Eur poberá až 77 % žien, ale iba 38 % mužov- dôchodcov.

⁴⁸ Zdroj údajov: EU-SILC Longitudinal Data, v Ozdomir, E., Ward, T., 2010, p. 18

⁴⁹ Zdroj údajov: Eurostat, Income, Social Inclusion and Living Conditions

⁵⁰ Sociálna poisťovňa Slovenskej republiky

Mužov je výrazne viac vo vyšších pásmach. Starobný dôchodok nad 780 Eur (približná priemerná mzda v hospodárstve) poberá 5,5 tisíc mužov, ale len 1,4 tisíc žien.

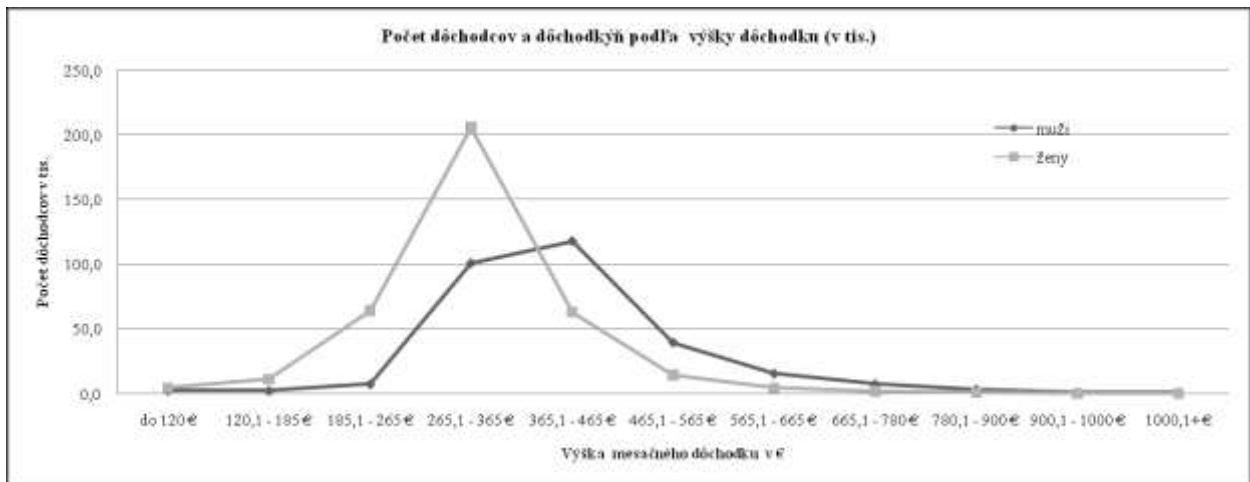
Tabuľka 7 Počet dôchodcov a dôchodkýň podľa výšky dôchodku (v tisícoch)

	do 120 €	120,1 – 185 €	185,1 – 265 €	265,1 – 365 €	365,1 – 465 €	465,1 – 565 €	565,1 – 665 €	665,1 – 780 €	780,1 – 900 €	900,1 – 1000 €	1000,1 + €
muži	2,5	2,3	7,4	101,1	118,0	40,6	15,6	7,5	3,3	1,2	1,0
ženy	4,4	10,9	64,4	206,1	63,0	14,3	4,5	1,9	0,8	0,3	0,3

Poznámka: priemerné mesačné sólo starobné dôchodky vyplatené k 31.12. 2011

Zdroj údajov: Sociálna poisťovňa Slovenskej republiky

GRAF 9 POČET DÔCHODCOV A DÔCHODKÝŇ PODEĽA VÝŠKY DÔCHODKU (V TIS.)

Poznámka: priemerné mesačné sólo starobné dôchodky vyplatené k 31.12. 2011

Zdroj údajov: Sociálna poisťovňa Slovenskej republiky

3.4. Odporúčania

- Zlepšiť hodnotenie vplyvov a vyčíslenie dopadov na rodovú rovnosť pri prijímaní opatrení na zvýšenie zamestnanosti a sociálneho zabezpečenia;
- Prijímať rodovo kompetentné opatrenia, ktoré nebudú konzervovať rodové nerovnosti na trhu práce, ale budú zvyšovať ekonomickú nezávislosť žien;
- Osobitnú pozornosť venovať postaveniu rómskych žien, ktoré čelia viacnásobnej diskriminácii v marginalizovaných rómskych komunitách;
- Prijatť komplexnú stratégiu zosúlad'ovania práce a rodiny, zohľadňujúcu nerovnovážne zaťaženie žien neplatenou prácou;
- Zaviesť proaktívne opatrenia na zvýšenie účasti otcov na starostlivosti o deti, napr. flexibilnými formami rodičovskej dovolenky (variácia dĺžky a príspevku), alokáciou neprenositel'nej časti materského či rodičovského voľna na otcov, finančné bonusy v prípade rovnovážneho čerpania rodičovského voľna a pod.;
- Zabezpečiť dostatok miest v predškolských zariadeniach finančne dostupných mladým rodinám a/alebo zaviesť inovatívne formy inštitucionálnej starostlivosti o deti;
- Osobitnú pozornosť venovať materiálnej deprivácii, ktorá významne viac postihuje ženy poberajúce dlhšie a veľmi nízke starobné dôchodky či stoja na čele domácností s osamelým rodičom;
- Celkovo viac posilniť rodovú perspektívu vo verejných politikách a uznanie nevyhnutnosti posilňovať ekonomickú nezávislosť žien.

4. Rodový mzdový rozdiel

Princíp rovnakého odmeňovania z pohľadu rodovej rovnosti patrí medzi najfrekvencovanejšie zásady v medzinárodnom pracovnom práve, ako aj v pracovnom práve EÚ. V tejto oblasti bolo na úrovni EÚ prijatých niekoľko smerníc, predovšetkým pokiaľ ide o zásadu rovnakej odmeny mužov a žien za rovnakú prácu a zásadu rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami z roku 1975.

Rodový mzdový rozdiel v neočistenej forme (*The unadjusted Gender Pay Gap*) predstavuje podľa definície Eurostatu rozdiel medzi priemernou hrubou hodinovou mzdou mužského plateného zamestnanca a ženskou platenou zamestnankyňou ako percento hrubej hodinovej mzdy mužského zamestnanca.⁵¹ Rodový mzdový rozdiel patrí k najviac sledovaným a diskutovaným prejavom rodovej nerovnosti resp. diskriminácie na trhu práce. Napriek spomínaným prístupom je rodový rozdiel v zárobkoch stále výrazný a patríme ku krajinám EÚ s jeho najvyššou hodnotou.

Z hľadiska legislatívnej úpravy napĺňa SR očakávané požiadavky; v roku 2007 bol v rámci novelizácie Zákonníka práce doplnený dôležitý paragraf § 119a, ktorý v Slovenskej legislatíve zakotvuje mzdu za rovnakú prácu a za prácu rovnakej hodnoty pre ženy a mužov. Napriek vyhovujúcej legislatíve je však nutné konštatovať, že na Slovensku pretrvávajú značné rozdiely v odmeňovaní žien a mužov. Aj keď sa v posledných rokoch na Slovensku rodový mzdový rozdiel pomaly znižuje, v súčasnosti predstavuje približne 21 %. Inými slovami, priemerný zárobok žien tvorí menej ako 80 % z mužskej priemernej mzdy. Prítom v členských krajinách EU sa priemer už dlhodobo pohybuje na úrovni medzi 16 a 17 %.

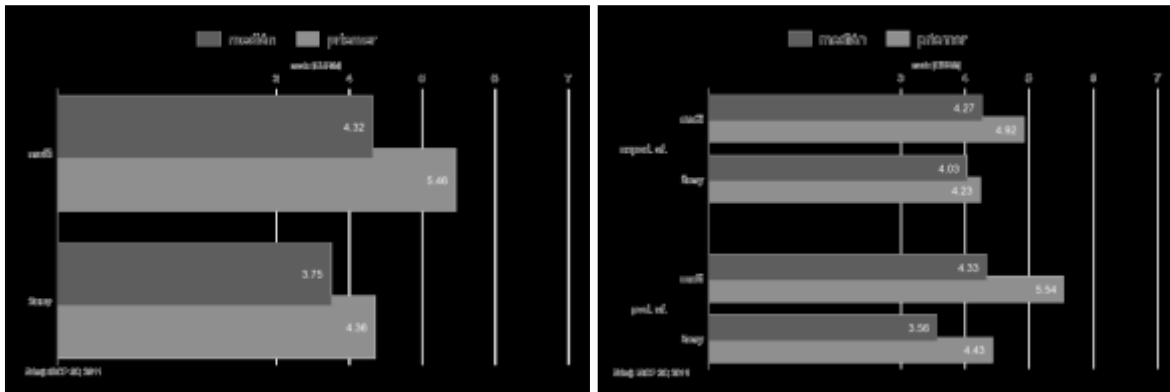
Rodový mzdový rozdiel na základe hrubej mesačnej mzdy v 3. štvrtroku 2011 dosiahol úroveň 20,15 % v neprospech žien (v roku 2010 to bolo 20,7 %); rozdiel v mediáne bol v rovnakom období 13,19 %. Už tradične je rozdiel vyšší v podnikateľskej sfére, kde predstavoval v 3. štvrtroku 2011 hodnotu 20,04 % (medián 17,78 %), kým v nepodnikateľskej sfére bol tento rozdiel nižší – 14,02 % (medián 5,62 %).

Rodová štruktúra zamestnancov v oboch sektoroch vykazuje značné rozdiely, keď v nepodnikateľskom sektore predstavuje podiel žien 68 %, kým v podnikateľskom iba 42 %. K udržovaniu rodového mzdového rozdielu prispieva niekoľko faktorov, medzi inými je to **horizontálna segregácia na pracovnom trhu**; zamestnanosť žien najmä vo feminizovaných oblastiach národného hospodárstva s nízkou mzdovou úrovňou a sektorová segregácia najmä v súkromnom sektore. Ďalším dôvodom je **vertikálna segregácia** – tzv. sklenený strop, determinujúci množstvo žien dosahujúcich najvyššie (a najlepšie odmeňované) pozície i v inak prefeminizovaných oblastiach. Samotná **štruktúra odmeňovania** môže mať vplyv na udržovanie rozdielu; platobné systémy pozostávajú z rôznych zložiek, vyjednávaných na individuálnej úrovni, pričom ich úroveň sa považuje za dôveryhodnú informáciu osobného charakteru. V týchto vyjednávaniach sú spravidla menej úspešné a často znevýhodnené, najmä ak sa evaluácia práce zakladá čisto na počte odpracovaných hodín, pričom ženy si spravidla kvôli rodinným povinnostiam nemôžu dovoliť pracovať nadčasy.⁵²

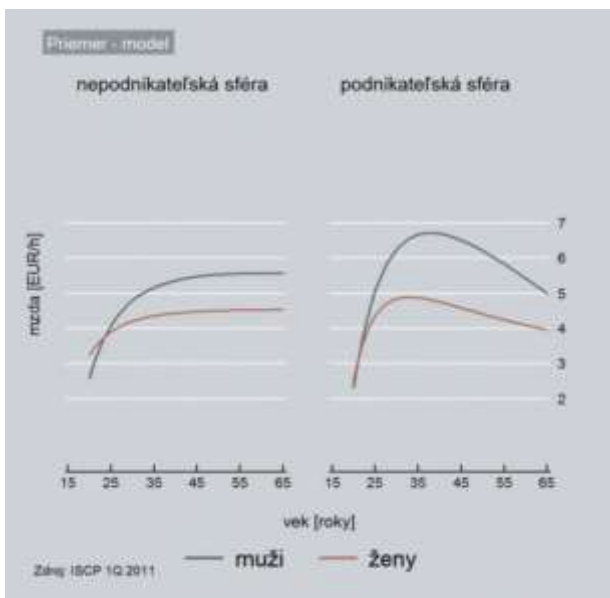
⁵¹The unadjusted Gender Pay Gap (GPG) represents the difference between average gross hourly earnings of male paid employees and of female paid employees as a percentage of average gross hourly earnings of male paid employees. The population consists of all paid employees in enterprises with 10 employees or more in NACE.

⁵² Zdroje grafov v tejto kapitole: Trexima, Informačný systém o cene práce, 1. a 3. Kvartál 2011

GRAF 2 POROVNANIE HRUBÝCH HODINOVÝCH MIEZD V NEPODNIKATELSKEJ A PODNIKATELSKEJ SFÉRE

GRAF 11 RODOVÝ MZDOVÝ ROZDIEL V ZÁVISLOSTI OD VEKU

Z hľadiska nastavenia pracovného trhu prevláda „mužský model“ pracovného trhu a jeho systému odmeňovania, prispôsobený typickému mužskému životnému cyklu a potrebám.

Legislatívne snahy o zrovnoprávnenie ženskej práce nútia ženy prispôbovať sa „mužským pracovným modelom“, ktoré napr. nezohľadňujú skúsenosti a kvalifikáciu získanú mimo plateného pracovného procesu (starostlivosť o členov rodiny a domácnosť, mikro-managment na úrovni domácnosti atď.).

Systémy kolektívneho vyjednávania, ktoré môžu mať rozhodujúci vplyv na znižovanie rodového rozdielu v zárobkoch, sú charakterizované

minimálnym zastúpením žien a tým absentujúcimi špecifickými požiadavkami napr. na odstraňovanie rozdielov v zárobkoch a podporu zosúladenia pracovného a rodinného života, ktoré je pre ženy rozhodujúcim faktorom pri uplatnení sa na trhu práce.

Rodový mzdový rozdiel sa začína prejavovať zhruba v 25 roku života a pretrvá až do dôchodku. Je teda zjavné, že niekoľko mesačný resp. ročný výpadok žien kvôli materskej a rodičovskej dovolenke predstavuje pre ženy znevýhodnenie, ktoré ovplyvňuje ich príjem počas celej kariéry a zákonite aj na dôchodku.

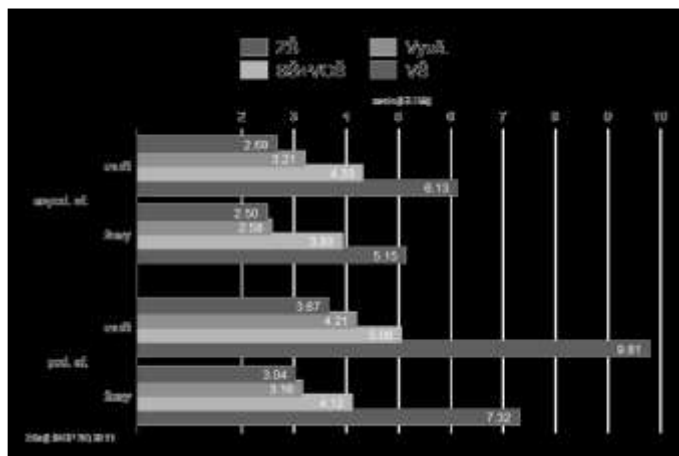
Tu sa výrazne prejavujú **nerovnosti** v zodpovednosti za chod domácnosti a rodiny – ženy trávajú nepomerne viac času v neplatennej (ale i platenej) práci zameranej na starostlivosť o deti, členov rodiny a domácnosť.

Štúdie ďalej dokazujú, že vydaj sa pre ženy prejavuje negatívne na zárobkoch. Kým ženatí muži zarábajú v priemere o 4,5 % viac ako ich slobodní kolegovia, u vydatých žien je to naopak - zarábajú 3,7 % menej ako slobodné. To jasne poukazuje na predsudky zamestná-

vateľov voči vydatým ženám (matkám) a naopak, na vyzdvihovanie ženatých mužov, otcov rodín, od ktorých sa očakáva väčšia stabilita.

Z hľadiska vzdelania prevláda na Slovensku lepšia vzdelanostná úroveň žien. Táto sa však neodráža v úrovni ich zárobkov, naopak. Najvyšší rodový mzdový rozdiel sa prejavujú pri vysokoškolsky vzdelaných mužoch a ženách, a to hlavne v podnikateľskej sfére, kde tento

GRAF 3 RODOVÝ MZDOVÝ ROZDIEL PODĽA ÚROVNE VZDELANIA

rozdiel predstavuje štvrtinu nižší priemerný zárobok pre ženy. Tento rozdiel poukazuje na fakt, že investícia

do vzdelania - ľudského kapitálu sa lepšie vypláca a zhodnocuje u mužov ako u žien. Rodový mzdový rozdiel u vysokoškolsky vzdelaných odráža najmä horizontálnu segregáciu sektorov založenú na stereotypných predstavách o „práci vhodnej pre ženy“, ktoré sa odrážajú pri výbere študijných odborov. Vychádzajúc z historického vývoja a stereotypného prístupu, práca vykonávaná ženami sa spravidla považuje za prácu nižšej hodnoty, čo sa odráža na výške zárobkov v dominantne feminizovaných odvetviach. Napriek teda

veľmi dobrej vzdelanostnej úrovni žien nevedie táto k vyrovnávaniu zárobkov, respektíve len k veľmi pomalému poklesu tohto rozdielu.

Nasledujúca tabuľka uvádza najvyššie rodové mzdové rozdiely a potvrdzuje predchádzajúce zistenia, že najvyšší rozdiel je pri vysoko kvalifikovaných prácach s vysokoškolským vzdelaním, a to aj v typicky ženských sektoroch ako sú služby.

TABUĽKA 8 RODOVÝ MZDOVÝ ROZDIEL ZAMESTNANÍ Z HLAVNÝCH TRIED SK ISCO-08 (VYBRANÉ ZAMESTNANIA S NAJVVYŠŠÍM A NAJNIŽŠÍM RODOVÝM MZDOVÝM ROZDIELOM)

Zamestnanie	Podiel žien	Rozdiel
Príklady najvyšších rozdielov:		
3145 Leteckí dispečeri/ky, operátori/ky leteckej stanice	23,18	60,20
1210 Riaditelia/ky a prezidenti/ty veľkých organizácií	15,16	47,37
1317 Vedúci/e, riaditelia/ky v podnikoch poskytujúcich obchod. služby	62,73	25,70
1233 Vedúci zamestnanci/kyne odbytových útvarov	27,81	23,37
2413 Odborní zamestnanci/kyne v bankovníctve a peňažníctve	68,80	28,82
Príklady najnižších rozdielov:		
9132 Pomocníci/čky a upratovači/ky v kanceláriách, hoteloch, a pod.	93,89	14,44
9152 Vrátnici/čky, strážnici/čky, uvádzači/čky a šatniari/ky	29,80	5,17
5123 Čašníci/čky, servírky	67,00	5,35

7436 Krajčír/ky a zamestnanci/kyne v príbuzných odboroch	96,95	-4,53
--	-------	-------

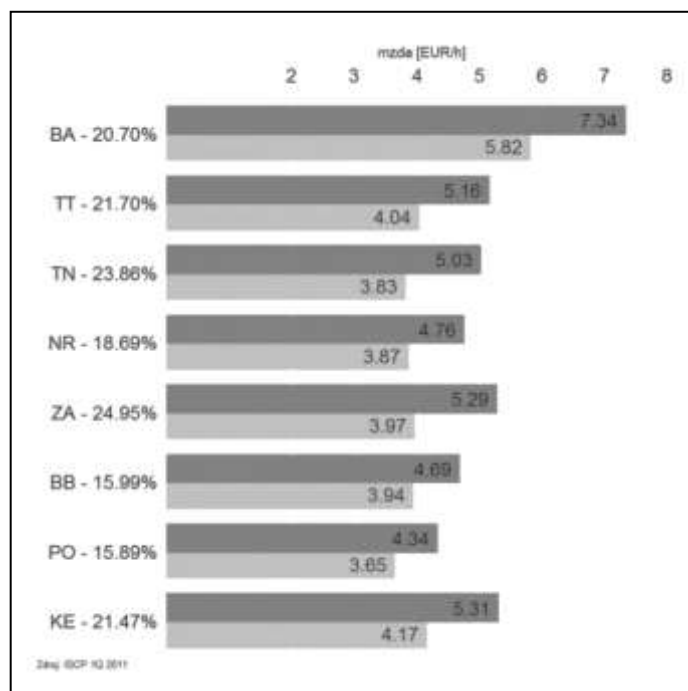
5133 Opatrovatelia/ky v domácnosti	92,96	5,01
------------------------------------	-------	------

Zdroj: Trexima ISPZ 1Q 2011

Regionálne rozdiely pri rodovom mzdovom zárobku naznačujú, že najmenší rozdiel je v regiónoch najnižšími priemernými mzdami.

Hoci nemáme bližšiu analýzu podľa sektorov zamestnanosti v jednotlivých regiónoch, je zjavné že najvyšší rozdiel vykazujú samosprávne kraje s priemyselnou štruktúrou najmä automobilového a strojárského priemyslu, ktorý na seba viaže typicky mužské pracovné miesta. Rodový mzdový rozdiel v Bratislavskom regióne je v podstate rovnaký ako priemer z celého Slovenska, pričom priemerné mzdy v absolútnej hodnote sú podstatne vyššie.

GRAF 4 RODOVÝ MZDOVÝ ROZDIEL PODĽA REGIÓNOV SR

Zdroj: Trexima ISCP 1. štvrťrok 2011

4.1 Vysvetlenie rodového mzdového rozdielu

Rozdiely v mzde medzi mužmi a ženami majú komplexné a hlboko zakorenené príčiny. Napriek tomu je možné niektoré z nich vysvetliť vplyvom niekoľkých faktorov, ako sú osobné charakteristiky- vek a prax zamestnanca/kyne, jeho/jej investície do ľudského kapitálu – vzdelanie, charakteristiky na trhu práce (úväzok, typ zmluvy), firemné charakteristiky (odvetvie, veľkosť, región, vlastníctvo) a s nimi súvisiaca horizontálna segregácia (podiel žien v: podniku, odvetví, zamestnaní).

Ako dokazuje nasledujúca tabuľka, najpodstatnejší faktor pri skladbe rodového mzdového rozdielu má práve sektorová segregácia, keď feminizované odvetvia sú spravidla horšie platené. Druhý najvýraznejší faktor je **nevysvetlený rozdiel, ktorý sa dá považovať za rodovú diskrimináciu.**

Podceňovanie ženskej práce sa teda odohráva v dvoch rovinách: **nižšie ohodnotenie pri výkone rovnakej práce ako muži a podhodnotenie feminizovaných sektorov ako takých** (Grimshaw, 2007).

TABUĽKA 9 OAXACA-BLINDER DEKOMPOZÍCIA (VYSVETLENÝ A NEVYSVETLENÝ RODOVÝ MZDOVÝ ROZDIEL)

Krok	Sféra		Podnikateľská		
	Nepodnikateľská		Rozdiel [ln]	Zmena [%]	
1	0,148	-	0,247	-	1. hrubý rozdiel
2	0,124	16,2	0,265	-7,1	2. osobnostné charakteristiky (vek, vzdelanie)
3	0,127	14,2	0,244	0,7	3. charakteristiky na trhu práce (úväzok, typ zmluvy)
4	0,125	15,7	0,242	1,5	4. firemné charakteristiky (odvetvie, veľkosť, región, vlastníctvo)
5	0,109	26,3	0,160	34,9	5. segregácia (podiel žien v: podniku, odvetví, zamestnaní)
6	0,132	9,8	0,210	16,3	6. Nevysvetlená položka - diskriminácia

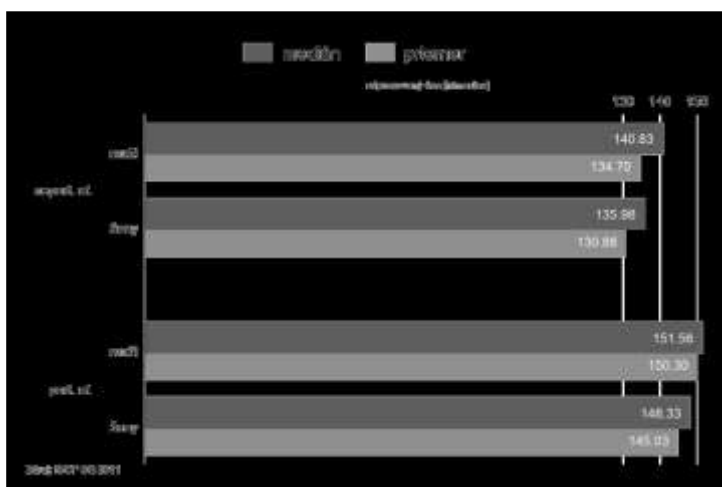
Zdroj: Trexima ISCP 1. štvrťrok 2011

Teória ľudského kapitálu so zohľadnením veku, vzdelania a skúseností ako i charakteristika vykonávanej práce síce vysvetľuje časť rozdielu, ale len nepodstatnú. „Nevysvetliteľný podiel rodového rozdielu v zárobkoch je následkom diskriminácie, čo je okolo 21 % v domácich i zahraničných súkromných spoločnostiach a 9 % v štátnych podnikoch“, hovorí analýza Svetovej banky (Pacci,2005). Približne tri štvrtiny výšky rodového rozdielu je teda možné pripísať diskriminácii žien. Je pritom nutné povedať, že rozdiel vo vzdelaní by hovoril v prospech žien, nakoľko ich vzdelanostná úroveň je na Slovensku vyššia.

Evaluácia pracovného času

Snahy vysvetliť rodový mzdový rozdiel ako prirodzený následok toho, že „ženy pracujú menej a teda menej zarábajú“ sa vo výskumoch nepotvrdili; priemerne odpracovaný čas ženami je nižší iba o 5,46 % ako čas odpracovaný mužmi (pri mediáne je rozdiel 4,11 %) ⁵³.

GRAF 5 ROZDIELY V ODPRACOVANOM ČASE MEDZI MUŽMI A ŽENAMI V NEPODNIKATELSKEJ A PODNIKATELSKEJ SFÉRE

TABUĽKA 10 RODOVÉ ROZDIELY V PRIEMERE A MEDIÁNE ODPRACOVANÉHO ČASU

Nepodnikateľská sféra	
rozdiel (priemer)	3,82%
rozdiel (medián)	3,44 %
Podnikateľská sféra	
rozdiel (priemer)	3,51%
rozdiel (medián)	2,06%

Zdroj: Trexima ISCP 3.Q 2012

⁵³Trexima, ISCP 3. štvrťrok 2011

Takéto rozdiely v žiadnom prípade nevysvetľujú ani neospravedlňujú priemerný rodový mzdový rozdiel na úrovni vyše 20 %. Ďalší rozmer, ktorý je potrebné zohľadniť je, že muži, ktorí spravidla vykonávajú menej prác v domácnosti a v starostlivosti o deti si môžu dovoliť tráviť v práci nadčasy. Oproti tomu ženy, ktoré sú nútené hľadať všetky možnosti pre zosúladenie rodinného a pracovného života, sa snažia o čo najhospodárnejšie a najefektívnejšie využitie času vrátane toho pracovného. Ak sa teda pri hodnotení práce berie do úvahy ako kritérium hlavne počet odpracovaných hodín a nadčasy a neberú sa v úvahu individuálne rozdiely v efektivite a produktivite práce, toto môže znevýhodňovať ženy. Navyše, efektivita práce a plnenie pracovných úloh hodnotené len na základe evaluácie odpracovaných hodín nemusí – a spravidla nie je – vždy relevantné; kritériá pre hodnotenie práce pozostávajú z rôznych faktorov a odpracovaný čas by mal byť len jeden z nich.

Barbara Stiegler v súlade s týmto prístupom hovorí: „Pracovné procesy sú formované podľa mužského životného cyklu. Predpokladajú bezhraničné disponovanie časom, priestorovú flexibilitu a mužskú kultúru správania. Ženy síce nie sú a priori vylúčené kvôli svojmu pohlaviu, ale to sa stáva často dôvodom na ich vytlačenie. Ženy, ktoré vykonávajú im priradené domáce práce, nie sú - podľa ich rozsahu – schopné prispôbovať sa normám pracovného trhu v požiadavkách času a dostupnosti.“ (Stiegler, 2000)

4.2 Odporúčania

V záujme riešenia tejto problematiky vytýčila Európska komisia v roku 2007 štyri priority:

- Zabezpečiť lepšie uplatňovanie súčasných právnych predpisov;
- Zahnúť boj proti rozdielom v odmeňovaní ako neoddeliteľnú súčasť do politik zamestnanosti jednotlivých členských štátov;
- Presadzovať zásadu rovnakej odmeny u zamestnávateľov najmä prostredníctvom koncepcie sociálnej zodpovednosti;
- Podporovať výmenu osvedčených postupov v celej EÚ a zapájať sociálnych partnerov.

Z pohľadu boja proti diskriminácii zohrávajú dôležitú a nezastupiteľnú úlohu sociálni partneri, a to podporou rovnakého zaobchádzania, napríklad monitorovaním praxe na pracovisku, prístupu k zamestnaniu, odbornej príprave a postupu, ako aj monitorovaním kolektívnych zmlúv, pravidiel správania, výskumom alebo výmenou skúseností a osvedčenej praxe. Z hľadiska praxe na slovenskom trhu práce možno priority Európskej komisie doplniť o nasledujúce odporúčania:

- Umožniť inšpektorátom práce kontrolovať dodržiavanie zásady rovnosti v odmeňovaní a vytvoriť na to príslušnú metodiku;
- Podporovať zavádzanie objektívnych kritérií pre evaluáciu práce a z nej vyplývajúcich transparentne stanovovaných osobných ohodnotení a iných pohyblivých zložiek mzdy;
- Podporovať rodové audity na pracoviskách minimálne vo verejnej sfére;
- Podporovať právne uvedomenie žien a uplatňovanie práva – Zákonníka práce – v praxi;
- Zaviesť kritérium rovnosti v odmeňovaní ako podmienku uchádzania sa o verejné zákazky (tento princíp je zavedený napr. vo Švajčiarsku);
- Každoročne vyhodnocovať a mediálne propagovať tzv. deň rovnosti v odmeňovaní.

5. Rodová ne/rovnosť v rozhodovaní

Dlhodobá marginalizácia žien vo vrcholnej slovenskej politike patrí medzi najviac viditeľné, na medzinárodnej úrovni najviac kritizované a na Slovensku, paradoxne, najmenej riešené a diskutované problematiky. Hoci už v roku 2008 bolo Slovenskej republike odporúčané zaviesť dočasné osobitné opatrenia na urýchlenie a dosiahnutie skutočnej rodovej rovnosti, zvlášť na najvyšších úrovniach rozhodovania⁵⁴, zmeny v tomto smere sa zatiaľ neudiali. Na tretinové zastúpenie, ktoré sa považuje za kritickú minimálnu hranicu pre reálnu schopnosť ovplyvňovať rozhodovanie, je stále potrebný dvojnásobok súčasného počtu žien poslankyň.

5.1. Politická participácia žien

Vo voľbách do Národnej rady SR v roku 2012 podalo kandidátne listiny celkovo 26 politických strán a hnutí, viaceré bez reálnej šance na prelomenie hranice 5 %, potrebnej pre vstup do parlamentu. Z celkového počtu 2 967 registrovaných kandidátov/iek bolo 778 žien, čo predstavuje 26,2 %. Tento počet vypovedá len málo o reálnych možnostiach zvolenia žien a ich výslednom pomernom zastúpení, nakoľko ženy sa častejšie nachádzajú na nižších, nezvoliteľných miestach kandidátnych listín a sú výraznejšie zastúpené u politických strán bez reálnej šance na zvolenie.

TABUĽKA 11 PODIEL ŽIEN NA KANDIDÁTNYCH LISTINÁCH A PODIEL ZVOLENÝCH ŽIEN VO VOĽBÁCH DO NR SR

Voľby do NR SR	Počet politických strán	Počet kandidujúcich			Zvolené ženy do NR SR	
		Spolu	Ženy	Ženy %	Počet žien	Podiel %
1994	18	1 929	N	N	22	14,7
1998	17	1 618	274	16,9	19	12,7
2002	25	2 618	604	23,1	29	19,3
2006	21	2 340	532	22,7	24	16
2010	18	2 397	545	22,8	23	15,3
2012	26	2 967	778	26,2	24	16

N = údaj nedostupný.

Zdroj: ŠÚ Slovenskej republiky

Zastúpenie žien vo vláde SR odráža ich dlhodobu nízke zastúpenie vo volených orgánoch. Počas uplynulých 20 rokov sa pohybovalo v rozmedzí do 0 do 15 % a len krátkodobo (na 16 mesiacov v roku 1997-98) dosiahlo 21 %. Z dlhodobého hľadiska nemožno hovoriť ani o pomalom náraste a teda pozitívnom vývoji; cieľené obsadenie niekoľkých miest vo vláde ženami nebolo a nie je strategickým rozhodnutím žiadnej vlády. Jedinou pozitívnou výnimkou bola skutočnosť, že Slovensko malo počas 16 mesiacov (jún 2010 – október 2011) **na čele vlády SR prvý raz v histórii ženu**, čo zohráva pri narúšaní rodových stereotypov nesporne pozitívnu úlohu. Okrem nej bola vo vláde iba jedna ďalšia žena na poste ministerky

⁵⁴ Záverečné zistenia CEDAW výboru, 2008.

http://www.gender.gov.sk/get_file.php?sID=39f785b710a60b5efbe9dcff4f60649b&SMC=1&id=896

spravodlivosti. Na druhej strane spôsob medializácie, fungovanie koalície a spôsob ukončenia vlády Ivety Radičovej poukázal na podobnosť prekážok a negatívnych okolností, ktorým čelia aj iné političky v mužsky dominantnom prostredí.⁵⁵

TABUĽKA 2 ZASTÚPENIE ŽIEN VO VLÁDACH SR OD ROKU 1989

Obdobie	89-90	90-91	91-92	92-94	94-94	94-98	98-02	02-06	06-10	10-12
Počet členov	19	23	23	21	18	19	22	16	16	14
Počet žien	1	0	2	3	1	¾	3/2	0/2	1/2	2
Podiel v %	5,2	0	8,7	14,3	5,5	15,8 /21	13,6 /9	0/12,5	6,3/12,5	14,3

Zdroj: História vlád SR, <http://www-8.vlada.gov.sk/index.php?ID=1073>

Vláda SR 9.7.2010. od <http://www.vlada.gov.sk//21939/vlada-sr-od-9-7-2010.php>

Na **riadení samosprávneho kraja** v pozícii predsedu vyššieho územného celku (VÚC) sa zatiaľ nepodielala ani jedna žena. Podiel žien medzi zvolenými **poslancami samospráv na úrovni VÚC** sa dlhodobo pohybuje na veľmi nízkej úrovni a narastá len veľmi pomaly. V roku 2001 bolo zvolených 51 žien (12,7 % poslaneckých zborov regionálnych samospráv), v roku 2005 bolo zvolených 59 žien (zastúpenie 14,3 %) a v roku 2009 63 žien (zastúpenie 15,4 %). Vo všetkých voľbách bol podiel zvolených žien o 4 až 5 % nižší, ako ich zastúpenie na kandidátnych listinách. Výsledok odráža jednak slabšiu ekonomickú pozíciu žien, ktoré si nemôžu dovoliť investovať do kampane toľko ako muži, a jednak spomínaný fakt, že ženy skôr kandidujú za marginálne strany alebo ako nezávislé. Väčšinový volebný systém pri voľbách do regionálnych samospráv je v takomto prípade pre ženy najnevýhodnejší.

TABUĽKA 3 PODIEL ŽIEN NA KANDIDÁTNYCH LISTINÁCH A ZVOLENÝCH POSTOCH VO VOĽBÁCH DO VÚC

Pozície	Voľby do VÚC	2001	2005	2009
Kandidáti/ky na predsedov VÚC	Celkový počet/ z toho ženy	133 / 13	64 / 7	57 / 5
	Podiel žien v %	9,8 %	10,9 %	8,8 %
Zvolení za predsedov VÚC	Celkový počet/ z toho ženy	8 / 0	8 / 0	8 / 0
	Podiel žien v %	0 %	0 %	0 %
Kandidáti/ky na poslancov VÚC	Celkový počet/ z toho ženy	3 976 / 690	2 833 / 526	3 473 / 708
	Podiel žien v %	17,3 %	18,6 %	20,4 %
Zvolení/é za poslancov VÚC	Celkový počet/ z toho ženy	401 / 51	412 / 59	408 / 63
	Podiel žien v %	12,7 %	14,3 %	15,4 %

Zdroj: MV SR, 2001 (www.civil.gov.sk); Ženy a muži na Slovensku II. Koordinačný výbor pre problematiku žien, Bratislava 2002; ŠÚ SR 2008 (<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=69>), ŠÚ SR, Infostat.

Zastúpenie žien v lokálnej politike pomaly narastá a v posledných voľbách do samospráv miest a obcí dosiahlo hranicu 22,3 %, čo v absolútnych číslach predstavuje zvýšenie o 52 žien

⁵⁵ Napr. Kornblut., A., E, 2009: Notes from the Cracked Ceiling: Hillary Clinton, Sarah Palin, and What It Will Take for a Woman to Win, Crown Publishing Group; Sanbonmatsu, K., 2010: Women in Power, Harvard International Review, Spring 2010.

v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami. Vyššie zastúpenie medzi starostkami je badať iba u menších obcí, kým väčšie mestá, najmä krajské a okresné, sú spravidla riadené mužmi. To odráža aj rodové pomery v Združení miest a obcí Slovenska (ZMOS), kde vo vrcholovom vedení je zo 6 členov len jedna žena na pozícii podpredsedníčky. V predsedníctve ZMOS je z 24 členov iba 6 žien (25 %)⁵⁶.

5.2. Rodové pomery v riadiacich funkciách

Medzi základné princípy demokratickej spoločnosti patrí požiadavka vytvárať všetkým občanom rovnakú príležitosť k uskutočneniu ich pracovných, či spoločenských ambícií, a to bez ohľadu na skutočnosť, či občan je mužom alebo ženou. V roku 2011 pracovalo na riadiacej pozícii alebo na pozícii zákonodarcu celkovo 123,6 tis osôb, z toho 85,3 tisíc mužov a 38,3 tisíc žien. Ženy tak tvorili necelých 31 % zo všetkých zákonodarcov a riadiacich zamestnancov.

TABUĽKA 14 PRACUJÚCI MUŽI A ŽENY VO VEDÚCICH A RIADIACICH FUNKCIÁCH (Z VÝBEROVÉHO ZISŤOVANIA PRACOVNÝCH SÍL, PODEĽA KLASIFIKÁCIE ZAMESTNANÍ ISCO-88 ZA ROKY 2005-2010, ZA ROK 2011 PODEĽA KLASIFIKÁCIE ZAMESTNANÍ ISCO-08)

		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Zákonodarcovia a riadiaci zamestnanci v tis. Osobách	muži	95,7	95,0	88,7	94,2	92,9	91	85,3
	ženy	42,5	36,8	39,7	39,8	44,2	48,1	38,3
Podiel žien z celkového počtu	%	30,8	27,9	30,9	29,7	32,2	34,6	30,9

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky, metodika VZPS

Ženy majú **menšinové zastúpenie vo väčšine vrcholových orgánov a ústredných orgánov štátnej správy** v porovnaní s mužmi. Najvýraznejšie zastúpenie majú na Ústavnom súde SR, kde zároveň aj funkciu predsedu ÚS SR vykonáva žena. Podiel žien však treba vnímať v kontexte celkového nízkeho počtu osôb v riadiacich orgánoch, čo spôsobuje, že aj prítomnosť jeden či dvoch žien zvyšuje percentuálne zastúpenie žien.

TABUĽKA 45 ŽENY V ÚSTREDNÝCH A NAJVYŠŠÍCH RIADIACICH ORGÁNOCH VEREJNEJ SFÉRY

		2005	2006	2007	2008	2009	2010
Sudcovia Ústavného súdu SR	Spolu	11	10	13	13	13	13
	Ženy	1	1	3	3	3	3
	- podiel žien z celkového počtu	%	9,1	10,0	23,1	23,1	23,1
Banková rada Národnej banky Slovenska	Spolu	7	7	10	10	10	6 ¹⁾
	Ženy	2	1	2	2	2	1 ¹⁾
	- podiel žien z celkového počtu	%	28,6	14,3	20,0	20,0	20,0
Rektori univerzít	Spolu	30	33	33	33	33	33
	Ženy	1	3	3	2	2	4
	- podiel žien z celkového počtu	%	3,3	9,1	9,1	6,1	6,1

1) k 31. 10. 2010 Zdroj: Štatistický úrad slovenskej republiky

V súdnom má zastúpenie žien osobitné charakteristiky. Ženy sudkyne tvoria takmer 64 % zo všetkých sudcov. Na krajských súdoch predstavovali ženy 61,9 %, na okresných 65,7

⁵⁶http://www.zmos.sk/predsednictvo-zmos.phtml?id3=26660&module_action_64090_id_art=11089#m_64090

%, na najvyššom súde 54 % a na špecializovanom už len 15 %. Podobne ako v iných oblastiach, aj tu platí známy „lievikový efekt“, t. j. čím vyššia úroveň rozhodovania, tým menší podiel žien. Pomerne vysoké 64-percentné zastúpenie žien medzi všetkými sudcami je však výsledkom odchodu mužov - právnikov v 90. rokoch do iných, lukratívnejších, oblastí práva.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje **zastúpenie žien v predstavenstvách firiem**. Iniciatíva komisárky Európskej komisie pre spravodlivosť z marca 2011 je zameraná na zavádzanie dobrovoľných samo-regulačných opatrení na dosiahnutie 30-percentného zastúpenia žien do roku 2015 a 40-percentného zastúpenia žien do roku 2020 v predstavenstvách súkromných firiem. K iniciatíve „*Ženy vo vedúcich pozíciách – záväzok Európy*“ sa prihlásilo už 12 krajín EÚ, vrátane Slovenskej republiky, zastúpenej ministrom práce, sociálnych vecí a rodiny.

Ekonomické argumenty pre zvýšenie zastúpenia žien na riadení sa opierajú o dôležitosť diverzity v riadení pre dosiahnutie ekonomického rastu a kompetentného vnútorného trhu. Z mikroekonomickej perspektívy ide o evidenciu, že rodová diverzita rozširuje paletu talentov pre najvyšších riadiacich pracovníkov, zvyšuje ekonomické výsledky podniku, lepšie odzrkadľuje trh, zlepšuje korporátne riadenie a etiku správania vo firmách.⁵⁷

Napriek prihláseniu sa k iniciatíve sa podiel žien v najvyšších riadiacich orgánoch firiem na Slovensku, ktoré sú sledované v databáze Európskej komisie (*Database: women&men in decisionmaking*) v roku 2011 znížil na 15 % (v roku 2010 to bolo 22 %). Do úvahy však treba brať pomerne nízky počet firiem zaradených do databázy.

TABUĽKA 56 ZASTÚPENIE ŽIEN VO VEDENÍ NAJVVÄČŠÍCH FIRIEM NA SLOVENSKU

rok	počet firiem	Najvyšší rozhodovací orgán			
		Prezident		Členovia	
		ženy (%)	muži (%)	ženy (%)	muži (%)
2008	10	10	90	18	82
2009	10	10	90	18	82
2010	10	10	90	22	78
2011	10	10	90	15	85

Poznámka: Najväčšie firmy zaradené do základného blue-chip indexu (max. 50) registrované na Slovensku; Prezident = predseda predstavenstva alebo dozornej rady Database: women & men in decisionmaking

Zdroj: Database: women & men in decisionmaking⁵⁸

Pozitívnu správou je nesporne skutočnosť, že zvyšovanie zastúpenia žien vo vrcholových orgánoch spoločností začína byť akcentovaná medzi samotnými firmami“ pozitívnym príkladom zo Slovenska sú spoločnosti ako *Heinekenn, Microsoft, Telekom* a iné, ktoré venujú otázke zapájaniu žien do vysokého manažmentu a podpore zosúladienie rodinného a pracovného života zvýšenú pozornosť a dosahujú aj pozoruhodné výsledky.

Z dobrovoľne prijatých opatrení na zvýšenie žien vo vedeniach podnikov na úrovni štátov či konkrétnych podnikov sa osvedčila implementácia špeciálnych mentorských a náborových programov pre ženy (Veľká Británia), zakladanie osobitných expertných podporných sietí (Rakúsko, Luxembursko, Švédsko), zavedenie databáz žien - kandidátok na vedúce posty

⁵⁷ EC, 2012: Women in economic decision-making in the EU: Progress report, *A Europe 2020 initiative*, http://ec.europa.eu/justice/newsroom/gender-equality/opinion/files/120528/women_on_board_progress_report_en.pdf

⁵⁸http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/037_en.xls

(Rakúsko, Belgicko, Dánsko), podpora podnikateliiek (Poľsko, Švédsko, Litva) a scitlivovanie sociálnych partnerov (Grécko, Poľsko, Slovinsko, a iné.).

Viacere krajiny však po neefektívnom období samo-regulačných opatrení pristúpili k legislatívnym reguláciám. Väčšinou ide o schémy predpísaných kvót s rôznou mierou implementácie aj sankcionovania. Priekopníkom v tomto smere je Nórsko, kde cieľ 40 % reprezentácie pre každé z pohlaví bol ustanovený už v roku 2006 a postupne sa rozširuje na všetky typy podnikov a organizácií. Podobné, avšak iba nedávno prijaté zákony, má aj Belgicko, Francúzsko, Taliansko a Holandsko.⁵⁹

5.3. Odporúčania

- Vytýčiť si ako dlhodobý cieľ politiky zvyšovanie zastúpenia žien a iniciovať celospoločenskú a odbornú diskusiu o zvýšení participácie žien na rozhodovaní;
- Zaviesť dočasné vyrovnávacie opatrenia v súlade s článkom 4, odsek 1 CEDAW a jeho Všeobecného odporúčania č. 25, ako súčasť nutnej stratégie pre urýchlené dosiahnutie skutočnej rovnosti pre ženy vo všetkých potrebných oblastiach, no obzvlášť na najvyšších úrovniach rozhodovania;
- Motivovať politické strany k prijímaniu cieľov na zvýšenie zastúpenia žien, prípadne upraviť zákon o politických stranách a volebný kódex tak, aby bolo zabezpečené pomerné zastúpenie žien vo vrcholných politických orgánoch a kandidátnych listinách na všetkých úrovniach;
- Na podnikovej úrovni postupne iniciovať samo-regulačné opatrenia na zvýšenie rodovej diverzity v riadiacich orgánoch so stanovenými cieľmi a obdobím;
- V prípade nedodržania cieľov iniciovať legislatívnu úpravu.

⁵⁹ EC, 2012: Women in economic decision-making in the EU: Progress report, *A Europe 2020 initiative*, http://ec.europa.eu/justice/newsroom/gender-equality/opinion/files/120528/women_on_board_progress_report_en.pdf

6. Dôstojnosť, integrita a ukončenie rodovo podmieneného násillia

6. 1. Rozdiely v zdravotnom stave žien a mužov

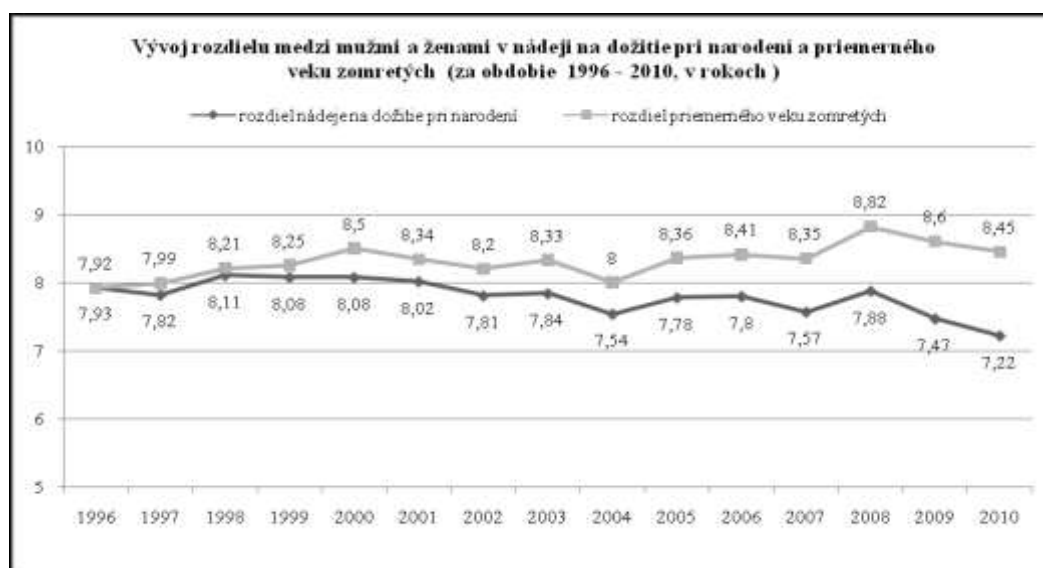
Stredná dĺžka života pri narodení (alebo nádej na dožitie pri narodení) sa zvyšuje už dlhodobo a v roku 2010 dosiahla 78,84 rokov u žien a 71,62 rokov u mužov. Zvyšuje sa aj priemerný vek zomretých. V roku 2010 to bolo 76,48 rokov u žien a u mužov 68,03 roka. Rozdielov medzi mužmi a ženami v týchto dvoch ukazovateľoch sa pohybuje v ostatných dvadsiatich rokoch medzi 7 – 9 rokmi. Od roku 2008 však rozdiely zaznamenali kontinuálny pokles. V priemernom veku zomretých dokonca rozdiel zaznamenal svoje dvadsaťročné minimum: 7,22 roku.

TABUĽKA 67 VÝVOJ NÁDEJE NA DOŽITIE PRI NARODENÍ A PRIEMERNÉHO VEKU ZOMRETÝCH PODĽA POHLAVIA (2005 – 2010, V ROKOCH)

Rok	Nádej na dožitie pri narodení		Priemerný vek zomretých	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy
2005	70,11	77,9	67,14	75,5
2006	70,4	78,2	67,23	75,64
2007	70,51	78,08	67,26	75,61
2008	70,85	78,73	67,14	75,96
2009	71,27	78,74	67,47	76,07
2010	71,62	78,84	68,03	76,48

Zdroj: Národné centrum zdravotníckych informácií, Štatistická ročenka SR za rok 2010

GRAF 6 VÝVOJ ROZDIELU MEDZI MUŽMI A ŽENAMI V NÁDEJI NA DOŽITIE PRI NARODENÍ A PRIEMERNÉHO VEKU ZOMRELÝCH (ZA OBDOBIE 1996_2010, V ROKOCH)

Zdroj: Národné centrum zdravotníckych informácií, Štatistická ročenka SR za rok 2010

V roku 2010 bolo v Slovenskej republike hlásených 425 prípadov **chorôb z povolania** a profesionálnych otráv, pričom z celkového počtu novozistených prípadov sa ženy podieľali 44,2 % (t. j. 188 prípadmi). V porovnaní s rokom 2009 s celkovým počtom 483 hlásených novopriznaných chorôb z povolania došlo v roku 2010 k poklesu hlásených chorôb z povolania o 58 prípadov, čo reálne predstavuje pokles o 12 %, ktorý však nedosahuje počet hlásených chorôb v roku 2007, ide o pokles dosahujúci druhú najnižšiu úroveň hlásených chorôb z povolania za posledných 10 rokov (v roku 2005 bolo hlásených 413 prípadov a v roku 2008 – 429 novozistených chorôb z povolania).⁶⁰

Dostupnosť poskytovania ambulantnej zdravotnej starostlivosti všeobecnými lekármi je dobrá, na základe verejného zdravotného poistenia sa plne uhrádzajú preventívne prehliadky, okrem iného jedna preventívna prehliadka poistenca do 18 rokov veku dva razy v kalendárnom roku u zubného lekára; jedna preventívna prehliadka poistenca od 18 rokov veku raz za rok u zubného lekára; pričom zdravotné výkony v základnom prevedení poskytnuté v súvislosti so zubným kazom sa plne uhrádzajú na základe verejného zdravotného poistenia len vtedy, ak poistenec absolvoval v predchádzajúcom kalendárnom roku preventívnu prehliadku u zubného lekára podľa prílohy č. 2. zákona č. 577/2004 Z. z. o rozsahu zdravotnej starostlivosti uhrádzanej na základe verejného zdravotného poistenia a o úhradách za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti. Z dôvodu výšky doplatkov za materiál a výkony nehradené z verejného zdravotného poistenia deklarovalo zhoršenú dostupnosť poskytovania zdravotnej starostlivosti v ambulancii zubného lekára 4,5 % žien a 3,8 % mužov z populácie 18+ (údaj za rok 2010). Pritom nebola zohľadnená výška príjmov daného respondenta či respondentky

TABUĽKA 18 NEDOSTUPNOSŤ VÝŠETRENIA U ZUBNÉHO LEKÁRA Z DÔVODU VÝŠKY POPLATKOV (POPULÁCIA 18+, V %)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ženy	5.6	6.2	5.4	4.7	4.4	4.4	4.5
muži	5.0	5.3	4.5	4.0	3.7	3.8	3.8

Zdroj údajov: Eurostat, Income, Social Inclusion and Living Conditions

Posúdenie vlastného zdravotného stavu na škále od veľmi dobrý po veľmi zlý už dlhodobo ukazuje, že z populácie 18+ je podiel žien posudzujúcich svoj zdravotný stav ako veľmi dobrý o niečo menší ako podiel mužov (17,9 % žien ku 25,6 % mužov v roku 2010). Na opačnom póle je zase o niečo viac žien, ktoré posudzujú svoj zdravotný stav ako veľmi zlý v porovnaní s mužmi (3,3 % žien ku 2,4 % mužov v roku 2010).

⁶⁰ Národné centrum zdravotníckych informácií: Choroby z povolania alebo ohrozenia chorobou z povolania v SR 2010; <http://www.nczisk.sk/Documents/publikacie/2010/zs1106.pdf>

TABUĽKA 19 POSÚDENIE SVOJHO ZDRAVOTNÉHO STAVU PODĽA POHLAVIA (2005 – 2010, V %)

Stupeň hodnotenia svojho zdravotného stavu		2005	2006	2007	2008	2009	2010
Veľmi dobrý	Ženy	20.2	19.6	20.5	16.2	17.2	17.9
	Muži	26.3	26.6	28.3	22.6	24.4	25.6
Veľmi zlý	Ženy	6.1	6.0	5.6	5.2	4.1	3.3
	Muži	4.2	3.8	4.0	3.7	3.2	2.4

Zdroj údajov: Eurostat, Income, Social Inclusion and Living Conditions

Veľké obmedzenie v bežných činnostiach za ostatných 6 mesiacov z dôvodu chronického ochorenia pocíťovalo v roku 2010 celkovo 8,4 % mužov a 12,4 % žien. Podľa ekonomického statusu veľké obmedzenia pocíťovalo 5,5 % nezamestnaných žien a 7 % nezamestnaných mužov. Z dôchodcov to bolo 25,7 % a z dôchodkýň 30,2 %.⁶¹

Marginalizované rómske komunity

Zisťovanie podobných otázok u žien a mužov v marginalizovaných rómskych komunitách však ukazuje úplne iné hodnoty. Výskyt chronického ochorenia deklarovalo 17,7 % mužov a 18,7 % žien z marginalizovaných rómskych komunit. Veľké obmedzenie v bežných činnostiach z dôvodu chronického ochorenia pocíťovalo celkovo 47,7 % mužov a 27,2 % žien. Z dôvodu výšky poplatkov si nemohlo dovoliť vyhľadať lekára 14,1 % mužov a 16,6 % žien. Paradoxne, až 28,7 % mužov a 21,3 % žien z rómskych marginalizovaných komunit považuje svoj zdravotný stav za veľmi dobrý a za veľmi zlý 3,9 % mužov a 2,3 % žien (takmer identicky ako celá populácia, avšak viac ako geograficky blízka populácie žien aj mužov).

TABUĽKA 20 PREHEAD ZÁKLADNÝCH UKAZOVATEĽOV ZA OBLASŤ ZDRAVIA PODĽA POHLAVIA – POROVNANIE RÓMSKEJ A GEOGRAFICKY BLÍZKEJ VŠEOBECNEJ POPULÁCIE (V %)

	Rómska populácia 15-54 rokov		Geograficky blízka všeobecná populácia 15-54 rokov	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Výskyt chronického ochorenia	Máte nejaké dlhotrvajúce alebo chronické ochorenie alebo dlhotrvajúci zdravotný problém?			
Áno	17,7	18,7	13,9	21,3
Obmedzenie v bežných činnostiach (vôbec)	Do akej miery ste kvôli tomuto chronickému ochoreniu obmedzovaný/-á vo svojich bežných činnostiach? (% z jednotlivcov s chronickým ochorením; n = 430)			
Veľké obmedzenie	47,7	27,2	30,8	30,4
Obmedzenie, ale nie veľké	42,5	61,7	43,6	51,8
Žiadne obmedzenie	9,8	11,1	25,6	17,8
Výskyt zdrav. problému od začiatku roka	Mali ste nejakú chorobu, úraz (popálenie, pád, atď.), alebo zdravotný problém (bolesti zubov, hlavy, chrípka, atď.), aj keď nie vážny, od začiatku roka?			
Áno	45,3	53,7	43,8	54,2
Obmedzenie v bežných	Museli ste prestať chodiť do školy, práce alebo prestať robiť bežné činnosti			

⁶¹Eurostat, Income, Social Inclusion and Living Conditions

činnostiach (od 1.1. 2010)	z dôvodu tohto zdravotného problému, ktorý ste mali od začiatku roka? (% z jednotlivcov s ochorením; n = 1 162)			
Áno	37,9	36,6	57,9	56,6
Dôvody nevyhľadania lekára	Čo bolo hlavným dôvodom, že ste nevyhľadali lekárske ošetrenie, nebolo vám poskytnuté vyšetrenie či liečba?(% z jednotlivcov, čo nešli k lekárovi; n = 542)			
Nemohli sme si to dovoliť (príliš drahé)	14,1	16,6	2,4	3,3
Hodnotenie zdravia	Ako by ste celkovo zhodnotili svoje zdravie, zdravotný stav?			
Veľmi dobré	28,7	21,3	41,2	32,0
Skôr dobré	46,5	49,7	44,4	48,5
Priemerné	15,2	19,6	8,7	12,4
Skôr zlé	5,7	7,1	4,3	5,6
Veľmi zlé	3,9	2,3	1,4	1,5

Poznámka 1: Za jednotlivcov vo veku 15-54 rokov, ktorí na otázku odpovedali.

Poznámka 2: Rómska populácia predstavuje populáciu z marginalizovaných rómskych komunit (segregovaných, separovaných a rozptýlených) N= 3 614 jednotlivcov; geograficky blízka populácia predstavuje kontrolný súbor 1060 jednotlivcov žijúcich v blízkosti rómskych osád

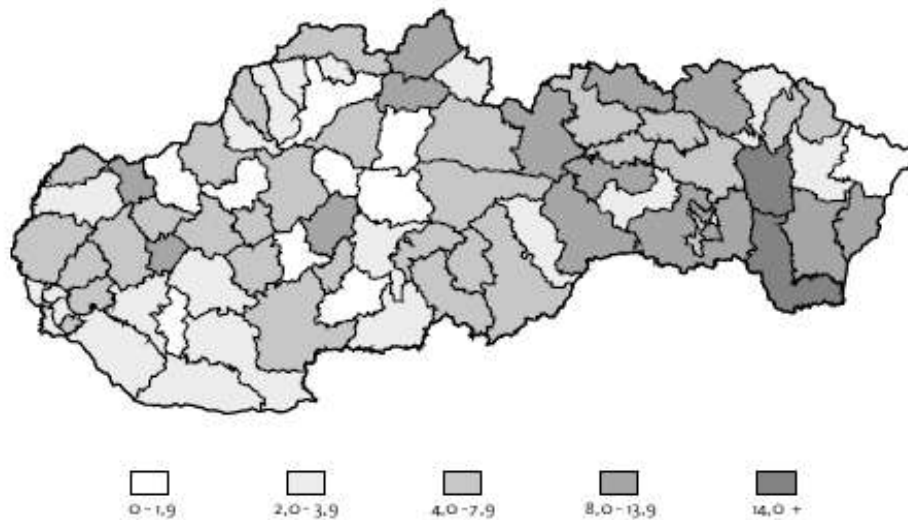
Zdroj údajov: UNDP 2012, Sprava o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010

6. 2. Reprodukčné zdravie

V oblasti ukazovateľov reprodukčného zdravia (napr. podľa Miléniových rozvojových cieľov) **patrí Slovensko k európskemu štandardu** a túto pozíciu si dlhodobo udržuje, s výnimkou niekoľkých ukazovateľov ako dojčenská úmrtnosť, kde Slovensko s 5,7 ‰ prevyšuje priemer EÚ o viac ako 1 zomreté dieťa do 1 roka veku na 1 000 živonarodených.⁶² Podľa mapy je zjavné, že zvýšený výskyt dojčenskej úmrtnosti (až desaťnásobne v porovnaní s hlavným mestom a niektorými inými oblasťami) je následkom nižšieho sociálneho statusu matiek resp. rodičov najmä v marginalizovaných komunitách a z neho vyplývajúcich znevýhodnení a obmedzení v prístupe alebo nevyužívaní prenatálnej zdravotníckej starostlivosti.

⁶² Národné centrum zdravotníckych informácií: Zdravotnícka ročenka SR za rok 2010, <http://www.nczisk.sk/Documents/ročenky/2010/1kap.pdf>. Do 1 roka zomrelo 344 detí (195 chlapcov a 149 dievčat), s negatívnym rozdielom 2 detí (chlapcov zomrelo o 14 menej a dievčat o 12 viac). Mierne sa zvýšila novorodenecká úmrtnosť, keď do 28 dní zomrelo medziročne o 29 detí viac (z toho 24 dievčat) a dosiahla hodnotu necelých 3,6 ‰.

OBRÁZOK 1 DOJČENECKÁ ÚMRTNOSŤ V ROKU 2010

Zdroj: Národné centrum zdravotníckych informácií: Zdravotnícka ročenka 2010

Z vybraných ukazovateľov zdravotného stavu obyvateľov možno konštatovať, že Slovenská republika v rámci EÚ patrí ku krajinám s **najnižším počtom hlásených prípadov ochorení na HIV/AIDS**. Napriek tomu je nutné venovať pozornosť faktu, že na Slovensku každoročne stúpa počet nakazených na HIV. Výraznejšie prevládajú u nakazených muži; vírusom HIV je nakazených 286 mužov a 53 žien. Najčastejším zdrojom prenosu je homosexuálny styk (65 %), vo štvrtine prípadov je to heterosexuálny styk.⁶³ Prenos HIV z matky na dieťa pri pôrode sa darí úspešne eliminovať; zo 16 žien nakazených vírusom HIV sa prenos medzi matkou a dieťaťom zatiaľ nepotvrdil u 11 detí, zvyšných päť detí zdravotníci sledujú.⁶⁴ Situácii v oblasti prevencie HIV/AIDS sa venuje Národný program prevencie HIV/AIDS v Slovenskej republike na roky 2009 – 2012⁶⁵, schválený vládou SR v roku 2009.

Znepokojujúci vývoj možno sledovať u iných pohlavne prenosných chorôb, ktorých výskyt neustále pribúda. Napr. v roku 2010 bolo hlásených 1 192 ochorení na pohlavné choroby, čo oproti roku 2009 predstavuje vzostup o 146 prípadov, t. j. o 12,2 %, (v rokoch 2009/2010 to bol vzostup o 7,5 %). Na tomto počte sa podieľali muži 696 prípadmi, čo je 58,4 % a ženy 496 prípadmi, čo činí 41,6 %⁶⁶. Tento trend možno pripísať aj nedostatku osvetly a informačných kampaní o predchádzaní pohlavných chorôb a rizikového správania.

Preventívne opatrenia v oblasti reprodukčného zdravia ako sú preventívne prehliadky sú ponechané na dobrovoľnej báze. Plne je uhrádzaná jedna preventívna prehliadka poistenkyne od 18 rokov veku alebo od prvého tehotenstva raz za rok u lekára so špecializáciou v špecializačnom odbore gynekológia a pôrodníctvo. Náplňou je komplexné gynekologické vyšetrenie, ultrasonografia a vyšetrenie onkologických markerov, skrining rakoviny krčka maternice a prsníka je zameraný na aktívne a organizované vyhľadávanie rakoviny krčka maternice a prsníka. Súčasťou preventívnej prehliadky je a poučenie o zvýšenom riziku gynekologických malignít v súvislosti s pozitívnou rodinnou anamnézou a prítomnosťou

⁶³ http://www.uvzsr.sk/docs/info/epida/Vyskyt_HIV_AIDS_31102010.pdf

⁶⁴ <http://www.sme.sk/c/5656257/pocet-nakazenych-hiv-na-slovensku-stupa.html#ixzz16zc9sVXI>

⁶⁵ <https://lt.justice.gov.sk/Material/MaterialWorkflow.aspx?instEID=-1&matEID=1749&langEID=1>

⁶⁶ Národné centrum zdravotníckych informácií: Pohlavné choroby v SR 2010. Bratislava 2011:
<http://www.nczisk.sk/Documents/publikacie/2010/zs1101.pdf>

d'alších rizikových faktorov u ženy. V zmysle ods. 1 písm. h) § 2 zákona č. 577/2004 Z. z. o rozsahu zdravotnej starostlivosti uhrádzanej na základe verejného zdravotného poistenia a o úhradách za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov je plne uhrádzaná jedna preventívna prehliadka poistenyne od 18 rokov veku alebo od prvého tehotenstva raz za rok u lekára so špecializáciou v špecializačnom odbore gynekológia a pôrodnictvo pričom podľa prílohy č. 2 daného zákona je súčasťou prehliadky aj onkologický skrining. Systematický skrining rakovinových ochorení existuje napr. vo Veľkej Británii⁶⁷. Celkový počet hlásení rakoviny reprodukčných orgánov žien je najvyšší u rakoviny prsníka (cca. 2200 prípadov ročne) a rakoviny maternice vrátane kľčka maternice (cca. 1400 prípadov)⁶⁸. Očkovanie proti HPV je na Slovensku dostupné a čiastočne hrazené zo zdravotného poistenia pre skupinu dievča vo veku 11 až 12 rokov, pre vysokú cenu vakcíny (cca. 400 Eur) je záujem o očkovanie u iných skupín pomerne nízky. U mužov prevládajú rakovinové ochorenia reprodukčných orgánov v trochu nižšej miere (cca. 2000 hlásených prípadov)⁶⁹, napriek tomu je nutné venovať im pozornosť v oblasti prevencie a osvetu. Tejto téme sa venujú najmä mimovládne organizácie ako je *Liga proti rakovine*, prípadne komerčné firmy v rámci svojich informačných kampaní.

V priebehu rokov sa znížil priemerný počet prehliadok na jednu tehotnú ženu - z 10,14 v roku 1997 na 9,73 v roku 2009. Stúpol však počet rodičiek, ktoré navštívili gynekológa pred 12. týždňom tehotenstva, v roku 1997 to bolo 55,07 % žien, v roku 2009 ich bolo už 75,16 %. Tento nárast v číslach však môže byť spôsobený aj lepším vykazovaním sledovaných údajov. **Prudko sa zvýšil však počet cisárskych rezov**, zo všetkých pôrodov v roku 1997 ich bolo 7 606, zatiaľ čo v roku 2009 až 15 065, čo predstavuje nárast takmer o dvojnásobok. S epidurálnou anestéziou rodilo v roku 1997 len 666 žien, čo bolo 1,14 percenta rodičiek, kým v roku 2009 to bolo už 5 163 žien, čo bolo 9,36 percenta rodičiek.⁷⁰

Z hľadiska **reprodukčných práv** neexistujú závažnejšie právne bariéry ani obmedzenia brániace ženám prístup k potrebným službám a prostriedkom ako je antikoncepcia a služby plánovania rodičovstva. Odrazom toho je dlhodobý trend narastajúceho počtu používateľiek modernej antikoncepcie (cca. 400 000 žien vo fertilnom veku)⁷¹ ako zrejme i iných (napr. prirodzených) metód plánovania rodičovstva, čo má za následok aj pozitívny vývoj odrážajúci sa **neustálym poklesom umelých prerušení tehotenstva**. V roku 2010 bolo vykonaných 9 288 umelých prerušení tehotenstva, čo je oproti 47 901 v roku 1990 pokles o 81 %.⁷² Prípravky hormonálnej antikoncepcie a niektoré iné formy modernej antikoncepcie (vnútro maternicové telieska) sú však striktné viazané na lekárske predpis a s výnimkou zdravotných dôvodov v medicínsky odôvodnených prípadoch nie sú hrazené z verejného zdravotného poistenia ani inak dotované v rámci systému sociálnej podpory.

⁶⁷ http://www.mamografia.eu/Svet_bezpecnia/uvod_files/Preklad%20NHS%20pocket%20guide%20%281%29.pdf

⁶⁸ Národné centrum zdravotníckych informácií: Zdravotnícka ročenka SR za rok 2008. http://data.nczisk.sk/rocenky/ročenka_2008.pdf

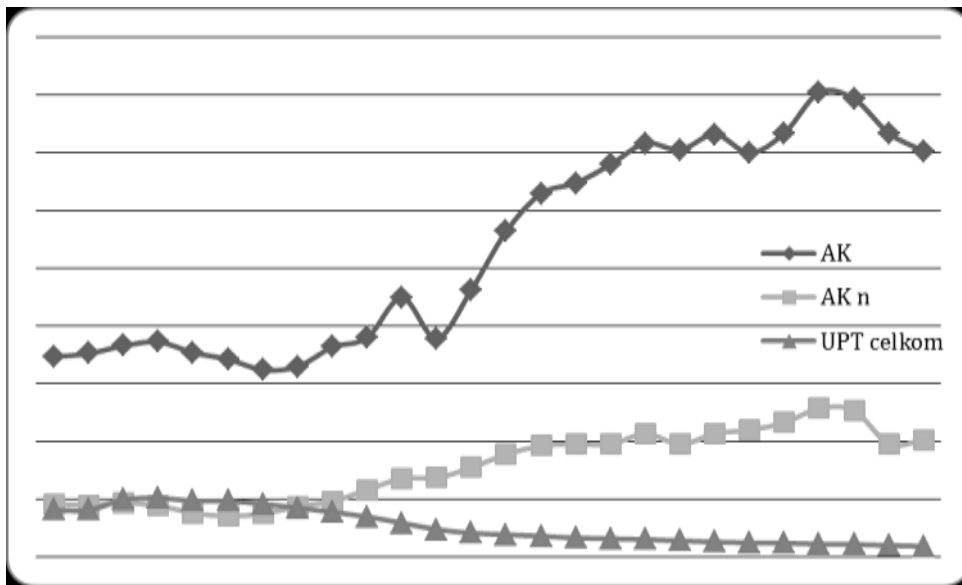
⁶⁹ Treba pritom podotknúť, že aktuálne údaje za rok 2010 neboli v čase spracovania správy k dispozícii.

⁷⁰ Národné centrum zdravotníckych informácií,

⁷¹ http://data.nczisk.sk/rocenky/ročenka_2008.pdf

⁷² Národné centrum zdravotníckych informácií: Potraty v SR v roku 2010; <http://www.nczisk.sk/Documents/publikacie/2010/zs1107.pdf>

GRAF 7 VÝVOJ POČTU UMELÝCH PRERUŠENÍ TEHOTENSTVA (UPT) V KORELÁCII S POČTOM POUŽÍVATELIEK MODERNEJ ANTIKONCEPCIE (AK) A NOVÝCH UŽÍVATELIEK ANTIKONCEPCIE (AKN)

Zdroj údajov: Národné centrum zdravotníckych informácií, graf: autorka

Mimovládne organizácie v tomto kontexte poukazujú na to, že pre určité skupiny sociálne slabších žien môžu byť niektoré služby a prostriedky plánovania rodičovstva z hľadiska ich relatívne vysokej ceny a sociálneho statusu žien nedostupné alebo iba ťažko dostupné. V publikácii *Vypočítaná nespravodlivosť*⁷³ mimovládne organizácie odporúčajú prijať opatrenia na odstraňovanie sociálnych a ekonomických bariér k metódam plánovaného rodičovstva pre marginalizované skupiny vrátane rómskych žien, v zmysle odporúčaní Výboru CEDAW⁷⁴. (viď Kap. 2.3)

Ďalšou skupinou, ktorá môže mať problémy v prístupe k službám reprodukčného zdravia, sú mladí ľudia a zvlášť mladé ženy. Na rozdiel od iných krajín neexistujú na Slovensku špecializované poradenské centrá pre mladých, kde by mohli získať veku primerané a špecializované informácie a dostupné prostriedky na prevenciu pohlavne prenosných ochorení resp. nežiaduceho tehotenstva. Nedostatkom je aj veľmi rozdielna úroveň sexuálnej výchovy na školách a neexistencia jej aspoň minimálnych štandardov.

Ďalšou skupinou, ktorá potrebuje poradenstvo v oblasti reprodukčného zdravia, sú mladí ľudia a zvlášť mladé ženy. Prístup k informáciám týkajúcich sa reprodukčného zdravia majú mladí ľudia v ambulanciách všeobecných lekárov a mladé ženy aj v ambulanciách lekárov so špecializáciou v špecializačnom odbore gynekológia a pôrodníctvo. Mechanické prostriedky na prevenciu prenosu pohlavne prenosných ochorení a kontraceptíva nie sú hrazené z verejného zdravotného poistenia. Na Slovensku existujú špecializované poradenské centrá pre mladých, kde by mohli získať veku primerané a špecializované informácie. Súčasťou základných Poradní zdravia Úradov verejného zdravotníctva sú zriadené poradne:

- Poradňa pre deti a mládež
- Poradňa protidrogová–HIV/AIDS

⁷³Zampas, Ch., Kross, R., Lamačková, A., Debrecéniová, J., 2011: CALCULATED INJUSTICE. The Slovak Republic's Failure to Ensure Access to Contraceptives; Center for Reproductive Rights (New York), Možnosť voľby, Občan, demokracia a zodpovednosť, Bratislava,

⁷⁴ Záverečné zistenia Výboru pre odstránenie diskriminácie žien pre Slovensko, 2008

- Poradňa pre HBsAg pozitívnych a ich rodiny
- Poradňa pre tehotné a dojčiace matky

Nedostatkom je veľmi rozdielna úroveň sexuálnej výchovy na školách a neexistencia jej minimálnych štandardov.

V novembri 2011 vydal Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) v Štrasburgu rozhodnutie v jednom prípade ohľadom **nedobrovoľných sterilizácií rómskych žien na Slovensku**.⁷⁵ Európsky súd pre ľudské práva vyhlásil 8. novembra 2011 rozsudok v prípade V. C. proti SR. Navrhovateľky namietali porušenie piatich článkov Dohovoru. **Európsky súd v rozsudku konštatoval porušenie dvoch článkov Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (čl. 3 a 8)**, konkrétne porušenie práva ženy na ochranu pred neľudským a ponižujúcim zaobchádzaním a tiež práva na ochranu súkromného a rodinného života a sťažovateľke priznal finančné zadost'učinenie. ESLP pri svojich záveroch identifikoval nedostatky v tom čase platnej právnej úpravy týkajúcej sa informovaného súhlasu a pri výkone sterilizácií a odmietol tvrdenie, že sterilizáciu bolo nutné vykonať zo „zdravotných dôvodov“, pretože sterilizácia nie je život zachraňujúci úkon, a k jej vykonaniu bol nevyhnutný informovaný súhlas sťažovateľky.

„Spôsob, akým sa personál nemocnice choval, bol paternalistický, pretože v praxi neboli sťažovateľke ponúknuté žiadne možnosti, iba to, aby súhlasila s procedúrou, ktorú lekári považovali za vhodnú,“ uvádza súd vo svojom rozhodnutí. Sterilizácia ťažko zasiahla do fyzickej integrity sťažovateľky, pretože bola zbavená reprodukčných schopností. Lekársky personál podľa súdu tvrdo ignoroval právo na osobnú autonómiu a možnosť voľby. Európsky súd priznal sťažovateľke odškodnenie 31 000 Eur a právo na náhradu nákladov.

Súd neuznal porušenie článkov 12, 13 a 14 a tým rasovú motiváciu sterilizácie a organizovanú štátnu politiku, keď uviedol: „Z materiálov predložených ESLP vyplýva, že sterilizácia žien bez ich predchádzajúceho informovaného súhlasu ovplyvnila zraniteľných jednotlivcov z rôznych etnických skupín. Súd uviedol, že dostupná informácia dostatočne nepreukazovala, že lekári postupovali v zlej viere, s úmyslom zle zaobchádzať so sťažovateľkou. Podobne, a napriek skutočnosti, že sterilizácia sťažovateľky bez jej informovaného súhlasu vyzýva na vážnu kritiku, objektívne dôkazy samé osebe neboli dostatočne silné na presvedčenie Súdu, že bola súčasťou organizovanej politiky alebo, že bol postup lekárskeho personálu úmyselne rasovo motivovaný.“

Ministerka spravodlivosti SR zaujala k rozsudku stanovisko a vyjadrila poľutovanie nad individuálnym prípadom zásahu do práv sťažovateľky spojeným s výkonom sterilizácie v auguste 2000. Súčasne zdôraznila, že súd "zároveň **nepotvrdil závažné obvinenia o organizovanej politike sterilizácií rómskych žien na Slovensku**“ a poukázala na skutočnosť, že „nedostatky v tom čase platnej právnej úpravy týkajúcej sa informovaného súhlasu a pri výkone sterilizácií, na ktoré už v minulosti poukázali vnútroštátni znalci a medzinárodné orgány, viedli v roku 2004 k prijatiu novej právnej úpravy, zákona o zdravotnej starostlivosti (č. 576/2004 Z. z.). Týmto sa s účinnosťou od 1. januára 2005 zosúladiť práva pacientov s medzinárodnými štandardmi, čím sa zabraňuje vzniku podobných situácií do budúcnosti.“

Poradňa pre ľudské práva a právna zástupkyňa sťažovateľky Vanda Durbáková uvítala rozhodnutie súdu, „pretože súd potvrdil, čo *Poradňa pre občianske a ľudské práva* tvrdila od

⁷⁵ V. C. proti Slovenskej republike. Rozsudok z 8. novembra 2011 k sťažnosti č. 18968/07 pre porušenie článku 3 a 8 Dohovoru (neľudské a ponižujúce zaobchádzanie z dôvodu sterilizácie bez úplného informovaného súhlasu)

svojho založenia pred desiatimi rokmi, že rómske ženy boli v nemocniciach násilne sterilizované bez ich informovaného súhlasu. St'azovateľka je jednou z rómskych žien, ktoré sa s týmto závažným porušením ich práv nezmierili a našli odvahu sa proti nemu postaviť.⁷⁶

6. 3. Rodovo podmienené násilie

Termínom **rodovo podmienené násilie** sa označuje akýkoľvek násilný čin alebo hrozba násilia, ktoré sú dôsledkom mocenských nerovností založených na rigidných rodových rolách. V medzinárodných dokumentoch sa ako synonymum rodovo podmieneného násilia používa pojem násilie páchané na ženách, pretože ženy a dievčatá sú vystavené väčšiemu riziku rodovo podmieneného násilia ako muži.⁷⁷ Zároveň sa násilie na ženách chápe ako porušenie ľudských práv a forma diskriminácie žien. Rozumejú sa ním činy rodovo podmieneného násilia, ktoré majú alebo môžu mať za následok telesnú, sexuálnu, duševnú, ale aj ekonomickú ujmu alebo utrpenie žien vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo svojvoľného zbavenia slobody, či už vo verejnom alebo v súkromnom živote.⁷⁸

O rozsahu páchaného násilia poskytujú najrealistickejšie odhady celoplošné, reprezentatívne výskumy viktimizácie, t. j. zisťujúce podiel populácie so skúsenosťou násilia počas sledovaného obdobia. Miera viktimizácie je tak primárnym a referenčným údajom k registrovanej kriminalite a ostatným administratívnym údajom o evidencii obetí vystavených násiliu, ktoré referujú o fungovaní systému ochrany a postihovania násilia. Ostatné najaktuálnejšie informácie o miere rozsahu násilia páchaného na ženách počas ich dospelého života poskytuje výskum z roku 2008.⁷⁹ Skúsenosť s násilím zo strany súčasného partnera malo 21, 2% žien a zo strany bývalého partnera 27,9 %. **Podiel žien, ktoré zažili násilné správanie zo strany súčasného alebo bývalého partnera počas života bol 39,2 %.**

O ročnom rozsahu násilia páchaného na ženách poskytuje údaje Výskum obetí kriminality na Slovensku.⁸⁰ Ženy sú vystavené týraniu 2 – 3 krát častejšie ako muži. Od roku 2007 mala ročná prevalencia týrania stúpajúcu tendenciu u žien aj u mužov. V roku 2010 dosiahla u žien 8,6 % a u mužov 5,2 % (sledované obdobie od 1.7. 2009 – 30.6. 2010). **V roku 2011 dosiahla ročná prevalencia týrania u žien podiel 6,8 % a u mužov 1,7 % (sledované obdobie od 09/2010 – 08/2011).**

⁷⁶ Sme: Žitňanská: Nepotvrdili sa organizované sterilizácie Rómkov. Vydanie z 12.12.2011

⁷⁷Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu, 2011, dostupné, <http://www.gender.gov.sk/index.php?id=890>

⁷⁸Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu, 2011, dostupné, <http://www.gender.gov.sk/index.php?id=890>

⁷⁹ Filadelfiová, Bodnárová, Holubová, 2008: Reprezentatívny výskum výskytu a skúseností žien s násilím páchanom na ženách na Slovensku, IVPR/UNIFEM

⁸⁰ Výskum obetí kriminality na Slovensku, Paneurópska vysoká škola práva, realizovaný na reprezentatívnej vzorke približne 2 000 respondentov a respondentiek vo veku 15 a viac rokov.

TABUĽKA 21 PODIEL POPULÁCIE PODĽA POHLAVIA SO SKÚSENOSŤOU TÝRANIA V PRIEBEHU JEDNÉHO ROKA (V %)

Rok merania	Spolu	Ženy	Muži
2007	4,3	6,1	2,3
2009	5,3	8,0	2,0
2010	7,0	8,6	5,2
2011	5,0	6,8	1,7

Znenie otázky: Stali ste sa v sledovanom období obeťou týrania (niekto Vás pravidelne bije, ponižuje, citovo vydiera alebo Vám odopiera stravu, hygienu, spánok, vystavuje Vás neúmernej fyzickej alebo psychickej záťaži a pod.)

Zdroj: Výskum obetí kriminality, Paneurópska vysoká škola 2007 – 2011

Najčastejšími tyranmi žien sú ich partneri. Týranie žien zo strany partnera (bývalého či súčasného) tvorilo v roku 2010 celkovo 57 % a v roku 2011 celkovo 61,7 %. U mužov tvorilo týranie zo strany súčasnej či bývalej partnerky v roku 2010 celkovo 12 %, v roku 2011 už 37,5 %. Druhými najčastejšími tyranmi žien aj mužov sú ich rodičia (vlastní aj nevlastní), u mužov výraznejšie ako u žien.

Políciu kontaktovala iba necelá pätina obetí týraných žien a mužov – 19 %. Najčastejšími dôvodmi kontaktovania bola potreba pomoci (70,8 %) a snaha zabrániť opakovaniu (50 %). Tretina obetí kontaktovala políciu z dôvodu želania, že páchatel/ka bude potrestaný/á.

Ročná prevalencia sexuálneho násillia, t. j. znásilnení a sexuálnych zneužívaní bola počas doterajších štyroch vln Výskumu obetí kriminality na Slovensku na úrovni 1 – 2 % populácie 15 a viac ročných, takmer výlučne u žien. **V realite to predstavuje približne každú 50 ženu z populácie 15 a viac ročných, ktorá bola počas obdobia 12 mesiacov znásilnená či sexuálne napadnutá.** Ostatné meranie sledujúce referenčné obdobie od septembra 2010 do konca augusta 2011 potvrdzuje 2,14 % podiel žien z populácie žien 15 a viac ročných, ktoré sa stali obeťou aspoň jedného skutku sexuálneho násillia, resp. znásilnenia. Podľa vzťahu páchatel'a k obeti sexuálneho násillia išlo v prevažnej miere o známych páchatel'ov (obeť páchatel'a pozná). Neznámi páchatelia tvoria necelých 35 percent. Zo známych tvoria pomerne vysoký podiel páchatel'ov kolegovia (17,4 %) a priatelia (13 %).

Celkovo až 74 % obetí sexuálneho násillia v roku 2011 políciu nekontaktovalo, v roku 2010 to bolo 67 %. Pri dôvodoch neohlásenia sexuálneho útoku polícii výrazne prevláda „obava z pomsty páchatel'a“ (39,1 %), „polícia by s tým nič neurobila“ (30,4 %) a „obavy z nešetného vypočúvania“ (26,1 %). Dôvodmi ohlásenia sexuálneho násillia bolo hlavne očakávanie potrestania páchatel'a (21,7 %), snaha zabrániť opakovaniu (17,4 %) a potreba pomoci (8,7 %).⁸¹

V roku 2011 bolo políciou celkovo zistených 96 trestných skutkov vrážd, z toho 73 dokonaných. **Žien - obetí vrážd bolo 31, mužov 57.** Ženy ako obeť vrážd tvorili 35 %. Zo všetkých skutkov vrážd bolo 28 motivovaných osobnými vzťahmi (29 % zo všetkých vrážd). V roku 2010 takéto vrážd bolo 30 (34 %). **Manželmi či druhmi bolo spáchaných 5 vrážd, manželkami či družkami 4 vraždy** (v roku 2010 to bolo 8 vrážd manželmi/druhmi a 5 vrážd družkami).⁸² Ostatné vraždy žien spáchané inými príbuznými (rodičom, dieťaťom, súrodencom a pod.) nie je možné na základe štandardných policajných štatistík zistiť. Navyše trestný čin vraždy sa môže vyznačovať vysokou latenciou aj vzhľadom na vysoký počet hľadaných a nezvestných žien a mužov.

⁸¹ Výskum obetí kriminality v SR, 2011, informácie z odborného seminára o predbežných výsledkoch výskumu z novembra 2011.

⁸² Prezídium Policajného zboru, Štatistika kriminality 2010 a 2011.

TABUĽKA 72 OBETE A PÁCHATEĽIA/EKY NÁSILNEJ A MRAVNOSTNEJ KRIMINALITY PODĽA POHLAVIA (2009 – 2011)

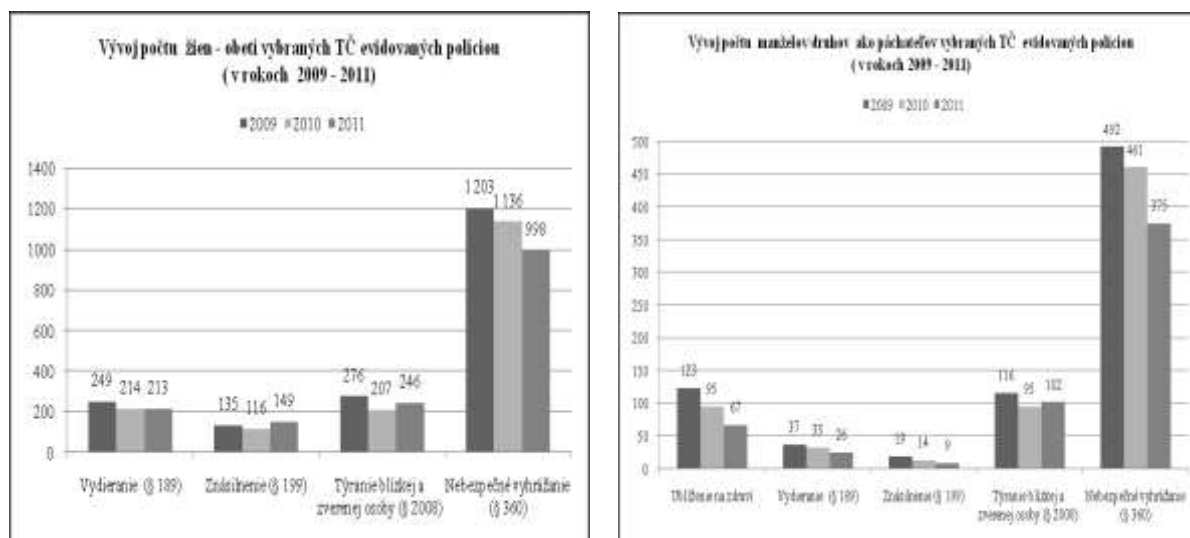
		2009	2010	2011
Počet zistených trestných činov		9 128	8 210	8 043
Počet obetí	Ženy	3 692	3 340	3 238
	Muži	4 520	4 058	3 877
Páchatelia/ŕky	Ženy	414	398	405
	z toho manželky/družky	98	80	64
	Muži	7 286	6455	6 383
	z toho manželia/druhovia	870	732	603

Zdroj: Ministerstvo vnútra SR, Štatistika kriminality

Registrovaná kriminalita vypovedá o fungovaní systému polície, nie o reálnom výskyte násillia páchaného na ženách. O fungovaní polície v oblasti násillia páchaného na ženách vypovedá počet zistených prípadov násillnej a mravnostnej kriminality. Za ostatné tri roky počet zistených trestných činov násillnej a mravnostnej kriminality klesal, vrátane počtu žien a mužov ako obetí aj páchatel'ov. Výnimku tvoria páchatel'ky – ženy, ktorých počet sa v roku 2011 medziročne zvýšil o 7. Klesal aj počet zistených páchatel'ov – partnerov podozrivých zo spáchania násillného alebo mravnostného trestného činu. Podiel žien na partnerskom násillí dosahuje približne 10 % (v roku 2009 to bolo 10,1 %, v roku 2011 bol podiel 9,6 %). Ostatné „blízke osoby“ či vzájomné prepojenie obet' - podozrivá osoba podľa pohlavia štatistický evidenčný systém neumožňuje.

V pláne na dosiahnutie väčšieho bezpečia verejnosti sa polícia na rok 2011 zaviazala odhaliť viac trestných činov tradične sa vyznačujúcich najväčšou latenciou, ako sú sexuálne motivované trestné činy a trestné činy spadajúce pod fenomén označovaný ako domáce násillie. Počet odhalených predmetných trestných činov sa polícii podarilo v porovnaní s rokom 2010 zvýšiť (aj keď nie vždy bol dosiahnutý nastavený cieľ). Zvýšenie predmetných odhalených trestných činov, kde boli obeťami ženy, sa však prejavilo iba pri znásillnení (§ 199 Trestného zákona) a týraní blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208 Trestného zákona). Ostatné trestné činy, pri ktorých sa ženy stávajú obeťami najčastejšie, sa nenavýšili. Odhaľovanie partnerského násillia na ženách sa tiež viditeľne nezvýšilo (s výnimkou týrania, kde medziročne v roku 2011 bolo o 7 osôb viac). V priebehu ostatných troch rokov dokonca počet manželov alebo druhov ako páchatel'ov evidovaných násillných a sexuálnych deliktov klesá, napriek tomu že reálna prevalencia týrania zo strany partnera v 2009 – 2010 stúpla.

GRAF 17 VÝVOJ POČTU OBETÍ – ŽIEN A PÁCHATEĽOV-MUŽOV VYBRANÝCH TČ EVIDOVANÝCH POLÍCIOU V ROKOCH 2009 - 2011

Vzhľadom na reálnu prevalenciu je **počet vykázaní násilnej osoby zo spoločného obydlija podľa § 27 zákona o Policajnom zbore nízky**. Ročne ide od 230 – 280 vykázaní, z 98 % ide o mužov a 76 % tvoria intímni partneri poškodených žien. Efektivita vykázania pri súčasnom nastavení (48 hodinová lehota) ako nástroja stabilizácie ženy a ďalšieho riešenia prípadu násilia je otázná vzhľadom na nízky počet návrhov na predbežné opatrenia a ešte nižšieho počtu vydaní predbežných opatrení súdmi.

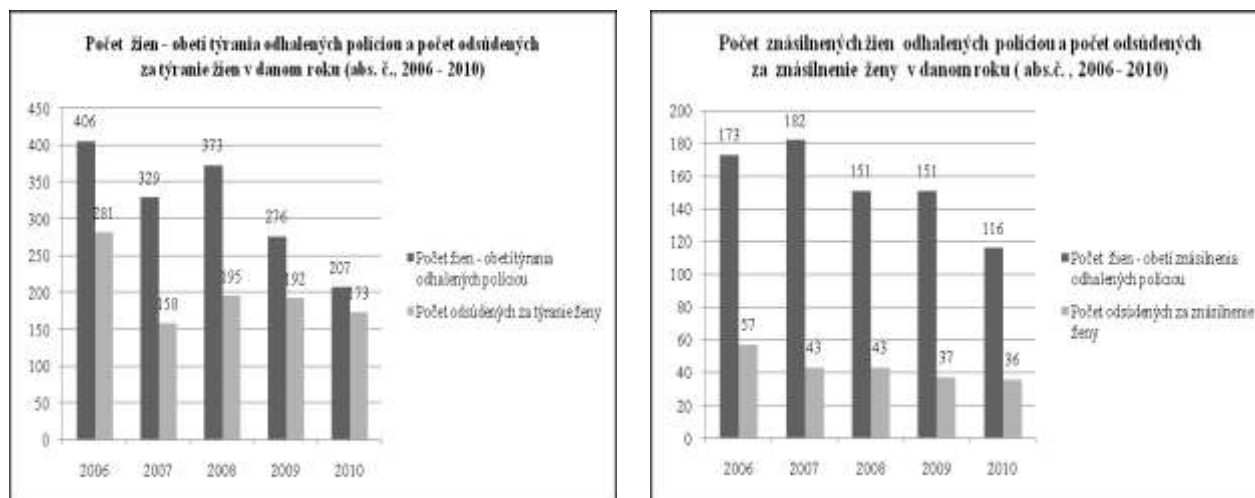
TABUĽKA 23 EFEKTIVITA VYKÁZANIA VZHĽADOM NA POČET NÁVRHOV NA PREDBEŽNÉ OPATRENIE (2009 – 2011)

Obdobie	Počet vykázaní	Počet návrhov na predbežné opatrenie	Podiel návrhov na PO zo všetkých vykázaní	Počet vydaných predbežných opatrení	Podiel vydaných PO zo všetkých návrhov
2009	226	44	19,4 %	28	63,6 %
2010	228	33	14,4 %	27	81,8 %
2011	277	47	16,9%	32	68%

Zdroj: Prezídium Policajného zboru

O efektívnosti trestno-právneho systému ochrany žien pred násilím vypovedá miera odsúdenia (conviction rate), t. j. koľko osôb je za násilie páchané na ženách odsúdených. Miera odsúdenia je kalkulovaná ako podiel odsúdených osôb za trestný čin násilia na ženách z počtu žien - obetí daného trestného činu odhalených políciou. Miera odsúdenia v prípade trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby (§ 208 Trestného zákona) sa v priebehu rokov 2006 – 2010 pohybovala v priemere na úrovni 65 % (od 48 % v roku 2007 až po 84 % v roku 2010). V prípade znásilnenia (§ 199 Trestného zákona) je však priemerná miera odsúdenia iba 28 % (od 24 % v roku 2007 po 33 % v roku 2006). Úbytok medzi počtom obetí a odsúdenými páchatelmi je však výsledkom postupného úbytku v priebehu celého trestného konania. Na prokuratúre dochádza k 50-percentnému úbytku obžalovaných osôb za dané trestné činy zo všetkých odhalených prípadov políciou.

GRAF 18 POČET ŽIEN – OBETÍ TÝRANIA A POČET ODSÚDENÝCH RESP. POČET ZNÁSILNENÝCH ŽIEN A POČET ODSÚDENÝCH (2009 – 2010)

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky na základe údajov MV a MS

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky na základe údajov MV a MS

V roku 2010 bolo v zdravotníckych ambulanciách ošetrovaných 3 860 žien s podozrením na ohrozenie násilím. To však predstavuje viac ako 50 % zníženie v porovnaní s rokom 2009. Počet potratov (spontánnych a umelých prerušení tehotenstva) u žien s podozrením na ohrozenie násilím sa však medziročne zvýšil o 5, z 317 v roku 2009 na 322 v roku 2010.

TABUĽKA 84 POČET ŽIEN S PODOZRENÍM NA OHROZENIE NÁSILÍM VYŠETRENÝCH V SYSTÉME ZDRAVOTNÍCTVA V ROKOCH 2009 A 2010

Druh ambulancie	2009	2010	Zníženie 2009/2010 v %	
Všeobecné ambulancie	4 430	2 205	-50,23	Zdroj: NCZI 2009 a 2010 + vlastné prepočty
Psychiatrické ambulancie	2 120	1 487	-29,86	
Gynekologické ambulancie	287	168	-41,46	
Potraty (spontánne a UPT)	317	322	+1,5	

Ak sú údaje spoľahlivé a k zníženiu nedošlo zmenou vo výkazníctve, možno konštatovať výrazné zníženie fungovania pomoci ženám v zdravotníckom systéme. Potvrďuje to opodstatnenosť obáv, že zatiaľ čo **reálny rozsah násilia na ženách sa zvyšuje, efektívnosť zodpovedných inštitúcií v ochrane žien pred násilím klesá.**

Marginalizované rómske komunity

Osobitnú pozornosť si zasluhuje **násilie na rómskych ženách**, najmä tých z neintegrovanej populácie. Hoci osobitný celoplošný či etnografický výskum násilia páchaného na rómskych ženách nebol zrealizovaný, viaceré čiastočné zistenia indikujú výrazne intenzívnejší rozsah rodovo podmieneného násilia na rómskych ženách. Odhaduje sa, že ak je v celkovej populácii násilium zo strany partnera vystavená každá piata žena, v rómskej populácii z neintegrovanej populácie to bude každá tretia alebo každá druhá žena. **Chudoba žien v týchto komunitách ich robí excesívne závislými od mužského partnera a komunity.** Od žien sa často neočakáva, že budú pracovať. Preto dievčatá často ani neukončia základnú školu. Pozorované boli prípady predaja žien či núteného manželstva. Násilie tu má komunitný charakter a má mnoho podôb (bitky, zneužívanie, prostitúcia, obchodovanie so ženami). Pri partnerskom násilí komunita zasiahne až v prípadoch vážnych zranení žien. Napriek tomu sa očakáva, že žena v násilnom vzťahu zotrúva. Znásilnená rómska žena často musí zostať so svojím násilníkom. Väčšou hanbou je nebyť pannou a nebyť vydatá, ako žiť s násilníkom.⁸³

Na druhej strane celkovo až 70 % skúmanej časti rómskej populácie z neintegrovanej populácie neakceptuje násilné správanie - bitie ženy mužom, 24 % by vedelo takéto násilie ospravedlniť a iba 4% ho považujú za celkom normálne. Pritom rómski muži považovali bitie ženy častejšie za normálne a častejšie ho vedeli ospravedlniť v porovnaní s rómskymi ženami (spolu asi o 10 % vyššia tolerancia). Zároveň však platí, že normatívne predstavy o žene a mužovi, ako aj rozdelenie prác na striktné mužské a ženské je v neintegrovanej

⁸³Poznatky zistené na základe skupinových rozhovorov realizovaných so sociálnymi pracovníčkami/pracovníkmi a pracovníčkami z komunitných centier v segregovaných komunitách (Rozhanovce, Petrovany, Stará Ľubovňa, atď.) v rámci vzdelávacieho projektu realizovaného MVO Možnosť voľby a podporeného Nadáciou otvorenej spoločnosti. Uvedené informácie sú extrahované zo seminára o výsledkoch projektu zo dňa 30. júna 2011.

rómskych komunitách vyhranenejšie ako v celkovej populácii, čo môže prispievať ku vzniku a pretrvávaniu násilia na rómskych ženách.⁸⁴

V tejto súvislosti si zasluhuje osobitnú pozornosť aj **obchodovanie s ľuďmi, osobitne obchodovanie so ženami** na účel nútenej prostitúcie alebo inej formy sexuálneho vykorisťovania vrátane pornografie (§ 179 Trestného zákona). Profil takýchto žien je nasledujúci: ide prevažne o mladé ženy 15 – 25 ročné, väčšinou rómskeho pôvodu, s nedokončeným základným vzdelaním, s nízkou úrovňou informácií, pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia a motivovaných najmä víziou jednoduchého a rýchleho zárobku. Pritom prípadov tzv. vnútorného obchodovania, t. j. keď žena pochádzala a bola obchodovaná v rámci Slovenska, bolo v období 2004 – 2007 dvakrát viac ako prípadov obchodovania obeť zo Slovenska do zahraničia.⁸⁵

V období 2008 – 2011 bolo políciou evidovaných celkovo 36 žien a 10 mužov ako obetí obchodovania s ľuďmi (podľa § 179 Trestného zákona). Do programu podpory a ochrany obetí obchodovania s ľuďmi bolo v období 2008 – 2010 zaradených 68 ľudí, z toho 42 bolo žien a obchodovanie za účelom sexuálneho vykorisťovania či nútenej prostitúcie tvorilo viac ako 60 %. Zvyšok prípadov bolo na účel nútenej práce či nútenej služby alebo núteného žobrania.⁸⁶

Významným krokom ku skutočnému ukončeniu rodovo podmieneného násilia a domáceho násilia je podpísanie *Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a o boji proti nemu* Slovenskou republikou v Istanbule dňa 11. mája 2011. Po ratifikácii dohovoru sa Slovenská republika právne zaviazala ku zavedeniu štandardov prevencie, ochrany obetí tohto druhu násilia a potrestania páchatel'ov/liek trestných činov v tejto oblasti.

V roku 2011 bol ORRRP MPSVR SR prepracovaný a diskutovaný národný projekt MPSVR SR z OP ZaSI zameraný na nastavenie integrovanej pomoci ženám zažívajúcim násilia z hľadiska koncepčného, ako aj inštitucionálneho nastavenia systému pomoci. Súčasne bol odborom vypracovaný programový dokument pre oblasť rodovo podmieneného násilia pre Nórsky finančný mechanizmus, ktorý podstatnou mierou prispeje k rozvoju kvality a kvantity špecializovaných služieb pre ženy zažívajúce násilie (programová oblasť č. 29). Oba programy boli plánované v synergickom efekte tak, aby mohli napomôcť k potrebnej systémovej zmene v oblasti pomoci ženám a iným obetiam domáceho násilia.

⁸⁴ Kultúrne Združenie Rómov Slovenska: *Dáta o ľudských práva rómskych žien*, Banská Bystrica 2009. Výskum bol realizovaný na vzorke 618 respondentov a respondentiek 15 a viac ročných z Košického, Prešovského a Banskobystrického kraja zo segregovaných a separovaných osád alebo častí obce alebo mesta (celkovo 98 lokalít).

⁸⁵ Fialová, et al. (2008), *Obchodovanie s ľuďmi v Slovenskej republike (Trafficking in Human Beings in the Slovak Republic)*, UNODC, Bratislava.

⁸⁶ Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2012 – 2014.

6. 4. Odporúčania

- Organizovať cieleňé osvetové kampane a vzdelávacie aktivity na prevenciu chorôb s dôrazom na pohlavne prenosné choroby a prispôbiť osvetu špecifickým cieľovým skupinám (najmä mládeži);
- Prijat' opatrenia na odstraňovanie sociálnych a ekonomických bariér k metódam plánovaného rodičovstva pre marginalizované skupiny vrátane rómskych žien, v zmysle odporúčaní Komisie CEDAW;
- Osobitne v prípade rómskych žien z neintegrováných prostrední je dôležité posilnenie v oblasti ľudských práv žien, sexuálnej výchovy, rodovej rovnosti a výchovy k rodičovstvu ako súčasť všeobecného posilnenia vzdelávacích aktivít rôzneho typu;
- Novelizovať zákon o Policajnom zbore a jeho § 27 o vykázaní násilnej osoby zo spoločného obydliá s cieľom predĺžiť dobu vykázania;
- Doplniť a spresniť evidenčné systémy štatistického výkazníctva všetkých zainteresovaných rezortov v oblasti násilia páchaného na ženách;
- Ratifikovať Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu a zabezpečiť jeho dôkladnú implementáciu;
- Zabezpečiť nastavenie systému a fungovania integrovaných a špecializovaných služieb pomoci ženám zažívajúcim násilie v spolupráci s MVO podľa európskych štandardov.

Literatúra

- BAHNA, M., 2011: Migrácia ako stratégia hmotného zabezpečenia rodiny: týždňovkári v Česku a slovenské opatrovatelky v Rakúsku, In *Kvalita života v podmienkach globalizácie*, zborník príspevkov z vedeckej konferencie, ŠÚ SR, 2011
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (2011). Active ageing and solidarity between generations – A statistical portrait of the European Union 2012. Eurostat Statistical Books
- DOHOVOR RADY EURÓPY o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a o boji proti nemu, 2011, dostupné, <http://www.gender.gov.sk/index.php?id=890>
- EURÓPSKA KOMISIA, 2007. *Opinion on Gender Pay Gap*. Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men. <http://ec.europa.eu>. Preklad autorky
- FIALOVÁ, et al. (2008), Obchodovanie s ľuďmi v Slovenskej republike (Trafficking in Human Beings in the Slovak Republic), UNODC, Bratislava
- FILADELFOVÁ, BODNÁROVÁ, HOLUBOVÁ, 2008: Reprezentatívny výskum výskytu a skúseností žien s násilím páchanom na ženách na Slovensku, IVPR/UNIFEM
- GRIMSHAW, D. and RUBERY, J. 2007. *Undervaluing women's work*. European Work and Employment Research Centre University of Manchester, <http://www.oec.org.uk>. Preklad autorky
- HERICH, J., 2008: Kvantitatívna prognóza vývoja ukazovateľov materských a základných škôl, ÚIPŠ
- KULTÚRNE ZDRUŽENIE RÓMOV SLOVENSKA, 2009: Dáta o ľudských práva rómskych žien, Banská Bystrica
- MARIN, B., ZÓLYOMI, E., (eds.) 2010: *Women's Work and Pensions: What is Good, what is Best?, Designing Gender- Sensitive Arrangements*, European Centre Vienna, Ashgate
- MICHALITSCH, M., 2010: Trh a moc. Ekonomické (re)produkovanie rodovej nerovnosti, in Cviková, J. (ed.): *Rodová perspektíva v ekonómii. Aspekty mocenských vzťahov*, Aspekt, Bratislava 2010
- NÁRODNÝ PROGRAM boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2012 – 2014
- OŽDOMIR, E., WARD, T., 2010: The persistent risk of poverty, Research note 7/2010, Social Situation Observatory – Living Conditions and Income distribution, EC, 2010
- PACCI, P. 2005. *The Quest for Equitable Growth in the Slovak Republic*, Svetová banka,
- Renzetti, C.M. and Curran, D.J. 2003: *Women, Men and Society*, český preklad Petr Pavlík: *Ženy, muži a spoločnosť*, nakladateľstvo Karolinum, Praha, ISBN 80-246-0525-2
- STIEGLER, B. 2000. *Welcher Lohn für welche Arbeit? : Über die Aufwertung der Frauenarbeit*. Expertisen zur Frauenforschung, Electronic ed.: Bonn : FES Library, <http://www.fes.de>. Preklad autorky
- TREXIMA. 2012: Informačný systém ceny práce (ISCP) za 1. Štvrťrok 2011. Prezentácia *Rodový mzdový rozdiel v SR, analytické výsledky*. MPSVR SR január 2012
- UNDP 2012: Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010. Bratislava. Rukopis v tlači.
- ZAMPAS, CH., KROSS, R., LAMAČKOVÁ, A., DEBRECENIOVÁ, J., 2011: CALCULATED INJUSTICE. The Slovak Republic's Failure to Ensure Access to Contraceptives; Center for Reproductive Rights (New York), Možnosť voľby, Občan, demokracia a zodpovednosť, Bratislava, dostupné na: http://www.diskriminacia.sk/sites/default/files/Vypocitana_nespravodlivost_2011.pdf

Štatistická príloha

Ku kapitole 3

TABUĽKA 25 PREHĽAD ZÁKLADNÝCH MIER VO VZŤAHU K TRHU PRÁCE PODĽA POHLAVIA – POROVNANIE RÓMSKEJ A GEOGRAFICKY BLÍZKEJ VŠEOBECNEJ POPULÁCIE (V %, UNDP, 2010)

	Rómska populácia		Geograficky blízka všeobecná populácia	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Zamestnanosť podľa metodiky VZPS	Očistený podiel pracujúcich (odpracovaná 1 hod.+) na celku populácie			
15+ rokov	19,5	10,5	52,7	39,6
15-64 rokov	20,1	11,0	61,2	49,1
15-55 rokov	20,7	11,4	65,1	57,5
15-24 rokov	15,2	7,7	23,3	16,7
25-54 rokov	23,4	13,4	78,5	67,4
55-64 rokov	11,5	4,7	49,4	23,7
Nezamestnanosť podľa metodiky VZPS	Podiel nezamestnaných na pracovnej sile			
15+ rokov	71,9	75,1	10,4	9,3
15-64 rokov	72,0	75,1	10,4	9,5
15-55 rokov	72,3	75,5	11,1	9,3
15-24 rokov	73,4	73,3	26,1	10,0
25-54 rokov	71,8	75,7	9,7	9,6
55-64 rokov	69,0	69,2	4,9	8,3
Miera ekonomickej aktivity	Podiel ekonomicke aktívnych (pracujúci + nezamestnaní) na celku populácie			
15+ rokov	69,6	42,1	58,8	43,7
15-64 rokov	71,9	44,0	68,3	54,2
15-55 rokov	74,7	46,5	73,2	63,4
15-24 rokov	57,1	28,9	31,5	18,6
25-54 rokov	83,0	55,1	86,9	74,5
55-64 rokov	37,1	15,2	51,9	25,9
Mimo trhu práce	Ako % z celku populácie			
15+ rokov	30,4	57,9	41,2	56,3
15-64 rokov	28,1	56,0	31,7	45,8
15-55 rokov	25,3	53,5	26,8	36,6
15-24 rokov	42,9	71,2	68,5	81,5
25-54 rokov	17,0	44,9	13,1	25,4
55-64 rokov	62,9	84,8	48,1	74,1

Poznámka 1: Rómska populácia predstavuje 3 614 jednotlivcov (1832 mužov a 1782 žien) z marginalizovaných rómskych komunít definovaných podľa stupňa integrácie s majoritnou populáciou (1 277 segregovaných, 1 232 separovaných a 1 105 rozptýlených komunít); Náhodný proporčný výber miest zberu dát čerpal z Atlasu rómskych komunít na Slovensku z roku 2004

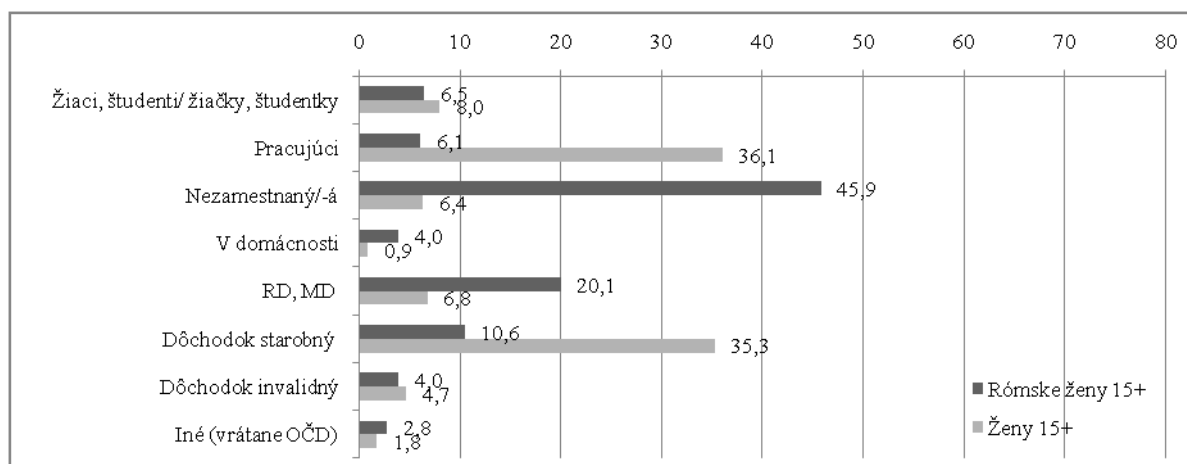
Poznámka 2: Geograficky blízka populácia predstavuje kontrolný súbor 1 060 jednotlivcov (517 mužov a 543 žien) žijúcich v blízkosti rómskych osád. Kvôli nerovnomernému rozptýleniu rómskej populácie v rámci SR a veľkým regionálnym rozdielom bolo vhodnejšie porovnávať určité sociálno-ekonomické údaje nie so všeobecnou populáciou Slovenska, ale so všeobecnou populáciou žijúcou v geografickej blízkosti rómskych osídlení. Základom pre výber miest zberu dát vo vzorke všeobecnej populácie bolo vybraných 90 okrskov v rámci susedných obcí, z ktorých boli rómske miesta zberu dát. Tieto boli klasifikované na urbánne (viac ako 5 000 obyvateľov) a rurálne (menej ako 5 000 obyvateľov) a z nich sa náhodným výberom vybralo 45 miest zberu dát a domácností, z ktorých jednotlivci pochádzali.

Poznámka 3: Jednotlivé statusy ekonomickej aktivity boli vymedzené podľa metodiky VZPS.

Poznámka 4: Za celok SR boli v roku 2010 priemerné hodnoty takéto: miera zamestnanosti mužov 15+ rokov 58,2 % a žien 43,4 %; miera zamestnanosti za mužov 15-64 rokov 65,2 % a za ženy 52,3 %; miera nezamestnanosti mužov 15+ rokov 14,2 a žien 14,6; miera ekonomickej aktivity mužov 67,8 a žien 50,8 %; mimo trhu práce bolo z mužov 32,2 % a zo žien 49,2 %.

Zdroj údajov: UNDP 2012, Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010

GRAF 19 RÓMSKE ŽENY 15+ ROKOV PODĽA EKONOMICKÉHO STATUSU – POROVNANIE S GEOGRAFICKY BLÍZKOU VŠEOBECNOU POPULÁCIOU ŽIEN (V %)

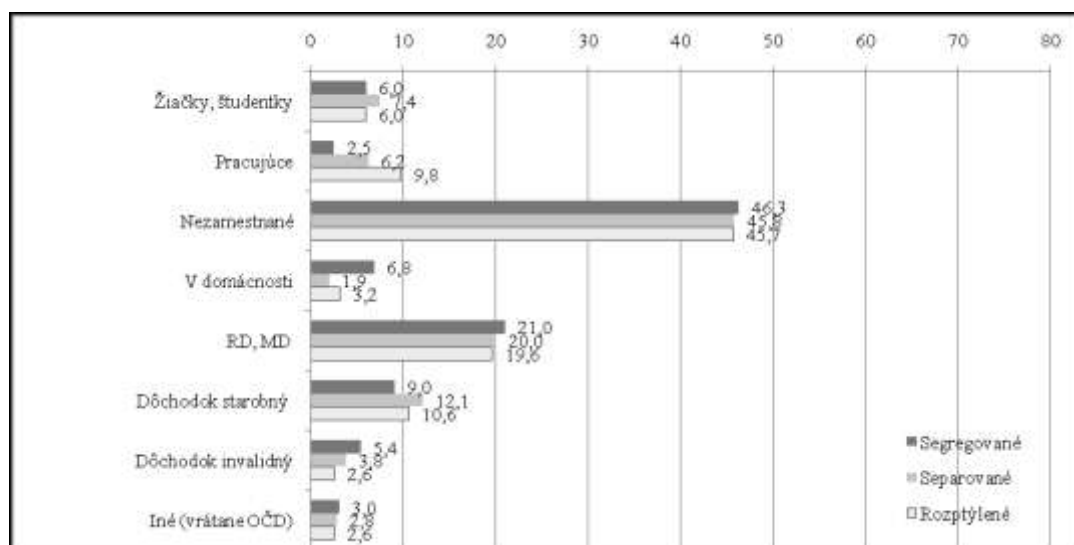
Otázka: Aké je momentálne Vaše ekonomické postavenie?

Poznámka 1: rómska populácia predstavuje populáciu z marginalizovaných rómskych komunít (segregovaných, separovaných a rozptýlených) N= 3 614 jednotlivcov

Poznámka 2: RD= rodičovská dovolenka, MD = materská dovolenka, OČD = ošetrovanie člena domácnosti

Zdroj údajov: UNDP 2012, Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010

GRAF 20 RÓMSKE ŽENY 15+ ROKOV PODĽA EKONOMICKÉHO STATUSU A TYPU BÝVANIA (V %)

Otázka: Aké je momentálne Vaše ekonomické postavenie?

Poznámka 1: rómska populácia predstavuje populáciu z marginalizovaných rómskych komunít (segregovaných, separovaných a rozptýlených) N= 3 614 jednotlivcov

Poznámka 2: RD= rodičovská dovolenka, MD = materská dovolenka, OČD = ošetrovanie člena domácnosti

Zdroj údajov: UNDP 2012, Sprava o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010

TABUĽKA 26 ZLOŽENIE RÓMSKEJ POPULÁCIE, KTORÁ JE MIMO ŠKOLSKÉHO SYSTÉMU, PODĽA STUPŇA NAJVIŠŠIE DOSIAHNUTÉHO VZDELANIA, POHLAVIA A VEKU (V %)

Pohlavie	ZŠ neukončené	ZŠ ukončené (ISCED 2)	Ukončené stredné (ISCED 3)*	Vyššie stredné (ISCED 5+)**	ako Špeciálna škola***	Spolu
Ženy	19,3	63,3	12,5	0,2	4,7	100,0
Muži	17,5	56,2	21,4	0,3	4,6	100,0

Otázka: Aké je Vaše najvyššie dosiahnuté vzdelanie?

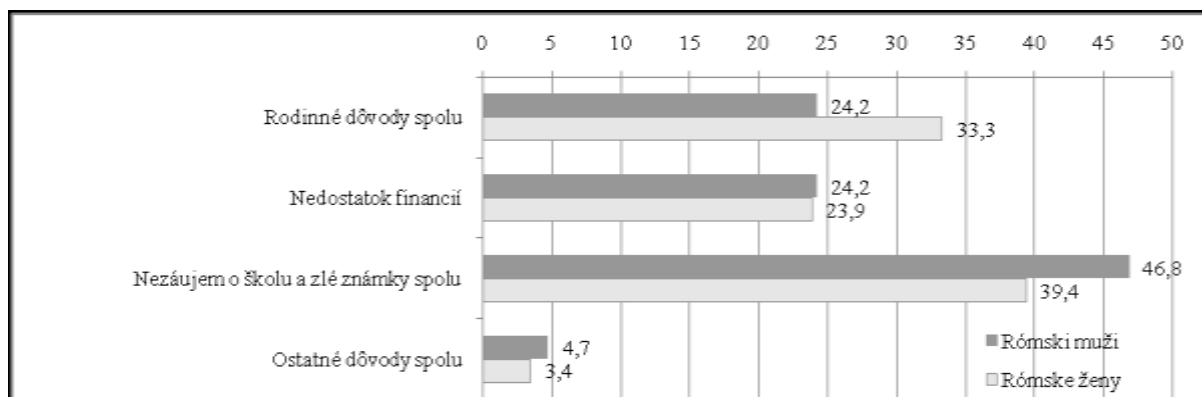
Poznámka 1: rómska populácia predstavuje populáciu z marginalizovaných rómskych komunít (segregovaných, separovaných a rozptýlených) N= 3 614 jednotlivcov

Poznámka 2: Na otázku odpovedali len tí respondenti a respondenti mimo školského systému, ktorí niekedy školu navštevovali; boli medzi nimi iba štyria vo veku 15 rokov, preto túto kategóriu špeciálne v tabuľke neuvádzame. Vo výpočtoch nie sú zahrnutí respondenti, ktorí na otázku neodpovedali (n = cca 5 % relevantného súboru).

Vysvetlivky ku kategóriám vzdelania: *SOŠ a SŠ; **Všetky stupne vysokoškolského štúdia; ***Osoby, ktoré navštevovali špeciálnu základnú i strednú školu. ZŠ neukončené = ukončenie školskej dochádzky v nižšom ročníku, ako bola štandardná dĺžka ZŠ; ZŠ ukončené = ukončenie ZŠ v štandardnom poslednom ročníku, vrátane respondentov s neukončenou strednou školou (ich najvyššie ukončené vzdelanie bola základná škola).

Zdroj údajov: UNDP 2012, Sprava o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010

GRAF 81 RÓMSKE ŽENY A MUŽI S UKONČENÝM ZÁKLADNÝM VZDELANÍM PODĽA SKUPÍN DÔVODOV NEPOKRAČOVANIA V ŠTÚDIU NA STREDNEJ ŠKOLE (V %)

Otázka: Prečo ste nepokračovali v štúdiu na SOU či SŠ?

Poznámka 1: Len za respondentov, ktorí deklarovali ukončené základné vzdelanie a nepokúsili sa o žiadnu formu stredoškolského vzdelania (n = 849). Do výpočtov neboli zahrnutí respondenti, ktorí na otázku neodpovedali (8 % relevantného podsúboru).

Poznámka 2: rómska populácia predstavuje populáciu z marginalizovaných rómskych komunít (segregovaných, separovaných a rozptýlených) N= 3 614 jednotlivcov

Zdroj údajov: UNDP 2012, Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010

Ku kapitole 6

TABUĽKA 97 PREHEAD ZÁKLADNÝCH UKAZOVATEĽOV ZA OBLASŤ ZDRAVIA PODĽA POHLAVIA – POROVNANIE RÓMSKEJ A GEOGRAFICKY BLÍZKEJ VŠEOBECNEJ POPULÁCIE (V %)

	Rómska populácia 15-54 rokov		Geograficky blízka všeobecná populácia 15-54 rokov	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Výskyt chronického ochorenia	Máte nejaké dlhotrvajúce alebo chronické ochorenie alebo dlhotrvajúci zdravotný problém?			
Áno	17,7	18,7	13,9	21,3
Miera diagnostikovania odborníkom	Bolo toto chronické ochorenie alebo porucha diagnostikované odborníkom? (% z jednotlivcov s chronickým ochorením; n = 430)			
Áno	88,3	88,4	100,0	96,5
Druh chronického ochorenia, problému	O aký typ chronického ochorenia ide? (% z jednotlivcov s chronickým ochorením; n = 430)			
Srdcovo cievne choroby	25,0	25,9	26,3	23,2
Ochorenia dýchacích ciest	9,0	12,7	13,2	10,7
Ochorenia kĺbov a kostí	20,5	12,7	31,7	19,6
Ochorenie nervových a zmyslových orgánov	10,2	12,6	21,0	16,1
Psychické poruchy	16,7	9,6	-	7,1

Endokrinné poruchy	5,1	10,2	2,6	8,9
Choroby tráviacej sústavy	8,3	6,6	2,6	8,9
Choroby močových ciest a genitálií	2,6	6,6	-	1,8
Onkologické ochorenia	1,9	2,4	-	-
Iné	0,7	0,7	2,6	3,7
Obmedzenie v bežných činnostiach (vôbec)	Do akej miery ste kvôli tomuto chronickému ochoreniu obmedzovaný/-á vo svojich bežných činnostiach? (% z jednotlivcov s chronickým ochorením; n = 430)			
Veľké obmedzenie	47,7	27,2	30,8	30,4
Obmedzenie, ale nie veľké	42,5	61,7	43,6	51,8
Žiadne obmedzenie	9,8	11,1	25,6	17,8
Výskyt zdrav. problému od začiatku roka	Mali ste nejakú chorobu, úraz (popálenie, pád, atď.), alebo zdravotný problém (bolesti zubov, hlavy, chrípka, atď.), aj keď nie vážny, od začiatku roka?			
Áno	45,3	53,7	43,8	54,2
Obmedzenie v bežných činnostiach (od 1.1. 2010)	Museli ste prestať chodiť do školy, práce alebo prestať robiť bežné činnosti z dôvodu tohto zdravotného problému, ktorý ste mali od začiatku roka? (% z jednotlivcov s ochorením; n = 1 162)			
Áno	37,9	36,6	57,9	56,6
Návšteva lekára kvôli zdravotnému problému	Navštívili ste s týmto zdravotným problémom či problémami lekára, aby vám bola poskytnutá zdravotná starostlivosť? (% z jednotlivcov s ochorením; n = 1 162)			
Áno, s každým problémom	47,8	47,0	58,4	52,1
S niektorým áno, s niektorým nie	42,4	46,4	33,3	40,0
Nie, so žiadnym	9,8	6,6	8,3	7,9
Dôvody nevyhľadania lekára	Čo bolo hlavným dôvodom, že ste nevyhľadali lekárske ošetrenie, nebolo vám poskytnuté vyšetrenie či liečba? (% z jednotlivcov, čo nešli k lekárovi; n = 542)			
Nebolo to potrebné	45,4	39,6	50,0	50,0
Chcel som počkať a zistiť, či sa problém nezlepší sám	24,9	23,8	26,2	31,7
Nemohli sme si to dovoliť (príliš drahé)	14,1	16,6	2,4	3,3
Nemohol/-la som odísť z práce	1,0	0,9	7,1	6,7
Je to ďaleko, nemal/-a na cestovné	4,4	5,6	-	-
Strach z lekára, vyšetrenia	2,4	3,0	2,4	1,7
Z rodinných dôvodov (starostlivosť o deti)	1,0	5,1	-	-
Iné	6,9	5,6	11,9	6,7
Počet návštev u lekára od začiatku roka	Koľko krát ste boli u lekára od začiatku roka?			
Ani raz	47,6	34,8	39,0	35,6
1-2 krát	30,9	28,8	36,1	27,4
3-5 krát	10,0	19,4	17,4	23,4

6 krát a viac	11,5	17,0	7,5	13,6
Predpísanie liekov	Boli Vám pri návštevách lekára predpísané lieky, ktoré je potrebné zakúpiť v lekárni?			
Áno	89,2	85,3	78,5	86,8
Vybranie predpísaných liekov v lekárni	Zaobstarali ste si v lekárni lieky, ktoré Vám boli predpísané? (% z jednotlivcov, čo mali predpísané lieky; n = 1 159)			
Áno, všetky	79,3	77,3	96,2	90,4
Áno, niektoré	18,3	20,6	3,8	6,2
Nie	2,5	2,1	-	3,4
Dôvody nezaobstarania všetkých liekov	Prečo ste si nezaobstarali všetky predpísané lieky? (% z jednotlivcov, čo si nevybrali predpísané lieky; n = 253)			
Nemohli dať za lieky toľko peňazí	75,6	83,0	40,0	50,0
Mysleli, že liek nie je potrebný	15,9	4,7	-	20,0
Mali liek doma	8,5	12,3	60,0	30,0
Posledná návšteva lekára	Kedy ste boli naposledy u lekára?			
Týždeň	7,3	8,9	6,2	7,9
2 týždne	11,0	15,7	8,1	14,9
3-4 týždne	14,9	23,9	19,9	26,0
Štvrťrok	18,6	20,1	22,3	18,1
Polrok	16,5	10,4	17,5	9,3
Rok	14,0	10,3	14,7	14,9
2-3 roky	9,8	6,5	5,2	6,0
Viac ako 3 roky	7,9	4,3	6,2	2,8
Dôvod poslednej návštevy u lekára	Aký bol hlavný dôvod Vašej poslednej návštevy u lekára?			
Liečba choroby	36,9	33,1	25,1	32,9
Kontrola	29,1	35,4	36,3	37,0
Predpis lieku	8,7	10,1	14,9	12,5
Zubný lekár	7,6	6,2	14,0	8,8
Potvrdenie o PN do práce alebo školy	3,1	1,2	3,7	1,9
Potvrdenie pre sociálne	6,2	2,5	-	0,5
Iné	2,5	5,1	0,5	0,9
Hodnotenie zdravia	Ako by ste celkovo zhodnotili svoje zdravie, zdravotný stav?			
Veľmi dobré	28,7	21,3	41,2	32,0
Skôr dobré	46,5	49,7	44,4	48,5
Priemerné	15,2	19,6	8,7	12,4
Skôr zlé	5,7	7,1	4,3	5,6
Veľmi zlé	3,9	2,3	1,4	1,5

Poznámka1: Za jednotlivcov vo veku 15-54 rokov, ktorí na otázky odpovedali.

Poznámka 2: rómska populácia predstavuje populáciu z marginalizovaných rómskych komúnít (segregovaných, separovaných a rozptýlených) N= 3 614 jednotlivcov

Zdroj údajov: UNDP 2012, Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010

TABUĽKA 108 REGISTROVANÉ VRAŽDY PODĽA POHLAVIA OBETE A VZŤAHU PÁCHATEĽA/LKY K OBETI (ABS. POČTY, 2011)

	Celkom zistené	Dokonaný skutok	Obet' muž	Obet' žena	Manžel	Manželka	Druh	Družka	Rodič	Dieťa	Brat	Vníča
2011												
vraždy - úkladné (§ 144)	19	6	13	1								
vraždy - lúpežné (§ 145)	6	6	1	5				1				
vraždy - sexuálne (§ 145)	1	1		1								
vraždy - mot. osobnými vzťahmi	28	26	18	10	1	3	1		2	4	1	
vraždy - novonarodeného dieťaťa	2	2	1	1					2			
vraždy - ostatné (§ 145)	39	31	23	13	2		1		1	3	1	2
vraždy na objednávku (§ 145)	1	1	1									
SPOLU	96	73	57	31	3	3	2	1	5	7	2	2

Zdroj: Ministerstvo vnútra, Štatistika kriminality 2011